

**Hodnotiaca správa o podpore kultúr národnostných menšín
za rok 2015¹**

Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny
2016

¹ Správa je spracovaná v súlade s čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

Obsah

Úvod	3
Bulharská národnostná menšina	5
Česká národnostná menšina	13
Chorvátska národnostná menšina	23
Maďarská národnostná menšina	30
Moravská národnostná menšina	31
Nemecká národnostná menšina	35
Poľská národnostná menšina	40
Rómska národnostná menšina	44
Rusínska národnostná menšina	51
Ruská národnostná menšina	102
Srbská národnostná menšina	106
Ukrajinská národnostná menšina	113
Židovská národnostná menšina	116
Príloha č. 1	129
Príloha č. 2	130

Úvod

Cieľom *Hodnotiacej správy o podpore kultúry národnostných menšín za rok 2015* (ďalej len „hodnotiaca správa“) na základe článku 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny je zmonitorovať oblasť kultúry jednotlivých národnostných menšín za rok 2015.

Prípravou správ² za rok 2015 sa zaoberal Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (ďalej len „výbor“) na svojom XX. zasadnutí 30. mája 2016. Na predmetnom zasadnutí bolo v záujme zefektívnenia a posilnenia participatívneho procesu prijaté uznesenie č. 82. Predmetným uznesením výboru zoberal na vedomie informáciu o príprave správ za rok 2015 a odporučil predsedovi výboru zriadiť pracovnú skupinu zloženú zo zástupcov jednotlivých národnostných menšín a zástupcov štátnej správy – Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstva kultúry SR, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstva spravodlivosti SR, Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a Úradu vlády SR.

Dočasná pracovná skupina na vypracovanie hodnotiacich správ výboru podľa čl. 3 písm. f), g), h) Štatútu výboru o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za rok 2015 (ďalej len „pracovná skupina“) bola zriadená na obdobie od 23. júna 2016 do 30. septembra 2016 a pozostávala z 13-tich zástupcov a zástupkyň národnostných menšín (autorov správ), vedúcej pracovnej skupiny za Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny (ďalej len „úrad splnomocnenca“) a 7 zástupcov a zástupkyň štátnej správy. Autorov správ za národnostné menšiny nominovali členky a členovia výboru. Predseda výboru ich nominácie plne akceptoval. Členky a členovia pracovnej skupiny sa stretli na dvoch zasadnutiach 23. júna 2016 a 13. septembra 2016.

Členky a členovia pracovnej skupiny, zástupkyne a zástupcovia štátnej správy, mali možnosť z odborného a vecného hľadiska správu pripomienkovať. Všetky pripomienky boli

² Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť na základe článku 3 Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny písm. f), g) a h) každoročne vypracúva:

- hodnotiacu správu o podpore kultúr národnostných menšín;
- správu o stave národnostného školstva;
- správu o používaní jazykov národnostných menšín.

autorkami a autormi za národnostné menšiny zohľadnené. Jednotlivé správy za národnostné menšiny odrážajú názory ich autorov a autoriek za národnostné menšiny.

Hodnotiaci správa mapuje kultúrne inštitúcie uchovávajúce a rozvíjajúce kultúrne hodnoty príslušnej menšiny a definuje hlavné a najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy, ktoré v danom roku boli zrealizované a dosiahnuté. Taktiež informuje o finančnej a nefinančnej podpore jednotlivých inštitúcií pôsobiacich v danej oblasti.

V závere sú definované najvýznamnejšie problémy v roku 2015 a ich dôvody ako i priority na rok 2016. Texty autorov a autoriek prešli čiastočnou jazykovou a štylistickou úpravou.

Bulharská národnostná menšina

História organizovaného života bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku siaha až do roku 1902, kedy vznikol prvý spolok Bulharov – *Záhradkárske združenie Bulharov* v Bratislave. Od tej doby v rôznych obdobiach pôsobilo na Slovensku viacero celoslovenských alebo regionálnych združení zameraných na zachovanie kultúry, jazyka a tradícií bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V súčasnosti bulharskú národnostnú menšinu na Slovensku reprezentuje sedem základných inštitúcií, ktoré vyvíjajú aktívnu činnosť v oblasti podpory kultúry bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku. Vyvíjajú rôznorodé aktivity prevažne regionálneho charakteru, bez špeciálneho zamerania na niektorú oblasť kultúry.

Zoznam inštitúcií:

Názov organizácie	Adresa	IČO	Kontaktná osoba	Kontakt
Bulharský kultúrny zväz	Pražská 23, 811 04 Bratislava	42133050	Denitza Sekoulitchka	dsekoulitchka@gmail.com
OZ priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave	Záporožská 8, 851 01 Bratislava	30853575	Radostina Doganova	radostinadoganova@abv.bg
Občianske združenie Klub bulharských intelektuálov	Landauova 1, Bratislava	42414881	Emil a Mariana Iantchevi	marianajanceva@bpp.sk
OZ Bulharov žijúcich na Slovensku Ján Krstiteľ	Panská 9, Bratislava		Nikolaj Andonov	orthodox.bul@azet.sk
Kultúrne združenie Bulharov v Banskobystrickom kraji Montana	Karpatská 2/12, Banská Bystrica	37818295	Gana Guitcheva	ganagt@gmail.com

Bulharský klub Košice	Krivá 18, Košice	35582154	Stafen Peytchev	peytchev@zoz nam.sk
Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev	Panská 9, Bratislava	30842778	Milko Milkov	bulhari@bulha ri.sk
Neformálne združenie Bulharov v Banskej Bystrici	Bývalá sekcia KZB Christo Botev v Banskej Bystrici		Tonka Kolesová	mamatoni1@a zet.sk
Neformálne združenie Bulharov v Martine	Bývalá sekcia KZB Christo Botev v Martine		Christo Christozov	-

Mnohé z menovaných organizácií v rámci svojich aktivít spolupracujú aj s ďalšími inštitúciami, ako napríklad so *Spolkom Slovákov z Bulharska*, *Bulharským kultúrnym inštitútom*, *Súkromnou bulharskou základnou školou a gymnáziom Christa Boteva v Bratislave*, či Veľvyslanectvom Bulharskej republiky na Slovensku.

O ďalších organizáciách, ktoré v blízkej minulosti figurovali na zozname bulharských národnostných organizácií nemáme dlhodobo žiadnu vedomosť a nie sú k dispozícii informácie o žiadnych vyvíjaných činnostiach a aktivitách. Preto sa im ďalej v správe nebudeme venovať. Ide najmä o organizácie: *Slovensko-bulharská spoločnosť pre spoluprácu a priateľstvo*, *Zväz bulharskej menšiny na Slovensku a Slovensko-bulharská spoločnosť*. Podobná je aj situácia *Kultúrneho združenia Bulharov v Banskobystrickom kraji Montana*, ktoré napriek svojej formálnej existencii v súčasnosti nevyvíja žiadne aktivity.

Organizácie bulharskej národnostnej menšiny pôsobia samostatne a nemajú medzi sebou žiaden hierarchický vzťah. Zameriavajú sa na organizáciu rôznych podujatí regionálneho charakteru, od neformálnych stretnutí, cez folklórne večierky až po podujatia s medzinárodnou účasťou. Päť z vyššie menovaných organizácií, ktoré majú samostatnú právnu subjektivitu sa v roku 2015 uchádzalo a čerpalo na svoje aktivity finančné prostriedky z dotačného programu Kultúra národnostných menšín (ďalej len „KNM“) v pôsobnosti Úradu vlády SR (ďalej len „ÚV SR“). Ďalšie fungujú ako neformálne združenia a organizujú podujatia svojpomocne.

Výnimkou z vyššie uvedenej štruktúry národnostných organizácií bol *Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev*, ktorý je historickým pokračovateľom celoslovenskej organizácie, ktorá však svoj celoslovenský charakter stratila už okolo roku 2000, kedy z organizácie vystúpila bratislavská sekcia (ktorá v súčasnosti pôsobí pod hlavičkou *Bulharského kultúrneho zväzu*) a neskôr aj ďalšie regionálne organizácie. Na prelome rokov 2014 – 2015 zo zväzu boli vylúčené alebo vystúpili aj sekcie v Košiciach, Banskej Bystrici a Martine, čo prinieslo útlm organizovaného života Bulharov, a to najmä na strednom Slovensku. Vzhľadom na tieto skutočnosti, ako aj neexistujúce informácie o akýchkoľvek ďalších sekciách, stretnutiach či podujatiach nadregionálneho charakteru, v súčasnosti možno vnímať *Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev* ako regionálne združenie pôsobiace v regióne Levíc a Nitry. V nadväznosti na uvedené skutočnosti možno na druhej strane očakávať rozšírenie počtu organizácií so samostatnou právnou subjektivitou, ktoré sa budú uchádzať o finančné prostriedky z dotačného programu a tým aj zvýšenie regionálnej aktivity a kvality organizovaných aktivít v regiónoch v ďalšom období.

Medzi najvýznamnejšie organizácie bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku patrí *Bulharský kultúrny zväz*, ktorý je dobrovoľným nepolitickým občianskym združením zoskupujúcim obyvateľov bulharskej národnosti a všetkých individuálnych a kolektívnych priaznivcov bulharskej menšiny a jej kultúry. Jeho poslaním je udržiavanie a rozvíjanie kultúry bulharského etnika na Slovensku, zachovávanie národného povedomia, ochrany a rozvoja identity, kultúrnych hodnôt, tradície a zvyklosti bulharského národa.

Bulharský kultúrny zväz pôsobí najmä v Bratislavskom regióne, ale aktívne spolupracuje aj s ďalšími regionálnymi organizáciami (nielen bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku a v zahraničí – najmä v Českej republike, Rakúsku a Maďarsku). Pri organizácii podujatí aktívne spolupracuje aj s *Bulharským kultúrnym inštitútom*, *Bulharskou základnou školou a gymnáziom Christa Boteva* či Veľvyslanectvom Bulharskej republiky na Slovensku. Cieľom tejto spolupráce je podieľať sa na vytváraní inštitucionálnych, materiálnych, finančných a personálnych podmienok pre rozvoj kultúry na Slovensku, pestovať kladný občiansky vzťah k Slovenskej republike a rozvíjať vzájomné vzťahy medzi príslušníkmi národnostných menšín a väčšinového obyvateľstva tejto krajiny.

Ďalšou významnou organizáciou, ktorá dlhodobo pôsobí v regióne Bratislavy je *Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave*. Jeho prioritným

cieľom je šírenie bulharskej kultúry a tradícií medzi žiakmi bulharskej školy a ich rodinnými príslušníkmi a v úzkej spolupráci s ďalšími menšinovými organizáciami a inštitúciami a následne aj medzi predstaviteľov bulharskej národnostnej menšiny a iných národnostných menšín, ako aj väčšinovú populáciu. *Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva* je zároveň zriaďovateľom *Súkromnej materskej školy Christa Boteva* na Záporožskej ul. č. 8 v Bratislave, ktorú navštevuje 50 detí bulharskej, slovenskej a inej národnosti.

Do kultúrneho života Bulharov v Bratislave sa v roku 2013 zapojilo aj občianske združenie *Klub bulharských intelektuálov*, ktoré sa odvtedy významným spôsobom podieľa na organizácii kultúrneho života Bulharov v regióne.

Za najvýznamnejšiu menšinovú organizáciu pôsobiacu mimo hlavného mesta sa dá považovať *Bulharský klub Košice*, ktorý už roky udržuje a rozvíja kultúrne tradície Bulharov na východnom Slovensku.

Uvedené organizácie pri realizácii svojich podujatí aktívne spolupracujú aj s ďalšími inštitúciami, ktoré priamo nefigurujú v štruktúre menšinových organizácií, ale významným spôsobom prispievajú k šíreniu národnostných hodnôt, tradícií a jazyka bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Patria k nim napríklad:

- *Bulharský kultúrny inštitút* v Bratislave, ktorý organizuje výstavy významných bulharských, ako aj slovenských výtvarníkov, prezentácie kníh, literárne večery a čítania, divadelné predstavenia, stretnutia s umelcami, spisovateľmi a básnikmi, kurzy bulharského jazyka, konferencie, sprostredkováva kontakty medzi bulharskými a slovenskými a inými inštitúciami, organizáciami, spolkami, ľuďmi, premieta filmy, disponuje s knižnicou so vzácnymi bulharskými a slovenskými knihami a i.

Štatút a činnosť Bulharského kultúrneho inštitútu v Bratislave sú určené platnou Dohodou medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Bulharskej ľudovej republiky o kultúrnych a informačných strediskách, ktorá bola podpísaná 10. apríla 1978 a obnovená 3. júla 1981.

- *Súkromná bulharská základná škola a gymnázium Christa Boteva* na Záporožskej ul. č. 8 v Bratislave, ktorej zriaďovateľom je Ministerstvo školstva a vedy Bulharskej republiky v Sofii navštevuje približne 100 žiakov a študentov bulharskej, slovenskej a inej

národnosti. Zaradená je do siete súkromných škôl na Slovensku. Popri viacerých aktivitách, na organizácii ktorých sa podieľajú zástupcovia bulharskej školy, za jednu z najvýznamnejších iniciatív sa dá považovať vznik folklórneho súboru bulharských tancov, ktorý spestruje svojimi vystúpeniami podujatia organizované menšinovými združeniami.

- *Spolok Slovákov z Bulharska* je dobrovoľným združením Slovákov reemigrovaných hlavne po II. svetovej vojne do bývalej Československej republiky, ako aj ďalších občanov Slovenskej a Českej republiky, stotožňujúcich sa s cieľmi *Spolku Slovákov z Bulharska*. Hlavným cieľom spolku je viesť členov k prehlbovaniu slovanského národného povedomia.

Viacere z aktivít vyššie menovaných menšinových organizácií sa realizujú v spolupráci, za účasti alebo s podporou Veľvyslanectva Bulharskej republiky na Slovensku.

Zoznam a charakteristika najdôležitejších kultúrnych aktivít, podujatí a výstupov

Názov organizácie	Projekt	Popis
Bulharský kultúrny zväz	Úcta k predkom – tradičný večer bulharskej kultúry a folklóru	Folklórne podujatie s dlhodobou tradíciou a vysokou účasťou zástupcov národnostnej menšiny a ich hostí. Vystúpenia folklórneho súboru pri bulharskej škole, ako aj ďalších účinkujúcich z Bulharska.
	Pamätné dni bulharskej kultúry a písomnosti	V rámci tohto projektu sa uskutočnilo viacero kultúrnych aktivít zameraných na udržiavanie cyrilometodskej tradície a bulharskej písomnosti, ide o. tradičné oslavy sviatkov sv. Cyrila a Metoda na Devíne, kladenie vencov pri pomníku bulharských partizánov na Vajanskom nábreží, zájazdy do Hronského Beňadika a Mikulčíc a kladenie vencov pri pomníku sv. Cyrila a Metoda.
	Časopis Sanarodnik (Krajan)	Časopis, ktorého tradícia siaha až do minulého storočia (s malými prestávkami

		a zmenou názvu vychádza od roku 1972), pokračuje v odzrkadľovaní diania menšinových organizácií na Slovensku, prináša rozhovory s predstaviteľmi národnostnej menšiny a prispieva k udržiavaniu bulharských tradícií, jazyka, kultúry, ale aj tradičnej bulharskej kuchyne a pod.
	Tradičné bulharské večery	Podujatia pri príležitosti tradičných bulharských sviatkov – sviatkov vinárov Trifon Zarezan, kulinárske stretnutia a súťaže a pod.
Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave	Tvorivé dielne pre deti a mládež	Šesť tvorivých dielní zameraných na výrobu tradičných bulharských marteničiek, výrobu veľkonočných vajec a ukážky tradičných bulharských remesiel a prác našich detí. Podujatia s bohatým programom v podaní detí zo súkromnej materskej školy a základnej školy a gymnázia.
Klub bulharských intelektuálov	Prevádzka kultúrno-informačného slovensko-bulharského internetového portálu <i>www.bulgarite.sk</i>	Internetový portál doplnil chýbajúci on-line zdroj informácií pre príslušníkov bulharskej národnostnej menšiny, ale aj všetkých, ktorí sa zaujímajú o život a dianie národnostných organizácií na Slovensku. Zároveň mapuje aj zaujímavé kultúrne podujatia na Slovensku, či v Bulharsku.
	Ples Bulharov – víťanie jari	Spoločensko-kultúrne stretnutie Bulharov z celého Slovenska, za účasti zaujímavých hostí a účinkujúcich z Bulharska.
Bulharský klub Košice	Dni bulharskej kultúry Košice 2015	V rámci projektu sa uskutočnilo viacero kultúrnych podujatí, výstav, rodinných

		stretnutí a kulinárskych párty. Medzi najvýznamnejšími spomenieme: Tradičný bulharský ples VEČERINKY, tradičné folklórne stretnutia – Trifon Zarezan, Baba Marta, Koleda a Djado Nikola, Deň písomnosti a kultúry, výstava bulharských ľudových remesiel, tanečný dom bulharských ľudových tancov a pod. V rámci tradičného prvoaprílového žartu si košickí Bulhari opäť vystrelili z Košičanov.
	Folklórny tanečný súbor Čevrasti momi (Vrtké dievky)	Séria vystúpení bulharského folklórneho súboru v rámci Dní Bulharskej kultúry v Košiciach a stretnutí bulharskej národnostnej menšiny.
Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev	Dni bulharskej kultúry na Slovensku - BULFEST 2015	Príprava a realizácia kultúrneho podujatia (nemáme ďalšie informácie o priebehu podujatia)
	Sv. Cyril a Metod - zakladatelia slovanskej kultúry	Príprava a realizácia kultúrneho podujatia (nemáme ďalšie informácie o priebehu podujatia)

Hlavným zdrojom finančnej podpory pre kultúru bulharskej národnostnej menšiny sú finančné prostriedky ÚV SR z dotačného programu KNM. Ďalšími zdrojmi sú členské a sponzorské príspevky členov.

Finančná podpora zo strany bulharského štátu bola ukončená po roku 1989, napriek tomu však veľkou morálnou oporou bulharskej menšiny na Slovensku ostáva dodnes Veľvyslanectvo Bulharskej republiky na Slovensku, ktoré často zohráva úlohu koordinátora aktivít bulharskej menšiny na Slovensku, či Bulharský kultúrny inštitút v Bratislave, ktorý je miestom mnohých neformálnych stretnutí Bulharov z Bratislavy a okolia.

Medzi nefinančné zdroje patria knihy, albumy, plagáty, CD nosiče, mapy a iné propagačné materiály, ktoré sú dodávané Bulharským kultúrnym inštitútom, Veľvyslanectvom Bulharskej republiky a Agentúrou pre zahraničných Bulharov v Sofii, prípadne nefinančné príspevky a dary členov jednotlivých organizácií.

Medzi najvýznamnejší problém, ktorému čelia takmer všetky národnostné menšiny, je vysoká miera asimilácie s väčšinovým obyvateľstvom. Platí to najmä pre mladú generáciu ľudí, ktorí sa už narodili a vyrastali na Slovensku. Riešením je vytvorenie atraktívnych podujatí národnostných organizácií, ktoré by dokázali pritiahnúť práve mladú generáciu, mladé rodiny s deťmi a posilniť tak zdieľanie jej hodnôt, kultúry, tradícií, jazyka a väzieb s národnostnou menšinou.

Za priority na rok 2016 možno považovať rozširovanie počtu národnostných organizácií najmä v regióne stredného Slovenska a obnovenie aktivít bulharskej menšiny v tomto regióne. Na celoslovenskej úrovni je prioritou osloviť mladšiu generáciu a zapojiť ju do aktívneho života bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Česká národnostná menšina

Česká národnostná menšina je na Slovensku štvrtou najpočetnejšou. Pri poslednom sčítaní ľudu v roku 2011 sa k českej národnosti prihlásilo spolu 30 367 osôb, k češtine ako materinskému jazyku spolu 0,7 % obyvateľov Slovenska, z nich najviac obyvatelia trvalo bývajúci v Bratislavskom (1,4 %) a v Trenčianskom kraji (0,8 %). K českej menšine sa na území Slovenska hlásia aj občania moravského a sliezskeho pôvodu, ktorých spája spoločný materinský jazyk i spoločný materský štát. Blízkosť českého jazyka a kultúry s jazykom a kultúrou majority je však príčinou rýchleho procesu asimilácie príslušníkov českej národnostnej menšiny, a tým nepriaznivého vývoja počtu jej príslušníkov. Status príslušníkov českej menšiny na Slovensku nemá žiadne pozadie – historické usídlenie občanov hlásiacich sa k českej národnosti na území Slovenska prakticky neexistuje. Napriek historickým dokladom o dlhodobej prítomnosti tohto etnika na území Slovenska sú dnes jeho príslušníci tvorení prevažne relatívne novou migračnou vlnou, ktorá sa na Slovensku usídlila po roku 1918, po vzniku spoločného česko-slovenského štátu. V súvislosti s jeho budovaním, prichádzalo České obyvateľstvo na územie Slovenskej republiky kvôli nedostatku domácej slovenskej inteligencie. V súlade s priebehom historických udalostí sa, s výnimkou roľníkov osídľujúcich územie južného Slovenska v rámci 1. československej pozemkovej reformy, toto obyvateľstvo usídl'ovalo rozptýlene po celom území Slovenska, prevažne v jeho administratívnych a priemyselných centrách. V diaspóre žije české obyvateľstvo na Slovensku dodnes.

Po roku 1993 v rámci českej komunity vznikli 3 kategórie občanov:

- tí, ktorí boli do 31. decembra 1992 občanmi Českej republiky a v roku 1993 sa rozhodli pre štátne občianstvo Slovenskej republiky;
- občania Českej republiky s trvalým pobytom na Slovensku, ktorí si ponechali štátne občianstvo ČR;
- občania českej národnosti alebo českého pôvodu, ktorí nikdy neboli občanmi ČR.

Vzhľadom na historické a kultúrne väzby medzi obyvateľmi Českej republiky a Slovenskej republiky je v súčasnosti možné aj dvojaké slovensko-české občianstvo príslušníkov českej národnostnej menšiny na Slovensku.

Dnes je hlavným atribútom etnicity Čechov na Slovensku povedomie etnickej príslušnosti k českému národu, resp. vedomie českého pôvodu predkov. V rodinách, kde sú

českého pôvodu obaja rodičia, sa udržiava aktívna znalosť českého jazyka, v mnohých rodinách sa aktívne uplatňujú oba jazyky. Vzhľadom k relatívne bezproblémovej dostupnosti vysielania českých televíznych a rozhlasových kanálov (s výnimkou produkcie pre deti), periodickej tlače, odbornej literatúry i beletrie majú príslušníci českej národnostnej menšiny možnosť sledovať kultúrne a politické dianie vo svojej materskej krajine, ale i možnosť kontaktu s českým jazykom. Česká kultúra je na Slovensku (s výnimkou oblastí kompaktne osídlených maďarskou menšinou) vďaka jazykovej blízkosti najdostupnejšou zo všetkých kultúr národnostných menšín.

Kultúrne inštitúcie

Jedinou štátnou inštitúciou, profesionálne a cieľavedome orientovanou na dokumentáciu kultúry českého etnika na Slovensku je od roku 1999 *Múzeum kultúry Čechov na Slovensku*, pôsobiace v rámci *Slovenského národného múzea* v Martine. Špecificky múzejnými prostriedkami dokumentuje hmotné a duchovné bohatstvo českého etnika na Slovensku, vytvára zbierkový fond predmetov hmotnej kultúry, ale aj písomností, tlače a výtvarných prejavov, buduje bázu dát, obrazových a zvukových nahrávok rozmanitých prejavov kultúry českého etnika a iniciuje výskum súvisiaci s prítomnosťou a pôsobením Čechov na Slovensku. Jeho činnosť je personálne zabezpečená 2 odbornými silami.

Aktivity v prospech prezentácie českej kultúry na Slovensku vyvíja od roku 1994 *České centrum*, príspevková organizácia Ministerstva zahraničných vecí ČR, sídliaca v Bratislave. Pravidelne pripravuje výstavy, literárne čítania, filmové večery a ďalšie kultúrne programy pre najširšiu i odbornú verejnosť v Bratislave a ďalších slovenských mestách. O svojich aktivitách informuje v pravidelnom mesačníku – newsletteri na webových stránkach a sociálnych sieťach. Zároveň je partnerom českých firiem, ktorým príležitostne organizuje tlačové konferencie a prezentačné podujatia. Sídlí v objekte českého zastupiteľského úradu v Bratislave.

Jediným amatérskym umeleckým telesom českej menšiny na Slovensku je *Ženský zbor Českého spolku v Košiciach*, ktorý pôsobí od roku 1998, každoročne organizuje 7 – 8 samostatných koncertov a doteraz vydal 5 CD nosičov. Profesionálny divadelný, folklórny alebo iný umelecký súbor orientovaný na kultúru českej menšiny, resp. českú kultúru na území Slovenskej republiky v súčasnosti nepôsobí.

Na Slovensku v roku 2015 pôsobilo v oblasti kultúry českej národnostnej menšiny 12 občianskych združení, z toho 10 **Českých spolkov** – dobrovoľných kultúrno-záujmových organizácií združujúcich obyvateľov Slovenskej republiky – Čechov, Moravanov, Slezanov a ich priaznivcov organizujúcich kultúrne, vzdelávacie a spoločenské podujatia, ktorých cieľom je udržiavanie českého jazyka a povedomia a prezentácia českej a moravskej kultúry. Od roku 2005 sú subjektmi s vlastnou právnou subjektivitou. Zastrešuje ich *Český spolok na Slovensku* so sídlom v Košiciach, ktorý plní hlavne koordinačnú a reprezentatívnu funkciu. Českú národnostnú menšinu zastupuje v kontakte so zahraničnými organizáciami, (FUEN – Federal Union of European Nationalities, Klub Čechov v Chorvátsku Domowina a Celoslovenská samospráva v Maďarsku).

Na etnickom princípe je založený aj *Slovensko-český klub v Košiciach*, pôsobiaci od roku 2004. Jeho cieľom je zachovávanie českého povedomia a vzťahu k českej kultúre a histórii príslušníkov českej komunity vrátane najmladšej generácie a približovanie nekomerčnej českej kultúry verejnosti. Organizuje aj podujatia celoslovenského charakteru aktuálne aj pre české spolky z iných regiónov.

Subjektom združujúcim občanov českej národnosti, ktorí si po roku 1993 ponechali českú národnosť je *Klub občanů české národnosti (KOČR) – sdružení Čechů, kteří si v SR ponechali občanství ČR*. Pôsobí hlavne v Bratislave, kde organizuje najmä neformálne krajanské stretnutia spojené s komunikáciou v českom jazyku a pripomenutím českého spevného repertoáru a stretnutia pri významných príležitostiach z hľadiska česko-slovenských vzťahov.

Združením propagujúcim českú kultúru na Slovensku je *Kruh priateľov českej kultúry*, ktorého cieľom je udržiavanie a rozvoj česko-slovenských vzťahov prezentáciou umeleckých (filmových, hudobných) diel českých a moravských tvorcov, alebo diel súvisiacich s českými a moravskými reáliami a prednáškami.

Kontaktné údaje:

Český spolok Bratislava

Vrútocká 26, 821 04 Bratislava

dagmar.vecerna@gmail.com, www.cesi.sk

Český spolok v Košiciach

Hlavná 70, 040 01 Košice

csvk@mail.t-com.sk, www.cske.sk

Český spolok Liptov

Iľanovo - Za vodou 102/7, 031 01 Liptovský Mikuláš

hasanka102@gmail.com

Český spolok Martin

Jána Fraňa 10, 03601 Martin

kovhando@gmail.com

Český spolok v Starej Ľubovni

Ľubovnianska knižnica, Letná 6, 06401 Stará Ľubovňa

siposova@slnet.sk

Český spolok Trenčín

91321 Mníchova Lehota č. 153

margitap@centrum.sk

Český spolok v Trnavskom regióne

hudecova22@gmail.com

Český spolok Zvolen

Kimovská 22, 96001 Zvolen

bmankov@stonline.sk

Český spolok Žilina

Pri Rajčianke 52, 01001 Žilina

czspolekzilina@seznam.cz

Český spolok na Slovensku

Hlavná 70, 040 01 Košice

csnske@zoznam.sk, www.cske.sk

Slovensko-český klub v SR

Tri hôrky 3, 040 11 Košice

helena.miskufova@sentia.sk, www.slovenskoceskyklub.sk

Klub občanov Českej republiky

Pražská 17, 811 04 Bratislava

bratinkovaj@centrum.sk

Kruh priateľov českej kultúry

Hálkova 34, 831 03 Bratislava

vrastiak@slovanet.sk

Štátne inštitúcie spolupracujúce s českou menšinou:

Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine, Múzeum kultúry Čechov na Slovensku

Moyzesova ul. č. 11, 036 01 Martin

043 42 20 290, 043 24 56 111

cesi@snm.sk, hana.zelinova@snm.sk

České centrum Slovensko

České centrum v Bratislave

Hviezdoslavovo nám. 8, P. O. Box 348, 814 99 Bratislava

02/54 41 82 15

ccbratislava@czech.cz, www.czc.sk

České spolky navzájom spolupracujú formou účasti a výmeny realizovaných podujatí. Spravidla dvakrát ročne sa ich predsedovia stretávajú na koordinančno-informačnom podujatí zorganizovanom *Českým spolkom na Slovensku*. Spolupracujú s kultúrnymi inštitúciami nachádzajúcimi sa v mieste, resp. regióne ich pôsobenia (knížnice, múzeá, galérie) a občianskymi združeniami iných národnostných menšín (*Český spolok Bratislava* a *Český spolok Košice* so združením Csemadok, *Český spolok Liptov* so Zväzom vojakov v Liptovskom Mikuláši, *Český spolok v Starej Lubovni* so Spolkom Spišských Nemcov v Chmeľnici a Zväzom Rusínov-Ukrajincov SR, *Český spolok v Martine* s Klubom priateľov Tomáša Garriuguea Masaryka a M. R. Štefánika, *Český spolok v Žiline* s občianskym združením Morava Krásna zem a Občianskym združením POLONUS). *Česko-slovenský klub v Slovenskej republike* spolupracuje s českými spolkami pôsobiacimi na území Slovenska, Verejnou knižnicou Jána Bocatia v Košiciach, Univerzitnou knižnicou Univerzity Pavla

Jozefa Šafárika v Košiciach. Kruh priateľov českej kultúry spolupracuje s Českým centrom v Bratislave, Slovenským filmovým zväzom, Klubom filmových novinárov.

V rámci spolupráce so zahraničnými združeniami a inštitúciami spolupracujú české spolky prioritne s organizáciami a spolkami pôsobiacimi na území Českej republiky – *Obcou Slovákov v ČR, Československým kultúrnym centrom v Buchloviciach, Slovensko-českým klubom v Prahe a Společností bratří Čapků.*

Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Čechov spolupracuje s *Klubom slovenskej kultúry v Prahe* a jeho špecializovanou zložkou – *Dokumentačným a múzejným strediskom slovenskej menšiny v ČR.* Najvýznamnejšou kultúrnou aktivitou a prezentáciou českej národnostnej menšiny je rozsiahly cyklus podujatí konaných v rámci *Dní české kultúry*, organizovaných *Českým spolkom v Košiciach.* V roku 2015 sa ich 23. ročník konal v Košiciach, ale aj iných mestách východného Slovenska. 11. ročník rovnomeného podujatia organizuje aj *Český spolok vo Zvolene.* Jeho vyvrcholením je tradične *Týždeň českej kultúrnej vzájomnosti.* Významným podujatím je aj *Vianočný koncert*, organizovaný *Českým spolkom v Bratislave* za účasti zástupcov Veľvyslanectva ČR na Slovensku, ÚV SR a predstaviteľov mesta Bratislava. *Český spolok na Slovensku* v spolupráci s *Českým spolkom Liptov* už devätnásťkrát zorganizoval *Poklonu obetiam Západných Tatier – Stretnutie v Žiarskej doline* spojené s pietnou spomienkou na Josefa Vavrouška, významného ekológa, v rokoch 1990 – 1992 prvého československého ministra životného prostredia. Toto podujatie má celoslovenský význam, zúčastňujú sa ho členovia českých spolkov z celého Slovenska a v roku 2015 sa ho zúčastnila aj veľvyslankyňa ČR na Slovensku Lívia Klausová s manželom.

Pravidelnou súčasťou činností všetkých českých spolkov sú kultúrno-spoločenské (koncerty, návštevy divadelných predstavení a výstav) a vzdelávacie aktivity (prednášky, besedy, akadémie – zájazdy) spojené s priblížením českých dejín a kultúry z hľadiska významných lokalít, udalostí a osobností. K populárnym podujatiam patria aj krátkodobé zájazdy za poznaním kultúrnych pamiatok Čiech a Moravy. Členovia českých klubov si pravidelne – stretnutiami i tvorivými dielňami pripomínajú aj český kontext významných dní výročného zvykoslovného cyklu (napr. české spolky Liptov, Košice, Stará Ľubovňa).

Dva zo spolkov vydávajú tlačené periodiká v českom jazyku – *Český spolok Martine* vydáva *INFO* (s periodicitou 4 čísla ročne), *Český spolok v Košiciach* vydáva dvojmesačník *Stříbrný vítr*).

Český spolok v Bratislave desaťkrát do roka organizuje **kultúrne večery** oboznamujúce českú komunitu so súčasnou českou umeleckou tvorbou. Českú kultúru tu prezentujú profesionálni umelci i poslucháči umeleckých škôl z Čiech i Slovenska. *Český spolok v Košiciach* je najpočetnejšou organizáciou. Okrem *Dní české kultúry* organizuje celoročný vzdelávací cyklus *Poznaj klenoty svojej domoviny*. Na mladú generáciu je orientovaný 4-dielny vzdelávací cyklus rozvíjajúci aktívne užívanie českého jazyka deťmi predškolského a školského veku, ale aj ich rodičmi a prarodičmi. Úspešný je aj dlhodobý cyklus podujatí *Už viem čo budem čítať a počúvať*, zameraný na sprítomňovanie hodnôt českej literatúry a hudby. K mimoriadne obľúbeným podujatiam patrí aj **Český ples**, ktorý *Český spolok v Košiciach* zorganizoval v roku 2015 už 23-krát. Na jeho pôde už 18 rokov pôsobí jediné umelecké teleso českej komunity na Slovensku – *Ženský zbor Českého spolku v Košiciach*, ročne uvádzajúci 8 koncertov. K ďalším aktivitám tohto spolku patria *České Vianoce* (realizované v Košiciach a Michalovciach), *Záhradný letný koncert*, *Svatováclavské posvícení* a organizovanie **výstav** v rámci cyklu *Česká kultúra v malom*. *Český spolok v Martine* sa dlhodobo zameriava na **prednáškovú činnosť** s rôznym zameraním (história, kultúra, zdravotná, cestovanie). *Český spolok v Starej Ľubovni* pravidelne organizuje prednáškovú činnosť a v závere roka program *Všem lidem dobré vůle* približujúci české vianočné zvykoslovie. Je koncipovaný ako trojdenný, spojený nielen s tvorivými dielňami a výrobou darčiekov, ale aj vystúpením pozvaných hostí. Organizuje aj rôzne formy čítania (Pyžamové čítanie, Nočné čítanie), pričom osobitne je potrebné vyzdvihnúť podujatie *Listování*, pripravované so zámerom aktivizácie čítania v českom jazyku pre deti materských a základných škôl. K špecifickým aktivitám *Českého spolku v Trnavskom regióne*, ktorý pôsobí v dvoch kluboch (v Trnave a v Piešťanoch) patrí **prezentácia folklórnych umeleckých kolektívov z Čiech**. *Český spolok v Žiline* spolupracuje s krajskou knižnicou, kde uvádza príležitostné výstavy. Tento spolok by ako jediný privítal tzv. dlhodobé granty presahujúce 1 kalendárny rok, a to na prípravu výstav amatérskych fotografií zachytávajúcich život českých spolkov, prípadne na realizáciu iných projektov v rámci cezhraničnej spolupráce.

Slovensko-český klub v SR sa zameriava na podujatia orientované na uvedomovanie si českej identity najmladšou generáciou. S týmto zámerom pripravil už 8. letný tábor

Slovensko-českého klubu v SR s názvom Potulky severnou Moravou. Snaží sa aj o vytváranie dobrých vzťahov medzi tromi generáciami členov svojej krajskej organizácie predovšetkým prostredníctvom edukačných aktivít, ku ktorým patria autorské čítania a besedy s českými spisovateľmi, výstavy a prezentácia českých osobností žijúcich na Slovensku. V roku 2015 bol partnerom Univerzitnej knižnice v Prešove pri organizácii *Dní české literatúry na východnom Slovensku.*

Kruh priateľov českej kultúry systematicky prezentuje umelecké (filmové, hudobné) diela českých a moravských tvorcov alebo diela súvisiace s českými a moravskými reáliami a prednášky. Je spoluorganizátorom udeľovania *Ceny Karla Čapka* (spolu s mestom Trenčianske Teplice, Slovenskými liečebnými kúpeľmi a. s. Trenčianske Teplice, Českým spolkom v Trenčíne a Spoločnosťou bratov Čapkvcov v Prahe).

Finančné a nefinančné zdroje podpory českej národnostnej menšiny

Zdrojom financií umožňujúcich činnosť uvedených občianskych združení sú členské príspevky, sumy získané ako 2 % odvodu dane z príjmov (využívané minimálne). Ďalším, významným zdrojom financií je dotácia poskytovaná Ministerstvom zahraničných vecí ČR ako materskou krajinou prostredníctvom grantov na podporu krajských aktivít vo svete. Rovnako významným zdrojom financií, aj keď využívaným len časťou subjektov je grantový systém ÚV SR na podporu kultúry národnostných menšín. Pre českú národnostnú menšinu bolo v programe KNM na rok 2015 alokovaných 229 815 €. V I. Výzve na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácie komisia odporučila podporiť 42 projektov v celkovej sume 214 761 €. V dodatočnej výzve odporučila podporiť 1 projekt v celkovej sume 8 500 €. Suma, ktorá nebola v roku 2015 prerozdelená v rámci výziev českou národnostnou menšinou je 6 539 €.

- Dotácia z ÚV SR

Český spolok Bratislava	–	9 265 €
Český spolok Košice	–	28 410 €
Český spolok Stará Ľubovňa	–	1 134 €
Český spolok v Trnavskom regióne	–	8 713 €
Český spolok Zvolen	–	13 500 €
Český spolok na Slovensku	–	4 162 €
Slovensko – český klub v SR	–	15 398 €

- **podpora z komunálnej sféry**

Český spolok Martin	–	200 €
Český spolok Stará Ľubovňa	–	150 €

- **podpora z materskej krajiny**

Český spolok Bratislava	–	160 000 Kč (5 921 €)
Český spolok Košice	–	185 000 Kč (6 847 €)
Český spolok Liptov	–	15 000 Kč (555 €)
Český spolok Martin	–	20 000 Kč (740 €)
Český spolok Trenčín	–	20 000 Kč (740 €)
Český spolok Stará Ľubovňa	–	30 000 Kč (1 110 €)
Český spolok v Trnavskom regióne	–	20 000 Kč (740 €)
Český spolok Zvolen	–	50 000 Kč (1 850 €)
Český spolok Žilina	–	20 000 Kč (740 €)
Český spolok na Slovensku	–	20 000 Kč (740 €)
Slovensko – český klub v SR	–	40 000 Kč (1 480 €)
Klub občanov Českej republiky	–	130 000 Kč (4 811 €)
Kruh priateľov českej kultúry	–	60 000 Kč (2 220 €)
Spolu		28 494 € (prepočet sumy v eurách je

stanovený podľa kurzu ku dňu 22. 7. 2016).

Napriek tomu, že počet členov jednotlivých českých spolkov je stabilizovaný, ich predsedovia považujú za trvalé ohrozenie nielen činnosti subjektov združujúcich českú komunitu na Slovensku, ale aj českej komunity na Slovensku ako takej, rýchlo prebiehajúci asimilačný proces a nepriaznivý populačný vývoj. Z uvedeného vyplýva aj vysoký vek členov českých spolkov na Slovensku a postupné zvyšovanie počtu tzv. sympatizantov – príslušníkov majority v ich radoch. Viaceré z českých spolkov považujú za dôležité získanie novej, vekovo mladšej členskej základne s vyššou počítačovou gramotnosťou. Ďalším problémom je nie dostatočne právne isté postavenie národnostných menšín vrátane financovania ich kultúry.

Vzhľadom na neúmerný trend zvyšovania administratívneho zaťaženia pri spôsobe financovania národnostných združení a skutočnosť, že platná legislatíva neumožňuje zamestnať profesionálneho pracovníka pre spracovanie spolkovej agendy, pretrvávajú už v minulosti formulované požiadavky:

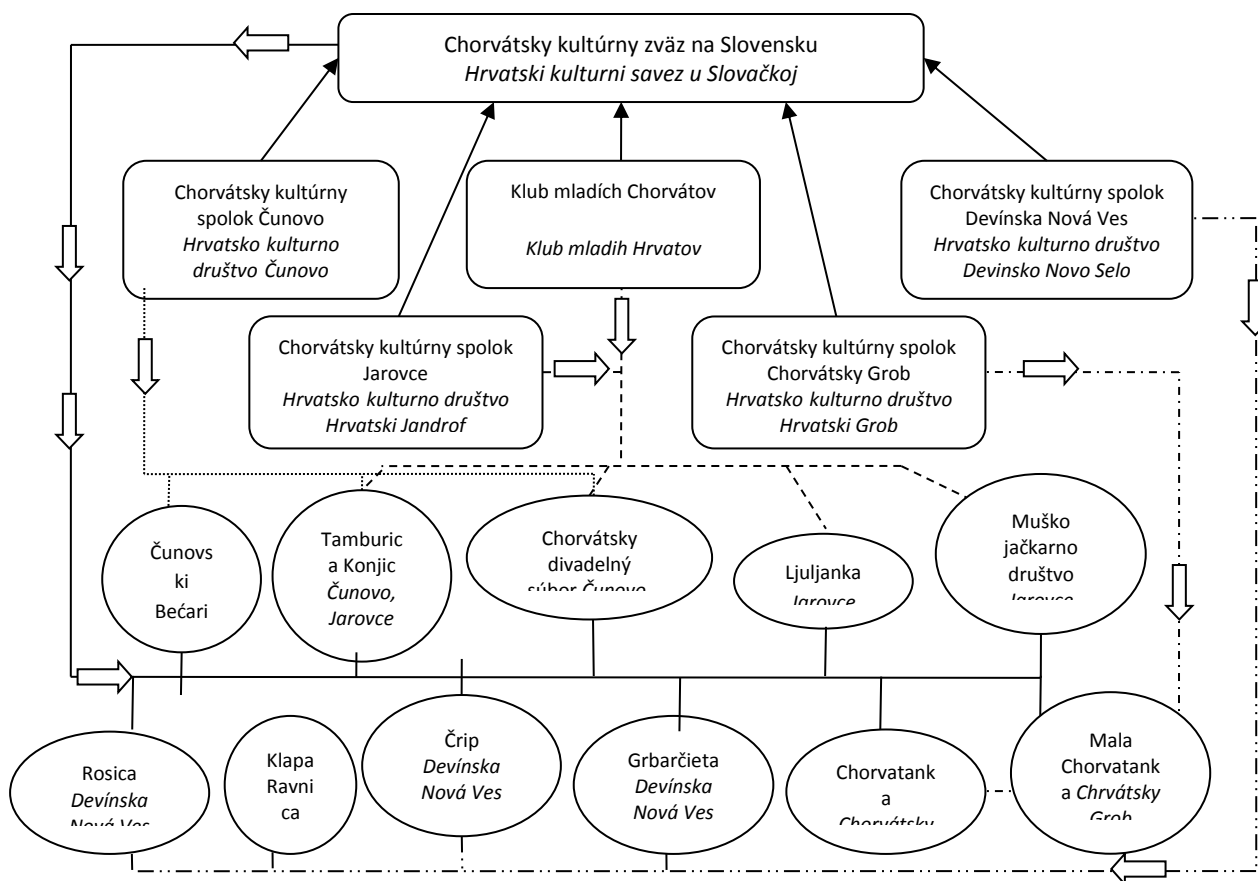
- zjednodušenie formulárov žiadostí a zníženie rozsahu sprievodnej agendy v rámci grantového systému ÚV SR. Včasné uzatváranie zmlúv v rámci dotačného systému ÚV SR v rámci programu KNM v aktuálnom kalendárnom roku;
- prijatie ucelenej právnej úpravy postavenia a financovania národnostných menšín v Slovenskej republike.

Chorvátska národnostná menšina

V oblasti rozpočtových a príspevkových organizácií pôsobí v rámci Chorvátskej národnostnej menšiny *Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku* (ďalej len „SNM – MKCHS), ktoré je samostatnou organizačnou zložkou Slovenského národného múzea so sídlom v Bratislave-Devínskej Novej Vsi (ďalej len „DNV“).

V oblasti kultúry občianske združenie zastrešuje všetky miestne chorvátske kultúrne spolky v obciach od roku 1990, a to *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj* (ďalej len „CHKZS“), o. z., ktorý združuje *Chorvátsky kultúrny spolok Čunovo – Hrvatsko kulturno društvo Čunovo*, *Chorvátsky kultúrny spolok Devínska Nová Ves – Hrvatsko kulturno društvo Devinsko Novo Selo*, *Chorvátsky kultúrny spolok Jarovce – Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Jandrof* a *Klub mladých Chorvátov – Klub mladih Hrvatov*.

Organizačná štruktúra organizácií zaoberajúcich sa kultúrou Chorvátov na Slovensku je nasledovná (pozri graf 1.)

→ Členovia Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku, volia jeho predstavenstvo a koordinujú spoločne svoju činnosť a aktivity.

⇒ Podporujú činnosť týchto súborov, ktoré pôsobia v oblasti zachovania a rozvoja živej kultúry v rámci Chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V oblasti uchovávania folklóru pôsobí momentálne desať samostatných umeleckých súborov, sú to:

- detské hudobno-tanečné folklórne súbory: *Grbarčieta* z DNV, *Mala Hrvatanka* z Chorvátskeho Grobu a *Ljuljanka* z Jaroviec;
- hudobno-spevácke folklórne súbory: *Črip* z DNV, *Čunovski Bečari* z Čunova, *Chorvatanka (Hrvatanka)* z Chorvátskeho Grobu, detský hudobný súbor *Tamburica Konjic* pôsobiaca v Jarovciach a Čunove, *Mužský spevácky spolok Jarovce (Muško jačkarno društvo Hrvatski Jandrof)*, hudobno-spevácky súbor *Rosica* z DNV a *Klapa Ravnica* z DNV;
- *Chorvátsky divadelný súbor (Kazališna grupa Hrvata u Slovačkej)* pôsobiaci v Jarovciach a Čunove.

V prípade hudobno-tanečných, hudobných, a hudobno-speváckych súborov sa na hudobný sprievod spevu a tanca používajú predovšetkým chorvátske ľudové nástroje známe pod spoločným označením *tamburica*.

V rámci systému národnostných inštitúcií, ktoré okrem SNM – MKCHS tvoria jednotlivé občianske združenia Chorvátov na Slovensku a chorvátske umelecké súbory, v rámci ktorých má v prípade chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku a jej príslušníkov od začiatku svojho pôsobenia najvýznamnejšie postavenie *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku*, ako strešná organizácia Chorvátov na Slovensku.

SNM – MKCHS, ako súčasť Slovenského národného múzea predstavuje vo svojej oblasti pôsobenia špecializovanú inštitúciu, ktorá systematicky vyhľadáva, získava, uchováva a odborne spracúva hmotné a duchovné doklady o histórii, kultúre a tradíciách chorvátskeho etnika na území dnešného Slovenska, a tieto prezentuje verejnosti.

Jednotlivé miestne spolky predstavujú už spomínané miestne občianske združenia príslušníkov chorvátskeho etnika v jednotlivých obciach a mestských častiach Bratislavy, ktoré navzájom spolupracujú a koordinujú svoje činnosti v oblasti prezentácie a uchovania kultúry a jazyka Chorvátov na Slovensku.

Folklórne skupiny pracujú predovšetkým v oblasti prezentácie a uchovávaní pôvodného miestneho chorvátskeho folklóru v jednotlivých obciach, a to v rámci jednotlivých miestnych spolkov a svoje aktivity vyvíjajú v súčinnosti s miestnymi chorvátskymi spolkami a CHKZS.

CHKZS a SNM – MKCHS spolupracujú už od zriadenia SNM – MKCHS o čom svedčí aj množstvo spoločných podujatí uskutočnených predovšetkým v priestoroch tzv. *Chorvátskeho múzea* v DNV, v ktorých majú obe organizácie aj svoje sídlo.

Spolupráca miestnych kultúrnych spolkov navzájom a CHKZS je koordinovaná na pravidelných zasadnutiach Výkonného výboru CHKZS, ktorého sú členmi jednotliví predstavitelia miestnych spolkov a CHKZS. V intervale dvoch rokov CHKZS pravidelne organizuje Chorvátsky kongres, na ktorom sa zúčastňujú zástupcovia delegovaní jednotlivými miestnymi spolkami, rokujú o ďalšom smerovaní chorvátskej menšiny na Slovensku a volia nové vedenie CHKZS.

CHKZS je členom rôznych združení pôsobiacich v oblasti menšinových kultúr, ako napr.:

- *Hrvatski svjetski kongres Svetového kongresu Chorvátov* (ďalej len „HSK“) (združenia chorvátskych národnostných organizácií zastupujúcich chorvátske národnostné menšiny v jednotlivých krajinách sveta);
- Federalistickej Únie národností v európskych krajinách (FUEN);
- Euroregiónu Dunajskej Iniciatívy EDI (slovensko-rakúskeho regionálneho združenia);
- Koordinačného výboru gradišćanských Chorvátov, ktorý má pravidelné zasadnutia a združuje organizácie tzv. gradišćanských Chorvátov žijúcich v Rakúsku, Maďarsku, Česku a na Slovensku.

CHKZS úzko spolupracuje s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku, inštitúciou *HRVATSKA MATICA ISELJENIKA* v Záhrebe, ako aj s inými občianskymi združeniami v Chorvátsku. Spolupráca s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku je uskutočňovaná v mnohých oblastiach, ako:

- záštita jednotlivých podujatí prostredníctvom veľvyslanectva;
- podpora v oblasti výučby chorvátskeho jazyka príslušníkov chorvátskej menšiny na Slovensku;
- finančná podpora prostredníctvom projektov na podporu chorvátskych menšín v zahraničí, cez *Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske..*

Jednotlivé miestne chorvátske spolky a folklórne skupiny rovnako spolupracujú s množstvom záujmových združení a folklórnych skupín v Chorvátsku. Ich spolupráca je orientovaná okrem materskej krajiny aj na miestne chorvátske spolky, chorvátske združenia, a chorvátske folklórne skupiny v Rakúsku, Maďarsku a Českej republike.

Medzi najdôležitejšie festivalové prehliadky v roku 2015 patrili:

- 27. *Festival chorvátskej kultúry* – 27. *Festival hrvatske kulture* (ďalej len „FHK“) v DNV
- *Festival Dobrodošli* v Bratislave, usporiadaný pri príležitosti príchodu Chorvátov na územie dnešného Slovenska;
- 13. *Festival zborového spevu* – 13. *Festival Zborov* (ďalej len „FZ“) v Jarovciach a Chorvátske dni v jednotlivých obciach (Čunovo, DNV, Chorvátsky Grob, Jarovce);
- *Večer folklóru Chorvátov na Slovensku* v Dúbravke a pod.

Niektoré skôr uvedené festivaly v roku 2015 tvoria tradičné chorvátske kultúrne podujatia pre príslušníkov menšiny a sú navštevované aj veľkým počtom ostatných obyvateľov a významnými hosťami.

Z ostatných významnejších kultúrnych aktivít treba osobitne spomenúť:

- projekt *Chorvátske ochotnícke divadlo*, ktorý v roku 2015 našťudoval divadelnú hru v chorvátskom jazyku *Stara ljubav ne hrjavi* a nadviazal na bohatú tradíciu pravidelných chorvátskych ochotníckych divadelných predstavení v obciach;
- spomedzi niekoľkých organizovaných seminárov a výstav medzi najvýznamnejšie patrili: Seminár a výstava *Hrvatski Jandrof i Jandrof* usporiadané v marci v spolupráci CHKZS a SNM – MKCHS, pričom sú plánované výstavy aj o ostatných chorvátskych obciach na Slovensku (v roku 2016 bude po Jarovciach nasledovať Čunovo).

Finančné a nefinančné zdroje na podporu chorvátskej kultúry na Slovensku boli v roku 2015 čerpané predovšetkým z nasledovných zdrojov, uvedených aj s cieľom ich použitia v nasledujúcej tabuľke. Prostriedky z ÚV SR, programu KNM pritom predstavovali, rovnako ako v minulosti, aj v roku 2015 najvýznamnejší zdroj na finančné zabezpečenie jednotlivých aktivít chorvátskej národnostnej menšiny v oblasti prezentácie a uchovania chorvátskej kultúry na Slovensku, a to v celkovej výške 48 064,-Eur.

Zdroj finančnej podpory	Projekt	Použitie
ÚV SR – program KNM	27. Festival chorvátskej kultúry v DNV	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program KNM	Festival DOBRODOŠLI v Bratislave	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program KNM	HRVATSKI DANI – Chorvátske dni v Chorvátskych obciach na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program KNM	Večer folklóru Chorvátov na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program KNM	Časopis „HRVATSKA ROSA“	Úhrada nákladov na vydanie
ÚV SR – program KNM	Medzinárodný letný tábor detí a mládeže v Chorvátsku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program KNM	Tvorivé dielne chorvátskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – rezerva Predsedu Vlády SR	Chorvátske ochotnícke divadlo	Úhrada nákladov na podujatie
Mesto Bratislava – grant PPP a voľný čas	Tvorivé dielne chorvátskeho folklóru pre deti a mládež	Úhrada nákladov na podujatie
Mestská časť Bratislava – Jarovce	Krojové a nástrojové vybavenie chorvátskeho folklórneho súboru	Nákup chorvátskych ľudových krojov

Okrem spomenutých finančných zdrojov boli v roku 2015 zo strany vlády Chorvátskej republiky prostredníctvom inštitúcie *Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske* dofinancované všetky projekty uvedené v predchádzajúcej tabuľke.

V roku 2015 z fondov EÚ chorvátska národnostná menšina nečerpala žiadne zdroje na svoje aktivity.

Problémy v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory sú:

- zabezpečenie prostriedkov na chod, vybavenie a rozvoj jednotlivých chorvátskych folklórnych skupín;
- trvalé riešenie zabezpečenia priestorov pre činnosť SNM – MKCHS a CHKZS;
- každoročné opätovné schvaľovanie nosných projektov pre chorvátsku menšinu.

Návrhy riešení problémov v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory:

- pripraviť v rámci štruktúry financovania kultúry národnostných menšín, čiže v rámci programu ÚV SR – program KNM, priestor na zabezpečenie samotného chodu a prežitia jednotlivých miestnych folklórnych skupín. Vytvoriť v rámci podprogramu „živá kultúra“ oblasť „folklórne aktivity“, prostredníctvom ktorej jednotlivé menšinové folklórne súbory mohli priamo alebo prostredníctvom menšinových organizácií žiadať o podporu na vlastné aktivity a úhradu nákladov typu.: obstaranie krojového a hudobného vybavenia súboru, preprava na vystúpenie doma i v zahraničí, náklady s prípravou a nácvikom nového programu súboru (sústredenie, choreograf, skladateľ, aranžér a pod.). Podmienkou pre uznanie týchto nákladov by mohlo byť v prípade nového programu príslušnej menšinovej folklórnej skupiny povinnosť jej prezentácie folklórnou skupinou na niektorom vopred deklarovanom kultúrnom podujatí v rámci projektu schváleného v dotačnom systéme príslušnej národnostnej menšiny v danom roku;
- priestory určené na činnosť SNM – MKCHS a CHKZS v DNV sú toho času zabezpečované prostredníctvom nájomnej zmluvy medzi Miestnym úradom Bratislava - DNV, ako prenajímateľom na jednej strane a nájomcami SNM – MKCHS a CHKZS na strane druhej. Na výstavbu tohto objektu prispela Chorvátska a Slovenská vláda s cieľom uskutočňovať v týchto priestoroch činnosti v oblasti chorvátskej kultúry prostredníctvom už spomenutých organizácií. Najst' spôsob trvalého riešenia zabezpečenia priestorov pre činnosť SNM – MKCHS a CHKZS. V súčasnosti CHKZS, MK SR, riaditeľstva SNM a Mestskej časti Bratislava-DNV sa snažia v ďalšom období zabezpečiť dlhodobé, ak možno trvalé zaistenie priestorov na činnosť SNM – MKCHS a CHKZS, nakoľko úpravu využívania spomenutými priestorov organizáciami prostredníctvom zmluvného vzťahu nemožno považovať za trvalú, so zreteľom na finančnú pomoc pri budovaní týchto

priestorov zo strany vlády SR a vlády HR; zjednodušiť predkladanie každoročne sa opakujúcich projektov na ÚV SR. Vytvoriť na základe údajov z minulých rokov a z údajov zo súčinnosti s jednotlivými národnostnými združeniami zoznam projektov, ktoré by sa v prípade zachovania rovnakej úrovne ich rozpočtov (prípadne pri zohľadnení inflácie v rozpočte projektu) z minulých rokov iba prihlasovali do systému jednoduchým spôsobom. V podstate by sa okrem potrebných potvrdení zo zákona od príslušnej organizácie opätovne zahlasovali do určitého termínu. Vytvoril by sa jednoduchý formulár, s prehlásením o dodržaní minuloročného rozpočtu a zmenou ročníku podujatia, respektíve ročníka pri periodickej tlači (uvádzam príklad pre chorvátsku menšinu 27. *Festival chorvátskej kultúry* →28. *Festival chorvátskej kultúry*, časopis *HRVATSKA ROSA 2015* → časopis *HRVATSKA ROSA 2016* a pod.).

Maďarská národnostná menšina

Časť *Hodnotiacej správy o podpore kultúr národnostných menšín za rok 2015* za maďarskú národnostnú menšinu nebola predložená.

Moravská národnostná menšina

V roku 2015 boli evidované štyri občianske združenia, ktoré čerpali dotáciu z programu KNM 2015 a organizovali kultúrne a spoločenské podujatia zamerané na prezentáciu moravskej kultúry. Všetky občianske združenia moravskej národnostnej menšiny vystupujú ako samostatné právne subjekty a vzájomne medzi sebou spolupracujú.

Okrem toho bolo organizovaných množstvo kultúrnych a spoločenských aktivít rôznymi štátnymi aj neštátnymi organizáciami, ktoré nie sú moravskými spolkami. Išlo najmä o vzájomné stretnutia Slovákov a Moravanov v hraničných oblastiach Slovenskej a Českej republiky a rôzne kultúrne podujatia pri príležitosti osláv príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Všetky tieto aktivity výrazne prispievajú k posilňovaniu kultúrneho povedomia Moravanov žijúcich na Slovensku a niesli sa v duchu: “Moravania všetkých krajov – poznajme sa“.

Najvýznamnejšie inštitúcie pôsobiace v oblasti kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku:

- *Morava Krásna Zem* Plevník Drienové 558, 018 26 – občianske združenie organizujúce najmä kultúrne podujatia na prezentáciu moravskej kultúry, zvykov, tradícií, nehmotného kultúrneho dedičstva – verbuňk, sokoliarstvo, odkaz sv. Cyrila a Metoda a tradičných moravských výrobkov. Prioritou združenia je zabezpečiť lepšiu komunikáciu medzi občanmi moravskej národnosti žijúcej na Slovensku, prezentáciu moravskej kultúry a folklóru na Slovensku, združovanie Moravanov a sympatizantov Moravy. Občianske združenie úzko spolupracuje aj s mnohými inštitúciami, ktoré prezentujú moravský folklór a kultúru na Slovensku.
- *Hudobná skupina Notečka* – od roku 2000 aktívne na svojich vystúpeniach prezentuje moravský folklór a piesne najmä z oblasti južnej Moravy a Slovácka. Jej členovia sú aj aktívnymi autormi nových piesní opisujúcimi moravský kraj a život na Morave.
- *Detský folklórny súbor Dúbravček a folklórny súbor Dúbravček* – oba tieto súbory sa prezentujú na svojich vystúpeniach rôznymi pásmami najmä z oblasti Hornácka a Valaška. Taktiež aktívne spolupracujú s mnohými moravskými folklórnymi súbormi.
- *Dychová hudba Považská Veselka a Hol'azňanka* – dychové hudby, ktoré prezentujú skladby mnohých moravských autorov v autentickom podaní moravskej dychovky.
- *Ľudová hudba Dúbravienka* – ľudová hudba zameraná najmä na piesne z hraničných regiónov oblasti Slovenska i Moravy.

- *Folková skupina Drienky*
- *Halali n. o.* – zaoberá sa prezentáciou sokoliarstva a poľovníctva ako prvkov nehmotného kultúrneho dedičstva ČR (festivaly, semináre, prednášky, ekovýchové koncerty, zážitkové hry), taktiež tvorbou audiovizuálnych diel zameraných na problematiku rozvoja vidieka a tradičnej moravskej kultúry na vidieku.
- *Občianske združenie Bagar* – zaoberá sa prezentáciou a šírením divadelných a folklórnych aktivít v oblasti moravskej národnostnej menšiny.

Hlavnou a najdôležitejšou aktivitou v oblasti kultúry moravskej národnostnej menšiny patrí tradičný festival spevu a tanca – *Morava Krásna Zem*, prezentujúci moravské zvyky a tradície, taktiež ukážky nehmotného kultúrneho dedičstva ČR – verbuňk, sokoliarstvo a tradičné moravské kulinárske a vínne špeciality. Umocnením celého podujatia je najmä pozvanie účinkujúcich priamo z rodnej Moravy v spolupráci s domácimi súbormi, ktoré prezentujú moravskú kultúru na Slovensku. I tento ročník festivalu mal svojim programom veľký prínos na revitalizáciu Moravanov žijúcich na Slovensku a povzbudenie ich národného povedomia.

Ďalším významným projektom pre šírenie moravskej kultúry na Slovensku je *Moravská hudobná tour*. Jedná sa o sériu koncertov a vystúpení v rôznych mestách a regiónoch Slovenska, na ktorých vystúpajú slovenskí účinkujúci, ktorí sa zaoberajú moravskými zvykmi, tradíciami a folklórom, podľa možnosti s doplnením aj jedného účinkujúceho subjektu z Moravy, čím sa dosiahne lepšia prístupnosť prezentácie moravského folklóru v rôznych regiónoch Slovenska obývaného príslušníkmi moravskej národnostnej menšiny. Ďalším výstupom *Moravskej hudobnej tour* je i organizovanie poznávacích zájazdov na rodnú Moravu za účelom vzdelávania sa a zájazdov na významné výstavy týkajúce sa oblasti histórie a vývoja slovanského národa.

Medzi ďalšie významné podujatia patria najmä jarné folklórne zvyky – *Moravský fašank – masopust* a taktiež tradičné *vianočné posedenie* s pásmami moravských kolied a zvykov vo vianočnom období.

Veľkým prínosom pre zviditeľnenie aktivít týkajúcich sa života príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku bolo spustenie webového portálu www.moravakrasnazem.eu, na ktorom sa návštevníci môžu dozvedieť nielen o akciách a aktivitách občianskeho združenia *Morava Krásna Zem*, ale aj o rôznych podujatiach, ktoré

sú realizované inými inštitúciami, týkajúcich sa aktivít prezentácie moravskej kultúry na Slovensku i vzájomného spolunažívania Moravanov a Slovákov.

Hlavnou časťou podpory kultúry moravskej národnostnej menšiny je štátna podpora z programu KNM. Ďalšia podpora je zo strany podnikateľskej sféry a dobrovoľných príspevkov samotných členov združení, kde sa niektoré podujatia uskutočnili len vďaka ich pomoci.

Z fondov Európskej únie, zahraničných nadácií, komunálnej sféry, ani zo strany materskej krajiny Českej republiky, nebola v roku 2015 žiadna podpora moravskej kultúry na Slovensku.

Najväčší problém rozvoja a podpory kultúry moravskej národnostnej menšiny v SR pretrváva z minulých období. Je to najmä rýchlo ubúdajúci počet príslušníkov moravskej menšiny, jej zvyšujúci sa priemerný vek a rozmiestnenie príslušníkov moravskej menšiny takmer po celom území Slovenska v malom počte v jednotlivých regiónoch, čo spôsobuje sťaženie komunikáciu medzi príslušníkmi menšiny a organizáciami, ktoré organizujú podujatia a propagujú moravskú kultúru na Slovensku.

Ďalším problémom je zabezpečenie priestorov pre činnosť, vybavenie, chod a rozvoj jednotlivých moravských združení a folklórnych skupín. V systéme udeľovanie dotácií nie je možnosť financovania ani režijných nákladov na fungovanie národnostných združení.

Zníženie požadovanej sumy na jednotlivé projekty schvaľovacou komisiou, výrazne prispieva k zníženiu úrovne pripravovaných akcií. Vyhranená účelovosť čerpania podpory z dotačného programu KNM a zložitejšie podmienky pre prijímateľov dotácií, výrazne prispievajú k likvidácii moravských spolkov, najmä nedostatkom financií na chod, administráciu a účtovníctvo, ktoré sú z fondu podporené len veľmi okrajovo na danú akciu. Je potrebné si uvedomiť, že k aktívnemu fungovaniu jednotlivých organizácií je potrebné mať stabilné zázemie a pracovníka znalého problematiky menšín na Slovensku i čerpania dotácií, pretože vykonávanie činností ohľadom kultúry národnostných menšín sa nedá vykonávať ako voľnočasová aktivita, resp. stráca sa hodnota i počet pripravovaných akcií a niekedy sa pri zvýšených pracovných nárokoch v zamestnaní nedá táto činnosť ani vykonávať. Ale hlavne sa každoročne objavujú sťažnosti na administratívne a účtovné podmienky pre prijímateľov dotácií, preto je potrebné vyčleniť adekvátnu časť dotácií na zabezpečenie odmeny aspoň pre

jednu riadne zamestnanú osobu v rámci danej menšiny na riadnu správu a administratívu spojenú s fungovaním organizácií, zaoberajúcich sa šírením kultúry národnostných menšín.

Pri tradičných a každoročne opakujúcich sa podujatiach by bolo dobré zjednodušiť predkladanie žiadostí projektov a pri schvaľovaní komisiou, čo najviac zachovať požadovanú sumu rozpočtu na daný projekt.

V roku 2016 by sme chceli pokračovať v tradičných aktivitách prezentácie moravskej kultúry na Slovensku najmä prostredníctvom 4. ročníka festivalu *Morava krásna zem* a *Moravskej hudobnej tour*. Taktiež by sme chceli zachovať prezentáciu *Moravského fašanku – masopust a vianočného koncertu*.

Ďalšie priority pretrvávajú z minulého obdobia. Je to najmä vydanie časopisu, resp. multimediálneho DVD materiálu pre Moravanov žijúcich na Slovensku a taktiež vybudovanie Moravského domu (centra kultúry, tradícií a cestového ruchu), čo však úzko súvisí s problematikou prerozdelenia financií na personálne a administratívne zabezpečenie inštitúcií.

Nemecká národnostná menšina

Postavenie tých karpatských Nemcov, ktorí z rôznych dôvodov po 2. svetovej vojne zostali na Slovensku bolo veľmi ťažké. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 sa k nemeckej národnosti prihlásilo 5 179 obyvateľov, v roku 1980 to bolo už len 2 918. Cieľavedomá asimilácia a úplne chýbajúce nemecké školstvo viedli k situácii, že karpatskí Nemci koncom 80-tych rokov boli existenčne ohrození. Nová nádej im svitla v roku 1989. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1991 sa k nemeckej národnosti prihlásilo 5 629 osôb, v roku 2001 to bolo 5 405 osôb a pri poslednom sčítaní obyvateľstva na Slovensku v roku 2011 sa k nemeckej národnosti prihlásilo 4 690 osôb. Odhaduje sa však, že reálny počet Nemcov žijúcich na Slovensku je v rozpätí 12 – 15 tisíc.

Do roku 1989 karpatskí Nemci na Slovensku nemohli vyvíjať žiadne organizované aktivity. Vyše 40-ročné asimilačné tlaky spôsobili výrazné oslabenie nemeckého etnika, ktoré navyše žije rozptýlene. Došlo k odtrhnutiu od ich tradičnej kultúry, zamedzovalo sa používanie ich jazyka, vyučovanie v materinskom jazyku úplne chýbalo, kontakty s príbuzenstvom v Nemecku alebo Rakúsku boli iba sporadické, navyše spojené s rizikami možných postihov. Časť karpatských Nemcov – občanov Slovenskej republiky – sa dodnes cíti byť poškodená v dôsledku konfiškácie ich majetku. V súčasnosti sa s prejavmi medzietnických konfliktov vo vzťahu ku karpatským Nemcom prakticky nie je možné stretnúť.

Reprezentantom nemeckej menšiny na Slovensku je *Karpatskonemecký spolok na Slovensku*. Po niekoľkých miestnych iniciatívach bol dňa 30. 9. 1990 založený v Medzeve. Je to občianske združenie občanov Slovenskej republiky, ktorí sú nemeckej národnosti, nemeckého pôvodu alebo ich spája rovnaký materinský jazyk, alebo aj občanov iných národností, ktorí majú pozitívny vzťah ku karpatskonemeckému kultúrnemu dedičstvu. Je to kultúrny spolok, ktorý je nezávislý od straníckej príslušnosti, svetonázorového presvedčenia a vierovyznania. Je to dodnes najvýznamnejší reprezentant Nemcov žijúcich na Slovensku. Člení sa do piatich regiónov: Bratislava a okolie, Hauerland, Horný Spiš, Dolný Spiš a Údolie Bodvy. Tento kultúrny spolok mal v roku 2015 okolo 4200 členov v 36 miestnych skupinách. Plošne najväčší je región Hauerland s viac ako 1 000 členmi. Karpatskonemecký spolok vyvíja svoje aktivity prostredníctvom projektov schválených ÚV SR.

Spolková republika Nemecko zakúpila pre Karpatskonemecký spolok začiatkom 90. rokov na Slovensku sedem tzv. *Domov stretávania*: v Bratislave, Nitrianskom Pravne,

Handlovej, Kežmarku, Mníšku nad Hnilcom, Medzeve a v Košiciach. Sú to miesta kultúrnych aktivít a stretávania, jazykových kurzov a ďalších aktivít nielen pre občanov nemeckej národnosti, ale i pre ostatných spoluobčanov Slovenska.

Jediným periodikom – mesačníkom Nemcov žijúcich na Slovensku je *Karpatenblatt*, vydávaný je v Bratislave a má dobrú úroveň. Podobne ako aj iné menšiny aj karpatskí Nemci majú svoje relácie v národnostných magazínoch v Rozhlase a televízii Slovenska (ďalej len „RTVS“).

Adresa spolku:

Karpatskonemecký spolok na Slovensku, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

kdv@kdv.sk

www.kdv.sk

Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov (ďalej len „SNM – MKKN“) má svoje sídlo v Bratislave na Žižkovej ul. č. 14 so stálou expozíciou dejín a kultúry karpatských Nemcov. Má štyri pobočky v Nitrianskom Pravne a v Handlovej v *Domoch stretávania Karpatskonemeckého spolku*. SNM – MKKN má zariadený aj nemecký dom z Horného Turčeka v *Múzeu slovenskej dediny* v Martine a na hrade *Červený Kameň* je stála expozícia nemeckých drevorubačov z malých Karpát. SNM – MKKN vyvíja činnosť na celom Slovensku, keďže jeho ťažisková orientácia sa sústreďuje na regióny života karpatských Nemcov, ktoré sú na západnom, strednom i východnom Slovensku. Je jedinou špecializovanou inštitúciou na Slovensku zameranou na muzeálnu dokumentáciu, prezentáciu a výskum kultúry a dejín karpatských Nemcov. Z toho vyplýva aj jeho širší záber, SNM – MKKN sa stalo i servisným miestom pre karpatských Nemcov zo Slovenska a zo zahraničia a osoby zaujímajúce sa o problematiku Nemcov na Slovensku. Na SNM – MKKN sa taktiež obracajú nemecké a rakúske diplomatické zastupiteľstvá, pracovníci slovenských vysokých škôl, akadémie vied a študenti. V týchto súvislostiach poskytuje SNM – MKKN početné konzultácie, expertízy, posudky a podobne. *Karpatskonemecký spolok* úzko spolupracuje so SNM – MKKN, ktoré na väčších podujatiach zvyčajne realizuje špecializované výstavy.

Adresa múzea:

Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov

Vajanského nábrežie 2

810 06 Bratislava

Telefón: 02/54415570

mkkn@snm.sk

www.snm.sk

Spolok a múzeum úzko spolupracujú s partnerskými krajanskými združeniami v Nemecku, Rakúsku a USA. Taktiež je na dobrej úrovni aj spolupráca so zastupiteľskými orgánmi Nemecka a Rakúska na Slovensku.

Každá miestna skupina ako aj regionálna organizácia Karpatskonemeckého spolku má vlastné aktivity. Tradičným, najvýznamnejším a aj dobre navštevovaným podujatím je každoročne organizovaný *Sviatok kultúry a vzájomnosti* na prelome júna a júla v Kežmarku, na ktorom sa stretávajú príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku a aj v zahraničí. V roku 2015 sa uskutočnil pod záštitou prezidenta SR Andreja Kisku jubilejný, 20. ročník festivalu za účasti početných zahraničných hostí.

Jednotlivé regióny majú v priebehu roka viaceré podujatia, pričom tradičnými sú tzv. *Regionaltreffen* – regionálne stretnutia:

- v Regióne Bratislava a okolie je to *Pressburger Treffen – Stretnutie Prešporákov*, každoročne v septembri;
- v Regióne Hauerland sa tretiu sobotu v auguste koná *Hauerlandfest*, každý rok v inej obci stredoslovenského Hauerlandu, v roku 2015 to bol 24. ročník;
- v Regióne Horný Spiš sa v Chmeľnici každoročne konajú začiatkom júna *Dni spišskej kultúry*, v roku 2015 to bol 23. ročník;
- v Regióne Dolný Spiš sa v septembri striedavo v niektorej obci alebo meste tohto regiónu koná *Stretnutie Nemcov Dolného Spiša*, v Mníšku nad Hnilcom sa založila nová tradícia súťaže dychových hudieb;
- v Regióne Údolie Bodvy sa v Medzeve každý rok v júli koná *Stretnutie Nemcov z údolia Bodvy*, *Bodwataltreffen*.

Významné je, že značná väčšina aktivít karpatských Nemcov sa koná v spolupráci s miestnou samosprávou, alebo s miestnymi inštitúciami alebo spolkami.

Čo sa týka financovania nemeckej národnostnej menšiny v roku 2015, je potrebné konštatovať, že zdroje a výška finančných dotácií v roku 2015 sa oproti predošlému roku

zmenila len minimálne. Pre kultúrne aktivity a publikačnú činnosť sú najvýznamnejším zdrojom finančných prostriedkov práve zdroje ÚV SR, tieto však boli krátením o 45% v roku 2013 výrazne zredukované, čo spôsobilo a spôsobuje veľké komplikácie.

Pokiaľ ide o podporu z materskej krajiny, teda z Nemecka, tak táto je vo veľkej miere viazaná na prevádzku a činnosť siedmich *Domov stretávania Karpatskonemeckého spolku*. Tieto domy sú však k dispozícii nielen príslušníkom nemeckej menšiny, ale aj ostatným občanom.

Významným problémom je vnímanie karpatských Nemcov zo strany majoritnej spoločnosti. O nemeckej menšine na Slovensku pred rokom 1989 obyvateľstvo Slovenska vedelo len veľmi málo, a aj to sa na základe učebníc dejepisu a propagandy tvoril negatívny obraz karpatských Nemcov, čo však pri hodnotení vyše 800-ročného spolužitia so Slovákmi a ostatnými národnosťami nezodpovedá realite. Chceme vnímanie karpatských Nemcov v dejinách Slovenska čo najviac objektivizovať. Sme si vedomí, že takáto objektivizácia sa nedá dosiahnuť nejakým nariadením, alebo kampaňami, je to dlhodobý proces, v ktorom očakávame aj pomoc majoritnej spoločnosti. Významnou pomocou v tomto smere je zriadenie SNM – MKKN v Bratislave, ktoré sa svojimi výstavami snaží toto vnímanie objektivizovať. Ďalej je to publikačná činnosť, prednášky, semináre, vyučovanie na školách a pod.

Karpatskonemecký spolok na Slovensku sa borí s tromi hlavnými problémami, ktoré sa však prejavujú aj u mnohých iných spolkov:

- prvým je značná prestarnutá členská základňa. U karpatských Nemcov sa to dá sčasti dobre zdôvodniť postavením nemeckej menšiny na Slovensku po 2. svetovej vojne, avšak samozrejme sa s tým nemôžeme uspokojiť. Zapojenie mladšej generácie do činnosti spolku je pre nás životnou nutnosťou;
- druhým problémom je malý záujem o prevzatie zodpovednosti, a teda funkcie na všetkých úrovniach spolkových štruktúr. Je často skutočnosťou, že funkcionári spolku vykonávajú svoje úlohy popri svojich zamestnaniach, čo pri náraste úloh a zodpovednosti vedie často k ich frustrácii. Nevyhnutné je hľadať členov spolku, ktorí budú ochotní preberať na seba úlohy vo vedení spolku a tým aj rozdeliť zodpovednosť na viac ľudí;
- tretí problém je zníženie dotácie v roku 2013 oproti predošlým rokom. Karpatskonemecký spolok považuje krátenie prostriedkov v roku 2013 o 45% za nespravodlivé, a žiaľ, ukazuje sa, že toto radikálne zníženie prostriedkov sa prejavilo aj v roku 2015 a v rokoch nasledujúcich. Odsúhlasenie takéhoto krátenia prostriedkov

najmä u malých menšín zástupcami veľkých menšín považujeme za vyslovene nesolidárne. Trvalým veľkým problémom je oneskorené pridelovanie schválených prostriedkov z dotačného programu KNM. Toto trvá už takmer 25 rokov a žiaľ, nedarí sa ho riešiť.

Pol'ská národnostná menšina

Kultúrny život a kultúrne aktivity poľskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku už tradične aktívne podporujú nasledovné organizácie – občianske združenia:

- *Pol'ský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku*, so sídlom Nám. SNP 27, 814 99 Bratislava, IČO: 30807620;
- *Občianske združenie Polonus* v Žiline, so sídlom A. Rudnaya, 010 01 Žilina, IČO: 42057493.

Vzhľadom na to, že oblasti pôsobenia týchto organizácií sa prekrývajú v rámci celého spektra oblastí pôsobenia, delenie podľa oblasti pôsobenia organizácie sa stáva irelevantným. Obe organizácie sa sústreďujú a podporujú menšinovú kultúru, ako aj propagáciu kultúry materskej krajiny na Slovensku vo všetkých oblastiach, t. j. hudba, folklór, tanec, divadlo a pod.

Pol'ský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku je zapísaný v Evidencii občianskych združení vedenej MV SR; link k informatívnemu výpisu z evidencie:

<http://www.ives.sk/registre/detailoz.do?action=aktualny&formular=ico&id=162720>

Občianske združenie Polonus v Žiline je zapísané v Evidencii občianskych združení vedenej MV SR; link k informatívnemu výpisu z evidencie:

<http://www.ives.sk/registre/detailoz.do?action=aktualny&formular=nazov&id=189733>

Pol'ský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku je organizáciou združujúcou poľskú národnostnú menšinu žijúcu na Slovensku, ako aj tých, ktorým je blízka poľská kultúra. Dosah jej organizačnej štruktúry zahŕňa veľkú časť územia Slovenska – okrem hlavného mesta sa jedná najmä o Nitru, Stredné Považie a Košice. *Občianske združenie Polonus* v Žiline zase pôsobí v Žiline, Martine a v okolí týchto miest. Postavenie týchto dvoch organizácií je rovnocenné a pri svojej činnosti navzájom komplementárne. Organizácie vedú vzájomnú spoluprácu tak v esenciálnych otázkach týkajúcich sa poľskej národnostnej menšiny, ako aj v organizačných a iných záležitostiach. Prioritou oboch organizácií je propagácia kultúry materskej krajiny, jej tradícií a v neposlednom rade úsilie o zachovanie národnej a kultúrnej identity príslušníkov poľskej národnostnej menšiny. Vzhľadom na absenciu iných subjektov vyvíjajúcich obdobnú činnosť na Slovensku v takom

rozsahu majú aktivity oboch združení smerom k poľskej národnostnej menšine osobitný a nezastupiteľný význam.

Mnoho kultúrnych podujatí organizovaných vyššie uvedenými občianskymi združeniami, resp. realizovaných projektov má dlhoročnú tradíciu a cyklicky sa opakujú v pravidelných intervaloch. Medzi tie najvýznamnejšie zaradujeme nasledovné:

- *Monitor Polonijny* – mesačník vydávaný od polovice 90. rokov *Pol'ským klubom – spolkom Poliakov a ich priateľov na Slovensku*, ktorý vychádza v poľštine a je určený najmä pre Poliakov žijúcich na Slovensku a všetkých deklarujúcich svoj poľský pôvod či príslušnosť k poľskej národnostnej menšine. Mesačník tematicky zahŕňa nielen aktuálne spoločenské a kultúrne udalosti, ale aj aktuality z politiky v materskej krajine, zaujímavosti a aktuálne trendy v každej oblasti života. Svojím kvalitným vecným aj grafickým spracovaním je veľkým prínosom v kultúrnej a spoločenskej oblasti pre život poľskej národnostnej menšiny a všetkých odberateľov periodika;
- Projekt *Potykajme si s Pol'skom* – odohráva sa každoročne pri bratislavskom nábřeží Dunaja; sústreďuje v sebe množstvo atraktívnych prvkov – interaktívnych atrakcií, ktoré oboznamujú širokú verejnosť s poľskou kultúrou, životom a reáliami. Okrem kultúrneho rozmeru mu možno pripísať aj vzdelávací, keďže jeho súčasťou sú aj edukačné prednášky a prezentácie zasahujúce do rôznych oblastí;
- *Dni poľskej kultúry* v Košiciach – jedna z vlajkových kultúrnych akcií propagujúcich poľskú kultúru. Podujatie dáva priestor na prezentáciu poľských umelcov širokej verejnosti, vrátane poľskej kinematografickej, divadelnej a hudobnej tvorby, výsledkov workshopov, folklórnych vystúpení a pod.;
- *Dubnické dni priateľstva, spolupráce a folklóru* – tradičné cyklické kultúrne podujatie prezentujúce folklórne vystúpenia;
- *Turíce* – zelené sviatky na Považí, ako aj v okolí Bratislavy;
- *Priateľstvo bez hraníc* v Trenčíne – kultúrne podujatie pozostávajúce z viacerých častí. Každá z nich prezentuje iný druh umenia: vizuálne umenie je doplnené o vystúpenia folklórnych skupín a pod. Akcia je vždy spojená s organizáciou spoločných stretnutí Poliakov, príslušníkov poľskej národnostnej menšiny a ich slovenských priateľov, kde sú takisto prezentované prvky poľskej kultúry, akými sú tanec, spev a pod.;
- *Pol'ské szanty na Dunaji* v Bratislave – mimoriadne obľúbené spoločenské podujatie prezentujúce výnimočnú oblasť poľskej námorníckej kultúry, akou sú tzv. szanty – poľské námornícke piesne. Podujatie sa zvyčajne odohráva na lodi na Dunaji;

- organový koncert v Nitre – tradičné cyklické kultúrne podujatie organovej hudby, na ktorom odznievajú skladby najmä poľských skladateľov. Program je tvorený ako prierez organovej hudby od stredoveku až po súčasnú tvorbu. Podujatie je taktiež veľmi obľúbené vzhľadom na vysokú kvalitu kultúrno-hudobného zážitku;
- piatková poľská školička v Nitre – stretnutie detí a mládeže rôznej vekovej kategórie s poľskými koreňmi, ktorých cieľom je popri rozvoji jazykových schopností upevniť ich národné povedomie, kultúrnu identitu a v neposlednom rade vedomosti o histórii a kultúre materskej krajiny primerane k veku žiakov;
- *Žilinské fórum národnostných menšín*;
- *Zjazd mládeže s poľskými koreňmi* – ide o produktívne a veľmi populárne stretnutie mladých ľudí s poľským pôvodom v rôznych lokalitách, ktorého cieľom je udržiavanie a posilňovanie svojej kultúrnej a národnej identity a formovanie mladých osobností v tomto duchu. Bohatý program stretnutia umožňuje zdokonaľiť svoje jazykové schopnosti a zlepšiť svoj vedomostný rozhľad nielen o Poľsku, ale aj o Slovensku, nadviazať nové kontakty a upevňovať, resp. rozvíjať platformu známostí jednotlivcov s rovnakým pôvodom;

Finančné zdroje podpory kultúrnych projektov poľskej národnostnej menšiny zostávajú oproti predchádzajúcim rokom nezmenené:

- štátna podpora – v rámci grantového programu finančných prostriedkov od ÚV SR;
- podpora z komunálnej sféry – mestu Dubnica je priznávaná stála podpora zo strany miestnej samosprávy. Mestám ako Košice a Bratislava je miestnou samosprávou pridelená príležitostná finančná podpora;
- podpora z materskej krajiny – finančná podpora z Poľskej republiky pre podporu kultúry poľskej národnostnej menšiny na Slovensku pochádza od Ministerstva zahraničných vecí Poľskej republiky;
- zo zahraničných nadácií resp. fondov EÚ poľská národnostná menšina nedostáva žiadnu finančnú podporu.

V oblasti kultúry poľská národnostná menšina pociťuje ako výrazný problém neskoré vyplácanie finančných prostriedkov z dotácií v programe KNM, pričom tento negatívny jav sa z roka na rok prehľbuje. Projekty a kultúrne podujatia sú tak národnostnými organizáciami realizované v čoraz neskoršom termíne, k čomu ich núti práve neskorý termín vyplatenia

dotácií, pretože je často veľmi náročné získať prostriedky na realizáciu týchto podujatí z iných zdrojov (úver a pod.).

Predstavitelia jednotlivých poľských národnostných organizácií zároveň citlivo vnímajú vysokú administratívnu záťaž v procese podávania a kompletizácie žiadostí o poskytnutie dotácií, a to aj v prípade pravidelne sa opakujúcich projektov, ktoré majú svoju rokmi vybudovanú tradíciu a ich obsah ostáva zachovaný (ako napr. vydávanie periodickej tlače alebo organizácia niektorých každoročných kultúrnych podujatí). Najmä v prípade cyklicky sa opakujúcich projektov navrhujeme zvážiť zjednodušenie postupu podávania žiadostí o poskytnutie dotácií na projekty, ktorých význam a prínos pre kultúrny život národnostnej menšiny ako takej sú rokmi overené.

Poukazujeme tiež na súčasný stav, pokiaľ ide o produkciu materiálu pre televízny formát s menšinovým obsahom. V porovnaní s minulým obdobím, v prípade konania významných menšinových podujatí boli organizátori kontaktovaní osobami z televízneho štábu vtedajšej Slovenskej televízie (STV2), s cieľom vytvorenia obsahu s menšinovou tematikou (národnostné magazíny) a propagácie kultúrnej aktivity poľskej menšiny. Súčasný stav je taký, že chýba akýkoľvek kontakt s poľskou menšinou v tejto oblasti. Niekoľkokrát nastali i situácie, kedy bola poľská národnostná menšina oslovená v čase, kedy sa nepripravovalo žiadne z kultúrnych podujatí, avšak impulz vyšiel zo strany RTVS, čo spôsobilo, že bolo potrebné „umelo“ vytvárať obsah, čo sa celkom nezhodovalo s účelom takejto aktivity. Dnes chýba akýkoľvek koncept, pokiaľ ide o propagáciu poľskej národnostnej menšiny prostredníctvom televízie, čo považujeme za nežiaduci stav, ktorý si vyžaduje nápravu.

V neposlednom rade považujeme za problém aj význam hodnotiacich správ (v oblasti kultúra, jazyk, školstvo) každoročne predkladaných národnostnými menšinami, keďže sme doposiaľ nezaznamenali akúkoľvek spätnú väzbu. Z pohľadu národnostnej menšiny tak ostáva otvorený význam samotných správ, ako aj úsilia vkladaneho do ich vypracovania.

Rómska národnosťná menšina

Kultúrne inštitúcie

Divadlo Romathan v Košiciach

Divadlo Romathan zriadilo Ministerstvo kultúry SR v máji 1992 v Košiciach. Divadlo je rozpočtovou organizáciou v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja, ktorá svojou činnosťou nadväzovala na predošlé kultúrne, umelecké a spoločensko-výchovné snahy a úlohy v danej oblasti.

Divadlo Romathan aj v roku 2015 sa svojou orientáciou a vplyvom zameralo primárne na deti a mládež. Ak sú divákmi práve oni, súbor divadla hrá v rómskom jazyku, pre zmiešané publikum hrá po slovensky. Zámerom jednotlivých predstavení je umelecky a výchovne pôsobiť na rómsku mládež a deti, a tým pripraviť do budúcnosti skúseného a rozhladeného dospelého diváka.

V roku 2015 súbor divadla uviedol na scénu tri premiéry: fantazijnú rozprávku *Tajomný svet a chlpáčikovia* (inscenácia pre deti a mládež), celovečerný rómsky muzikál *Neželané puto lásky* (o láske rómskej dievčiny a nerómskeho chlapca) a rozprávku *Pekloro čapaš o čertovi* (o čertovi z pekla, ktorému sa zapáči rómsky tanec).

Počas roka sa uskutočnilo celkom 123 predstavení (z toho 3 v zahraničí), ktoré navštívilo 15 323 divákov.

Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Rómov na Slovensku

Múzeum kultúry Rómov na Slovensku je špecializovanou zložkou Slovenského národného múzea v Martine. Základnou oblasťou činnosti múzea je získavanie zbierkového fondu, jeho spracovanie, ochrana a prezentácia rómskej kultúry.

Celoročná stála expozícia Romanodrom/Cesta Rómov prezentuje históriu a pôvod Rómov, od odchodu ich predkov z Indie až po príchod do Európy.

Múzeum sa zaoberá aj výstavnou činnosťou. V roku 2015 sa realizovali tieto výstavy:

- *Pravda v kráse, krása v pravde* – Rómovia v tvorbe českého výtvarníka Václava Fialu (výstava 19 diel, ktoré podávajú obraz o živote Rómov žijúcich na Slovensku v 30. a 50. rokoch 20. storočia);
- *Spomienky* (výstava diel rómskeho neprofesionálneho rezbára Miloša Ráca, otvorená v rámci podujatia Teprindžaras amen/Spoznajme sa 2015).

Vedeckovýskumná činnosť múzea sa zamerala na tieto úlohy:

- vypracovanie stručného prehľadu úloh: *Historicko-etnografické štúdiá expozičných skupín usadlostí a objektov v Múzeu slovenskej dediny – výber rómskych obydli v Turci* (L. Segľová – štúdiá v odbornej tlači);
- Projekt *Romanicrafts and professions* – v spolupráci s Fundacja Dobra Wola, Krakov, Poľsko (A. Danekova – audiovizuálna dokumentácia a edukačný dokument).

Univerzitná knižnica v Bratislave

Univerzitná knižnica v Bratislave zrealizovala v roku 2015 nasledujúce kultúrne aktivity: *Takí ako my* (výstava fotografií mladých rómskych fotografov z Vtáčkoviec) a *O kultúrnej a etnickej rozmanitosti* (filmová projekcia pre študentov gymnázií z cyklu *Etnofilm pre školy*). Cieľom týchto aktivít bolo zabezpečiť dostupnosť kultúry aj pre príslušníkov rómskej národnostnej menšiny.

Slovenská národná knižnica

Slovenská národná knižnica v roku 2015 podporovala najmä dostupnosť kultúry národnostných menšín najmä v oblasti získavania a propagovania literatúry vydávanej v jazykoch národnostných menšín. V roku 2015 získala inštitúcia do fondov 4 rómske časopisy.

Knižnica tak reagovala na prijatie zákona č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2015.

Nový zákon v § 12 ods. 3 ustanovuje, že knižnica je pri budovaní knižničného fondu povinná prihliadať na uspokojovanie potrieb občanov patriacich k národnostnej menšine alebo etnickej skupine: „V obciach, kde žijú občania patriaci k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, je verejná knižnica povinná zohľadniť túto skutočnosť pri doplňovaní a budovaní knižničného fondu“.

Štátna vedecká knižnica

Národný projekt *Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry* realizovala štátna vedecká knižnica v Prešove v období rokov 2011 – 2014. Hlavným cieľom projektu bolo vybudovanie dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry ako nového celoslovensky pôsobiaceho odborného pracoviska a organizačnej zložky knižnice. Projekt bol

vecne (október 2014) aj finančne (jún 2015) ukončený a v súčasnosti sa nachádza v období trvalej udržateľnosti, počas ktorej bude knižnica naplňovať aktivity naplánované na obdobie minimálne piatich rokov.

Poslaním pracoviska je mapovanie, identifikovanie a dokumentácia živých prejavov rómskej kultúry, čiže tvorba nových digitálnych kultúrnych objektov (tzv. eborndigitalyobjects), a to v nasledovných oblastiach:

- literatúra a orálna história;
- hudobné dedičstvo Rómov;
- Rómovia a remeslá.

Snahou centra je formou dokumentácie rôznych prejavov chápaných ako rómska kultúra a rómske kultúrne dedičstvo na Slovensku, posilňovať identitu príslušníkov rómskej národnostnej menšiny, ako aj meniť nazeranie na túto menšinu nielen u príslušníkov väčšiny, ale aj u nich samotných.

Povinnosťou pracoviska je následné sprístupnenie finálneho digitálneho obsahu, a to prostredníctvom vlastného prezentačného portálu www.portalsvk.sk, resp. www.portalsvk.eu, ktorý bol vytvorený na tento účel.

Ďalšou činnosťou centra je aj prevádzka študovne romistiky, v ktorej knižnica buduje fondy aj z ďalších oblastí týkajúcich sa života rómskej národnostnej menšiny.

Najviac materiálu pracovníci knižnice zaznamenali počas pilotnej prevádzky centra. Ten je v súčasnosti priebežne spracovávaný a sprístupňovaný.

V roku 2015 sa centru podarilo:

- **spracovať 88 digitálnych kultúrnych objektov** najmä videosúbory z oblasti hudby, ale aj spomienkových rozprávání a menej z remeselnej činnosti;
- **zaznamenať 6 nových prejavov rómskej kultúry**: *Gypsy Jazz Festival*, *Duo Farsa*, rozprávka *Tajomný svet a chlpáčikovia*, *Rómsky talent Svidník*, *Jozef Fečo: maľovanie obrazu*, rozprávka *Čertovský čapáš*;
- **zrealizovať 4 podujatia podporené Ministerstvom kultúry SR v rámci prioritného projektu Živé knihy** (slovo – obraz – zvuk), a to s filmovým režisérom a producentom Jozefom Banyákom, skladateľom a hudobným producentom Eugenom Vizvárym,

Ľudovítom Petikom a Luciou Segľovou, rómskou redaktorkou Jarmilou Vaňovou a učiteľom a prekladateľom Stanislavom Cinom;

- zabezpečiť v rámci uvedeného prioritného projektu **vytvorenie 13 obrazov svetových osobností s rómskymi koreňmi** (Charles Chaplin, Elvis Presley, Django Reinhardt, Freddie James Prinze, Michael Caine, Rita Hayworth, Tony Gatlife, Yul Brynner, Juscelino Kubitschek, Joaquin Cortes, Elena Lacková, Rosa Taiko, Esma Redžepova);
- vydať **katalóg obrazov s názvom Maľby svetových osobností** s anotáciami k jednotlivým osobnostiam a technickými parametrami (v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku);
- vydať **trojjazyčný spevník 15 rómskych piesní s názvom Kajphirel e vod'i / Cestou duše/The Soul's Journey** (vzorový, jazykovo korektný spevník 15-tich tradičných rómskych piesní v správnom tvare a s notovým zápisom). Súčasťou tlačenej podoby spevníka je aj **CD s audio nahrávkami zapísaných piesní** (texty piesní sú v rómskom, slovenskom a anglickom jazyku, notový zápis je len pri rómskej verzii). Bonusom je oficiálna verzia rómskej hymny nahraná *Moldavským mládežníckym orchestrom*. Publikácia bola vydaná ako tlačená (100 ks), aj ako elektronická kniha vo formátoch v pdf., epub., mobi.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry

- **Najväčšie festivaly:**
- *Ľudia z rodu Rómov (Kultúrne združenie Rómov Slovenska);*
- *Cigánsky oheň (Občianske združenie Lavuta);*
- *International Gypsy Fest (Občianske združenie Roma Production);*
- *Festival rómskej kultúry Balval fest (Kultúrno-výchovne občianske združenie Láčhodrom);*
- *Celoslovenský rómsky festival Ternipen (Rómske centrum Ternipen);*
- *Romano Hangoro (Občianske združenie Cespom);*

- *12. Európske rómske kovácke sympóziu* v Dunajskej Lužnej. Podujatie realizovalo v roku 2015 *Chartikano občianske združenie*, n. o. s cieľom zachovania tradičného rómskeho remesla – kováctvu. Na sympóziu dostávajú priestor verejne sa prezentovať aj ostatné tradičné rómske remeslá (košíkari, korytári, metličkári, vareškári, rezbári a pod.);

- *Farebný svet – Coloriskeri luma (Romano kher – Rómsky dom* v spolupráci s Národným osvetovým centrom) organizovalo celoslovenskú literárno-výtvarnú súťaž určenú pre žiakov základných škôl, deti z detských domovov a komunitných centier;
- *CINEAMA* – celoštátna súťaž amatérskych filmov vyhlasovaná Národným osvetovým centrom, v ktorej sa prezentovali mladí rómski autori z Rimavskej Soboty;
- podujatia pri príležitosti *Pamätného dňa rómskeho holokaustu* (2. – 3. august) a *Medzinárodného dňa Rómov* (8. apríl).

Finančné a nefinančné zdroje podpory

Na území Slovenskej republiky pôsobí veľké množstvo menších či väčších rómskych folklórnych súborov, tanečných skupín či hudobných zoskupení. Nie všetky sa zameriavajú na zachovanie a šírenie tradičnej rómskej kultúry, avšak každé zápasí s nedostatkom finančných prostriedkov potrebných na nácvik a svoju každodennú činnosť. Finančné prostriedky sa pokúšajú zabezpečovať zo štátnych i medzinárodných zdrojov (rôzne dotačné a grantové schémy, štrukturálne fondy), ale aj miestnych samospráv, 2 % daní, súkromných osôb či firiem.

Niektorým zoskupeniam do veľkej miery pomohla realizácia národného projektu *Komunitné centrá*, prostredníctvom ktorého sa vytvoril priestor pre ich aktívnu činnosť. Národný projekt bol primárne určený pre skupinu obyvateľov sociálne vylúčených alebo ohrozených sociálnym vylúčením s dôrazom na marginalizované rómske komunity a realizoval sa od januára 2014 do novembra 2015. Najviac komunitných centier sa do projektu zapojilo začiatkom roku 2015 (celkovo až 168 prevádzkovateľov centier). V centrách sa realizovali rôzne druhy činností, okrem iného aj nácviky súborov či hudobných zoskupení. Druhá fáza projektu pokračuje v roku 2016.

Zabezpečenie kontinuity alebo pravidelnej periodicity je však skoro nemožné, ak sú zdrojmi finančné prostriedky získané z projektov alebo sponzorských darov, ktoré sú neisté, nie je na ne nárok a sú vymedzené len na určité obdobie. Pre najvýznamnejšie kultúrne inštitúcie, telesá, ale aj občianske združenia s dlhoročnou tradíciou by sa mal zmeniť systém finančnej podpory tak, aby realizácia tradičných rómskych podujatí nebola ohrozená.

Kultúra národnostných menšín 2015

KNM je dotačným programom v pôsobnosti ÚV SR. Jeho gestorom je splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny alebo osoba poverená vedúcim ÚV SR plnením úloh splnomocnenca.

Účelom dotačného programu je zachovanie, vyjadrenie, ochrana a rozvoj identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín, výchovy a vzdelávania k právam národnostných menšín, interetnického a interkultúrneho dialógu a porozumenia medzi národnostnou väčšinou a národnostnými menšinami a etnickými skupinami.

V roku 2015 bol objem disponibilných finančných prostriedkov na tento program vo výške 3 879 250 €. Spôsob prerozdelenia týchto prostriedkov pre jednotlivé národnostné menšiny upravoval matematický model výpočtu finančných zdrojov, ktorý tvorí prílohu smernice vedúceho ÚV SR č. 4/2014 zo dňa 12. februára 2014. V súlade s príslušnými ustanoveniami uvedenej smernice bolo pre rómsku národnostnú menšinu alokovaných 664 152 €, čo je približne 17 % z celkovej sumy. V porovnaní s predchádzajúcimi dvoma rokmi sa výška pridelených finančných prostriedkov pre rómsku národnostnú menšinu mierne zvyšuje (v roku 2013 to bolo 588 000 € a v roku 2014 to bolo 634 109 €). V rámci prvej výzvy na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácie sa pridelené finančné prostriedky neprerozdělili v plnej výške, a tak bola zverejnená druhá výzva.

Z dotačného programu KNM 2015 boli podporené viaceré veľké podujatia uvedené vyššie, ale aj mnohé iné – pozri www.narodnostnemensiny.gov.sk/kultura-narodnostnych-mensin-2015.

Matematický model výpočtu finančných zdrojov pre jednotlivé národnostné menšiny síce zohľadňuje viacero faktorov súvisiacich so špecifickým postavením Rómov (napríklad absencia materskej krajiny či nesebadeklarovanie vlastnej etnicity pri sčítaní obyvateľstva), naďalej však pretrvávajú väčší dopyt ako je alokovaná výška finančných prostriedkov. Nie je možné pokryť záujem organizácií ale ani reálne potreby pre rozvoj všetkých oblastí rómskej kultúry.

Priority na rok 2016

Pre nadchádzajúce obdobie považujeme za dôležité:

- uskutočniť prieskum festivalov s prívlastkom rómsky a zistiť počet a charakter účinkujúcich (domáci, medzinárodní), počet návštevníkov, inklúzia podujatia (počet návštevníkov z majority), efektívnosť vynaložených finančných prostriedkov a ďalšie atribúty ovplyvňujúce kvalitu festivalu;
- zmeniť systém finančnej podpory kultúrnych inštitúcií, telies a mimovládnych organizácií, ktoré realizujú významné kultúrne podujatia s cieľom zabezpečenia ich udržateľnosti;
- využívať zhromaždené materiály *Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry* (napríklad vo výchovno-vzdelávacom procese rómskych i nerómskych žiakov a mládeže).

Rusínska národnostná menšina

Zoznam a databázu s aktuálnymi údajmi všetkých rusínskych organizácií nie je možné v tejto správe obsiahnuť, ale na základe spolupráce s Okrúhlym stolom Rusínov Slovenska (ďalej len „OSRS“) a jeho terajším predsedom PhDr. Milanom Pilipom predstavíme v nasledujúcej prehľadnej tabuľke zoznam aktívnych členov alebo pozorovateľov OSRS v roku 2015³.

Z hodnotiacej správy pre ÚV SR z roku 2014 uvádzam v poznámke č. 2 pod čiarou čiastočne doplnený zoznam organizácií tretieho sektora, ktoré pôsobia na poli rozvíjania rusínskej kultúry na Slovensku⁴.

por. č.	Názov organizácie	Meno zástupcu/ov	e-mail	Telefon	Poznámka
1	Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove	Plišková Anna - riaditeľka	urjk@unipo.sk, anna.pliskova@unipo.sk	0907 629 127	Organizačná zložka Prešovskej univerzity
2	Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry	Glosíková Oľga – riaditeľka	olga.glosikova@gmail.com, olga.glosikova@snm.sk	0905 926 291	štátna príspevková organizácia

³ Kontaktné údaje na rusínske kultúrne organizácie (v rusínskom hnutí pôsobia aj organizácie a inštitúcie iného ako kultúrneho charakteru, ktoré nie sú v nasledujúcej tabuľke uvedené, ich kompletný zoznam je v nasl. kapitole – Štruktúra systému národnostných organizácií):

⁴ Akadémia rusínskej kultúry v Slovenskej republike, Prešov; Asociácia rusínskych organizácií v Slovenskej republike, Prešov; Domovina naša, Lipany; Eurokarpaty, Medzilaborce; Folklorný súbor Ruthenia ensemble, Bratislava; Klub Rusínov Slovenska, Prešov; molody.Rusyny, Bratislava; Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidniku, Svidník; Občianske združenie Rusín-Chmeľová, Chmeľová; Občianske združenie Honty, Svidník, Občianske združenie Rusinija, Humenné; Občianske združenie Rutenicart, Svidník; Občianske združenie Kolysočka-Kolíška, Prešov; Pravoslávna Makovica, Svidník; Rusín a Ludové noviny, Prešov; Rusínska obroda na Slovensku, Prešov; Rusínska obroda – regionálny klub v Bardejove, Bardejov; Rusínske bratstvo, Prešov; Rusínske záujmové združenie, Humenné; Rusínski Umelci pod Vihorlatom, Stakčianska Roztoka; Rusínsky kultúrno-osvetový spolok A. Duchnoviča v Prešove, Prešov; Ruský klub 1923, Prešov; Slovenská asociácia rusínskych organizácií, Prešov; Slovensko-rusínska spoločnosť pre spoluprácu a priateľstvo, Spišská Nová Ves; Spoločnosť Andyho Warhola, Medzilaborce; Spolok Rusínov-Karpatorusov-SRUKAR, Košice; Spolok karpatských Rusínov Košice, Košice; Spolok Rusínov Spiša, Kežmarok; Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska, Prešov; Spolok sv. Jána Krstiteľa (Občestvo sv. Joana Krestiteľa), Čirč; Svetový kongres Rusínov, Prešov; Svetové fórum rusínskej mládeže, Prešov; Združenie Alexandra Duchnoviča, Topoľa; Združenie Bilovežan, Beloveža; Združenie inteligencie Rusínov 55 Slovenska, Bratislava; Združenie Milénium Údol, Údol; Združenie občanov, rodákov a sympatizantov Radvane, Združenie Ruch v SR, Prešov; Združenie Rusínov Slovenska, Prešov, OZ KOLYSOČKA – KOLÍSKA, Prešov, JAMARO, Svidník, OZ Rusinija – Humenné. Existuje množstvo ďalších združení, ktoré pôsobia v oblasti rusínskej kultúry, ale nemajú ako predmet činnosti rusínsku kultúru resp. vo svojom názve termín Rusín/rusínsky. Zoznam občianskych združení, ktoré si za predmet činnosti vytyčili aktivity podporujúce rozvoj rusínskej národnostnej menšiny sú evidované v registri Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

	v Prešove				
3	Divadlo Alexandra Duchnoviča Prešov	Marko Marián - riaditeľ	dad@divadload.sk, tkac.jozef22@zoznam.sk	051 77 32 700, 0908 366 125	Organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja (divadlo)
4	Poddukelský umelecký ľudový súbor	Juraj Švantner – riaditeľ	riaditel@puls-slovakia.sk	0908 877 564, 0917 982 131	Organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja (súbor)
5	Rádio Regina – rusínske vysielanie	Kristína Magdolenová – šéfredaktorka	kristina.magdolenova@rtvs.sk	0919 249 865	Organizácia spadajúca pod RTVS
6	NEV – RTVS – TV Dvojka	Euba Kol'ová - šéfredaktorka	luba.kolova@rtvs.sk	0905 639 910	Organizácia spadajúca pod RTVS
7	Akadémia rusínskej kultúry v Slovenskej republike	Alexander Zozulak, predseda	zozulakpo@gmail.com	0905 470 884	Občianske združenie
8	Karpatské dreveneécerkvi	Daniela Galandová - predsedníčka	dgalandova@gmail.com	0903 930 130	Nezisková organizácia
9	Klub Rusínov Slovenska	Hirjak Slavomír - predseda	hirjakslavo@gmail.com	0905 422 899	Občianske združenie
10	KOLYSOČKA-KOLÍSKA	Euba Kráľová -predsedníčka, Anna Servická - podpredsedníčka – obe štatutárky	info@rusinskyjazyk.sk, kralovaluba@gmail.com, servicka@gmail.com	0905 863 369 a 0905 810 503	Občianske združenie
11	molody.Rusyny	Štefaňák Peter – predseda do roku 2015, Jarinčík Peter	peter.pstefanak@gmail.com , peto146@gmail.com	0903 533 101	Občianske združenie

		– predseda od roku 2016.			
12	Okresná organizácia Rusínskej obrody Svidník	Stronček Miloš – predseda	milosstr@centrum.sk	0908 377 859	Občianske združenie
13	Rusín a ľudové noviny (Narodny novinky)	Zozulák Alexander – predseda	info@rusynacademy.sk, rusyn@stonline.sk	0905 470 884	Občianske združenie
14	Rusínska obroda – regionálny klub v Bardejove	Juričová Viera, Ivan Bandurič	juricovaviera@stonline.sk, rusinklub@centrum.sk	0905 407 922	Občianske združenie
15	Rusínska obroda na Slovensku	Martin Karaš – predseda	mato.karas@gmail.com	0904 390 925	Občianske združenie
16	Rusyňsky Holosy - Humenné	Kristián Huňara – predseda	kristianhuna@azet.sk, rusinskeholosy@gmail.com	0917 306 322	Občianske združenie
17	Rusínsky kultúrno-osvetový spolok A. Duchnoviča v Prešove				Občianske združenie
18	Ruský klub - 1923 v Prešove	Fedor Vico, Gabriel Beskyd	gabriel.beskyd@gmail.com		Občianske združenie
19	Rusyn Media	Peter Štefaňák – predseda	peter.pstefanak@gmail.com		Internetové rádio
20	Slovenská asociácia rusínskych organizácií	Beskyd Gabriel – predseda	gabriel.beskyd@gmail.com	0948 004 319 a 051 77 25 729	Občianske združenie
21	RUSINIJA Humenné – mužský spevácky súbor	Ladislav Fedič, Juraj Lancoš – štatutári	rusinija@gmail.com	0907 977 741 – Milena Lancošová- manažérka	Občianske združenie
22	Spolok Rusínov Spiša	Charitun Jurko – predseda	charitunova@zoznam.sk	0918 530 780	Občianske združenie
23	Spolok rusínskych spisovateľov Prešov	Koporová Kvetoslava – predsedníčka	kvetoslava.koporova@unipo .sk		Občianske združenie
24	Spolok sv. Jána Krstiteľa	o. Jaroslav Popovec –	jaroslav.popovec@gmail.co m, obecna.gov@centrum.sk		Občianske združenie

		predseda			
25	Združenie inteligencie Rusínov Slovenska	Lipinský Ján – predseda	rusyn@centrum.sk	0902 921 166	Občianske združenie
26	FS Ruthenia	Peter Štefaňák – predseda	peter.pstefanak@gmail.com		
27	Okrúhly stôl Rusínov Slovenska	Milan Pilip – predseda, Jakub Tuleja – tajomník	milan@pilip.sk, jteetuleja@gmail.com	0911 757 777, 0948 841 993	Konzultačná platforma bez právnej subjektivity

V Slovenskej republike v oblasti kultúry rusínskej národnostnej menšiny pôsobia dve základné skupiny organizácií, a to profesionálne inštitúcie a mimovládne organizácie prevažne ako občianske združenia.

Profesionálne rusínske organizácie

V oblasti rusínskej kultúry pôsobia aktívne aj naďalej štyri profesionálne organizácie: vedecko-pedagogické, výskumné a dokumentačné pracovisko Prešovskej univerzity – **Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove**, špecializované múzeum **Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove** a kultúrne inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja: **Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove** a **Poddukelský umelecký ľudový súbor v Prešove**.

Pre kultúrne a národnostné potreby Rusínov sú zriadené rusínske redakcie RTVS – v jeho rozhlasovej i televíznej zložke, t.j. **rusínske vysielania v RTVS, v Rádiu Regina a na televíznej Dvojke v Košiciach**. Radíme ich k profesionálnym organizáciám, ktoré pracujú v prospech rusínskej národnostnej menšiny.

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove , 17. novembra 15, 080 01 Prešov (<http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/uvod/>)

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry (ďalej len „ÚRJK“)⁵ bol na Prešovskej univerzite v Prešove (ďalej len „PU“) zriadený 1. marca 2008 ako vedecko-pedagogické pracovisko zamerané na prípravu projektov vzdelávacích programov, študijných plánov, osnov, učebníc, učebných pomôcok a iných vedecko-pedagogických materiálov a na realizáciu študijného

⁵ ÚRJK PU sa vyvinul z Ústavu národnostných štúdií a cudzích jazykov Prešovskej univerzity v Prešove, ktorý za týmto účelom vznikol 1. septembra 1998 ako pracovisko s celouniverzitnou pôsobnosťou. Jeho súčasťou bolo Oddelenie rusínskeho jazyka a kultúry, ktoré je inštitucionálnym predchodcom súčasného Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry.

programu rusínsky jazyk a literatúra v jednotlivých stupňoch vysokoškolského štúdia. ÚRJK uskutočňuje vedecký výskum a vývoj v oblasti rusinistických štúdií – jazyk, literatúra, kultúra, umenie, divadlo, etnografia, konfesia, školstvo, masmédiá, história, národná identita, spolkové aktivity Rusínov na Slovensku a v zahraničí, národnostná politika jednotlivých štátov vo vzťahu k Rusínom – s cieľom získať objektívne informácie o stave, potrebách a perspektívach rozvoja rusínskeho etnika doma a v zahraničí. Ako jediná inštitúcia svojho druhu na Slovensku je ÚRJK najvyššou vedeckou inštitúciou pre výskum a normotvorbu rusínskeho spisovného jazyka.

Personálna štruktúra ÚRJK: Riaditeľkou ÚRJK je od jeho vzniku v r. 2008 **doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.** Na ÚRJK v roku 2015 pôsobili: 1 profesorka, 3 docenti a docentky, 3 odborní asistenti a odborné asistentky, 1 technicko-administratívna pracovníčka, 2 interní doktorandi, dvaja externí doktorandi a 8 externí spolupracovníci.

Vzdelávacia a výskumná infraštruktúra

Činnosť ÚRJK, podobne ako v minulosti u jeho predchodcov, je financovaná z účelových špecifických finančných prostriedkov MŠVVaŠ SR a z rozpočtu PU na zabezpečenie vysokoškolského vzdelávania a vedy.

Pracovníci ÚRJK PU, V. Jabur, A. Plišková, K. Koporová, vydali vedeckú monografiu **Gramatika rusínskeho jazyka** (Prešov: Vydavateľstvo PU, 2015, 328 s.) Ide o prvú ucelenejšiu gramatiku – synchronný opis jednotlivých rovín rusínskeho spisovného jazyka od roku 1989.

Od roku 2014 ÚRJK sídli v nových priestoroch na Ul. 17. novembra 15. V súčasnosti má pracovisko k dispozícii 4 kancelárie pre zamestnancov vybavené potrebnou výpočtovou technikou (počítače, tlačiarne, skenery, kopírovacie stroje, telefóny), dve učebne vybavené potrebnou didaktickou technikou (interaktívne tabule, dataprojektory, počítače, notebooky) a z finančných prostriedkov získaných z fondov Európskej únie buduje unikátnu Knižnicu karpatorusinistiky. Základom tejto špecializovanej knižnice je kolekcia publikácií z rôznych sfér karpatorusinistiky (rusínsky jazyk, literatúra, etnografia, história, kultúra a pod.) týkajúcich sa rôznych oblastí historickej Karpatskej Rusi, resp. súčasnej strednej a východnej Európy (Slovensko, Poľsko, Ukrajina, Maďarsko, Srbsko, Chorvátsko, Rumunsko) a Ameriky. Knižnica je obohatená jedinečnou kolekciou mikrofilmov s obsahom rusínskych periodík z rokov 1848 – 1939, ktorú ÚRJK venovalo Karpatsko-rusínske výskumné centrum v

USA. Vďaka tejto unikátnej knižnici, ktorá je zároveň aj jediná svojho druhu v Európe, si Medzinárodná rada pre výskum a výmenu (IREX) vo Washingtone od roku 1999 vybrala PU za vzdelávacie centrum pre akademických pracovníkov zaoberajúcich sa karpatorusinistikou. Každoročnými hosťami ÚRJK sú zahraniční vedci a doktorandi z rôznych krajín sveta (Nemecko, Rusko, Ukrajina, Maďarsko, Poľsko, Srbsko, Taliansko, Veľká Británia, USA), ktorí sa vo svojej vedeckovýskumnej činnosti zameriavajú na problematiku karpatských Rusínov.

Jedným z najväčších problémom, s ktorými sa stretáva ÚRJK PU, je podľa nášho názoru, nízky počet študentov pôvodom Rusínov z regiónov severovýchodného Slovenska kompaktné obývaným prevažne obyvateľstvom s materinským jazykom rusínskym. Tento stav je podmienený v prvom rade absenciou rozvinutého kontinuálneho systému rusínskeho školstva na Slovensku (dve malotriedne primárne ZŠ s vyučovacím jazykom rusínskym nemôžu nahradiť regulárny systém rusínskych národnostných škôl). Pritom ÚRJK každoročne všetkým študentom PU ponúka možnosť výberu z povinne voliteľných a výberových predmetov. Ich výberom a absolvovaním by mohli budúci absolventi PU získať kompetencie na pôsobenie v školách – materských aj základných – s vyučovaním rusínskeho jazyka. Ako jedno z východísk by teda mohlo byť, že by si študenti, zvlášť rusínskeho pôvodu, počas svojho štúdia zvolili o čosi zložitejšiu cestu a okrem predmetov svojho základného študijného programu by si vybrali aj doplnkové predmety z celouniverzitnej ponuky predmetov ÚRJK PU. Pokiaľ hovoríme o primárnom vzdelávaní rusínskeho jazyka, tak uvažujeme o cieľovej skupine študentov Pedagogickej fakulty PU, najmä študijných programov Učiteľstvo pre primárne vzdelávanie, ale aj Predškolská a elementárna pedagogika, pretože kontinuálny školský systém je nevyhnutné začať budovať od predškolských zariadení. Od roku 2006, odkedy PU získala akreditáciu na realizáciu bakalárskeho študijného programu Rusínsky jazyk a literatúra v kombinácii, študenti rusínskeho pôvodu uvedených študijných programov prestali prejavovať záujem o prehĺbenú formu vzdelávania (laicky nazývanou špecializácia) v rusínskom jazyku, ako keby a priori nepočítali s tým, že ich budúca práca môže byť spätá so severovýchodným regiónom Slovenska a obcami obývanými prevažne obyvateľstvom s rusínskym materinským jazykom, alebo nepredpokladajú ani prinajmenšom, že by mali byť vybavení vo svojej práci v týchto oblastiach príslušnými kompetenciami s ohľadom na národnostne zmiešaný charakter regiónov. To isté sa týka aj študentov obidvoch teologických fakúlt PU, t. j. pravoslávnej a gréckokatolíckej. Z týchto troch fakúlt si ani jeden študent či študentka v posledných 10 rokoch nevybrali rusínsky jazyk ako povinne voliteľný alebo

výberový predmet. Vedenie ÚRJK PU každoročne počas prezentačných akcií a prostredníctvom Modulárneho akademického informačného systému (MAIS) ponúka všetkým fakultám informačné listy k predmetom štúdia rusínskeho jazyka, literatúry, kultúry a dejín Rusínov, s cieľom zaujať študentov a získať ich pre štúdium rusinistiky. Situácia je o to komplikovanejšia, že na Slovensku sa zatiaľ nerealizuje výučba rusínskeho jazyka na druhom stupni základnej školy (okrem niekoľkých desiatok žiakov na 2. stupni ZŠ s MŠ v Radvani nad Laborcom). Dve národnostné školy s vyučovacím jazykom rusínskym sú primárnymi školami a na cirkevnej škole vo Svidníku sa rusínsky jazyk ako krúžok učí síce od 1. po 8. ročník, no všetci žiaci sa učia prevažne iba základy písaného i hovoreného spisovného rusínskeho jazyka, teda i písania azbuky. Vo večerných školách spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých OZ Kolýsočka – Kolíska sa učia prevažne deti prvého stupňa, hoci určitú časť žiakov tvoria žiaci druhého stupňa ZŠ. Ale i tí sa v prvých rokoch večerných škôl rusínskeho jazyka museli naučiť v prvom rade písať a čítať v azbuke. Ak si teda žiaden študent Pedagogickej fakulty PU od roku 2006 doteraz nevybral ako prehĺbenú formu vzdelávania rusínsky jazyk, prirodzene chýbajú v teréne práve učitelia vybavení kompetenciami aj na výučbu azbuky slovom a písmom. Podobne je to aj u teológov, ktorí prichádzajú pôsobiť medzi Rusínov bez jazykovej gramotnosti z rusínskeho jazyka.

Špecializované múzeum Slovenského národného múzea – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove, ul. Masarykova 20, 080 01, Prešov, (<http://www.snm.sk/?muzeum-rusinskej-kultury-uvodna-stranka>)

Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove (ďalej len „SNM – MRK“) je súčasťou štruktúry SNM, má celoštátnu pôsobnosť, je dokumentačným, vedeckovýskumným a metodickým pracoviskom zameraným na dejiny a kultúru Rusínov žijúcich na Slovensku. Zameriava sa na získavanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovávanie a sprístupňovanie múzejných zbierok, ktoré dokladujú vývin materiálnej a duchovnej kultúry Rusínov v Slovenskej republike a vo svete.

Personálna štruktúra SNM – MRK – 6 stálych zamestnancov múzea a 2 externisti (1 etnológ a 1 kurič), **riaditeľkou múzea je od jeho vzniku PhDr. Oľga Glosíková, DrSc.** Vedenie SNM – MRK v Prešove v strednodobom výhľade sústreďuje pozornosť na možnosť obnovy a rekonštrukcie budovy, do ktorej sa presťahovalo v roku 2012 a ktorú SNM – MRK nadobudlo v zmysle zmluvy č. KE110/49-118/2011/1014002-Ps o prevode správy majetku štátu od Ministerstva obrany SR.

Od sprístupnenia časti múzea pre verejnosť dňa 30. 12. 2013 do súčasnosti je pre návštevníkov sprístupnená **stála výstava Dejiny Rusínov na Slovensku**, priebežne dopĺňaná o nové predmety, získané darovaním alebo kúpou. V roku 2015 naďalej pokračovala **výstava Obrazy rusínskych umelcov zo súkromnej zbierky Petra Mikulu z Beloveže** doplnená o nové obrazy.

V priebehu roka 2015 SNM – MRK realizovalo ďalšie kultúrno-vzdelávacie akcie a výstavy uvedené v chronologickom poradí:

- výstava – Veľká noc u Rusínov;
- výstava – O parašutizme v Prešove;
- praktické maturitné skúšky žiakov celej triedy Strednej odbornej školy podnikania v Prešove za účasti tejto školy a verejnosti, s ktorou má SNM – MRK zmluvnú spoluprácu;
- podujatie – Noc múzeí a galérií v SNM – MRK v Prešove v spolupráci so Slovenským technickým múzeom – Národná kultúrna pamiatka Prešov Solivar;
- výstava – Drevené chrámy – zbierka makiet od p. Cidyla z Bardejova;
- výstava – Rusínskojazyčná literatúra, prezentácia najnovších kníh z oblasti karpatorusínistiky;
- natáčanie RTVS – beseda s p. Kriškom, rodákom z Vyšného Orlika v okrese Svidník;
- Rusínske večery – beseda s predstaviteľmi Rusyn FM rádia;
- odborný seminár – Anatolij Kralický – významná osobnosť rusínskej histórie a kultúry;
- výstava Vianočné tradície u Rusínov.

V múzeu bol niekoľko rokov po sebe (od roku 2011 vrátane roku 2015) vypracovaný a podaný stavebný zámer na rekonštrukciu budovy, na základe ktorého sa majú získať finančné prostriedky na zhotovenie **projektovej dokumentácie budovy** a jej rekonštrukciu tak, aby sa budova stala vhodnou na výstavné, expozičné, depozitárne, administratívne a ďalšie muzeálne aktivity. Stavebný zámer prešiel oponentským posúdením na Ministerstve dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR a následne bol odporučený MK SR k realizácii.

Najväčším problémom SNM – MRK je nedokončená rekonštrukcia priestorov bývalých kasární, v ktorých sa v súčasnosti SNM – MRK nachádza. Z vymenovaných aktivít v roku 2015 však vyplýva, že v múzeu by bolo vhodné zintenzívniť výskumnú činnosť (v oblasti etnografie, histórie Rusínov, výtvarného umenia, staviteľstva a pod.) a aktívnu

zberateľskú činnosť na poli zanikajúceho rusínskeho folklóru v celej jeho šírke (tanečné, spevácke, slovesné ľudové umenie, kroje, výšivky, keramika, drotárstvo a pod.) v jednotlivých rusínskych regiónoch. Následne je potrebné zintenzívniť publikačnú činnosť pracovníkov múzea, ako i zachytávanie ústnej histórie (oral history) a každodenných príbehov zo života Rusínov z minulosti a zo súčasnosti na elektronických médiách a vedeckých publikáciách pracovníkov múzea. Práve výskumnou a aktívnou zberateľskou činnosťou pracovníkov **SNM – MRK** by sa dalo zabrániť asimilácii, najmä najmladšej generácie Rusínov. Nateraz je ešte čas zastaviť vytrácanie tradičných, ale už i moderných hodnôt zo života Rusínov na Slovensku. Práve **SNM – MRK** môže byť miestom systematického zachovávanía kultúry všetkých rusínskych regiónov na Slovensku tak, ako je miestom jej reprezentácie a prezentácie. Je jedinou a jedinečnou rusínskou inštitúciou svojho druhu, ktorá má práve toto v náplni svojej práce.

Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove, Jarková 77, Prešov

Divadlo Alexandra Duchnoviča (ďalej len „DAD“) vznikol ako Ukrajinské národné divadlo v roku 1945. Dnešné **DAD** je tradičnou profesionálnou, kultúrnou a umeleckou ustanovizňou v oblasti divadelnej činnosti. Základným poslaním divadla je utváranie podmienok na vznik a verejné šírenie divadelných diel v rusínskom jazyku s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov žijúcich na území Slovenskej republiky. Divadlo je známe kvalitnými vystúpeniami na malej a veľkej scéne a vystúpenia sú orientované na mnohé tematické situácie s rusínskymi reáliami, ale i všeobecnými ľudskými a spoločenskými témami (www.divadload.sk). Veľkú časť svojho divadelného života herecký tím DAD cestuje so svojimi hrami do rusínskych obcí a na svojich výjazdových predstaveniach umožňuje i Rusínom zo vzdialenejších obcí zažiť kultúrny zážitok z hry, ale i z toho, že je predstavená v ich materinskom jazyku. I DAD, rovnako ako rusínske vysielania v rozhlase a televízii, rovnako ako printové i elektronické rusínske médiá ukazujú Rusínom, aký bohatý je ich vlastný jazyk. **Riaditeľom DAD je Mgr. art. Marián Marko.**

DAD spolupracuje so všetkými rusínskymi organizáciami pôsobiacimi na Slovensku, taktiež s rusínskymi organizáciami pôsobiacimi v Poľsku, Srbsku. DAD spolupracuje aj so všetkými divadlami na Slovensku a taktiež s niektorými divadlami v Česku, Poľsku, na Ukrajine a Srbsku.

DAD v roku 2015 odohralo 107 divadelných predstavení, z toho 3 premiéry v rusínskom jazyku a jednu premiéru v ukrajinskom jazyku. V regióne severovýchodného Slovenska divadlo odohralo 39 divadelných predstavení v rusínskom jazyku.

DAD je príspevkovou organizáciou Prešovského samosprávneho kraja, je ním aj financované. Približne troma percentami z celkového rozpočtu DAD bolo podporované ÚV SR v rámci grantovej schémy KNM 2015.

K 31. 12. 2015 pracovalo v DAD 34 zamestnancov, z toho 15 hercov, riadiaci aparát – 5, pomocný personál – 3, technický a obslužný personál v počte 10 – garderóba, javiskoví technici: stavači kulís, osvetľovači, zvukári.

Najvýznamnejším dlhoročným problémom DAD v Prešove je absencia vlastnej divadelnej sály (divadlo si divadelnú sálu a príslušné priestory musí prenajímať), s čím úzko súvisí nedostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie ešte kvalitnejšieho chodu celého divadla a jeho bohatej divadelnej činnosti.

Poddukelský umelecký ľudový súbor, Námestie legionárov 6, Prešov, www.puls-slovakia.sk

Poddukelský umelecký ľudový súbor (ďalej len „PULS“) vznikol v roku 1955, od 1. 1. 2008 je príspevkovou organizáciou v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja a je samostatným profesionálnym umeleckým telesom. Jeho hlavnou činnosťou je vokálno-tanečná umelecká produkcia – vytváranie a prezentácia folklórnych programov vokálnej, tanečnej a hudobnej produkcie na scénach doma i v zahraničí s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov a Ukrajincov žijúcich na území Slovenskej republiky.

Sídlo a využívaný priestor – organizácia sídli v priestoroch Divadla Jonáša Záborského – Nová budova divadla v Prešove na základe zmluvy o výpožičke medzi divadlom a PULS. Podmienky na prácu telesa sú postačujúce a zodpovedajú podmienkam profesionálneho telesa.

PULS mal k 31. 12. 2015 viac než 50 zamestnancov jednak v *riadnom (hlavnom) pracovnom pomere*, a *tiež* na zmluvy o podaní a použití umeleckých výkonov, je teda organizáciou s najväčším počtom zamestnancov rusínskej národnostnej menšiny ako takej na Slovensku. Zamestnancov tvoria tri umelecké zložky – balet – 20 členov, orchester – 9 členov

a spevácky zbor – 12 členov, ostatní – technická zložka a administratíva. Riaditeľom PUES je Mgr. Juraj Švantner.

PUES zrealizoval v priebehu roka 2015 **90 predstavení na domácich scénach a tiež v zahraničí**, z ktorých sú vo veľkej miere obsiahnuté predstavenia pre rusínsku národnostnú menšinu. **Počet návštevníkov** – v roku 2015 navštívilo uvedené predstavenia **viac než 50 000 divákov**.

Domáce aktivity – galakonzert s premiérou nového programu **Na dvore** k 60. výročiu založenia PUES-u a participovanie umelcov PUES-u na premiére pôvodného slovenského muzikálu **Jana z Arku**. PUES vystupoval na rôznych rusínskych folklórnych festivaloch, napríklad vo Svidníku, Kamienke, Habure, Pčolinom, Snakove, Orlove a iných rusínskych obciach. Predstavenia na pozvania – v rusínskych obciach – Bajerovce, Cernina, Andrejová, Repejov, Zubné, Poráč, Ňagov, Gerlachov, Kalná Roztoka, Šarišské Jastrabie, dve predstavenia v Bratislave, predstavenie v priamom prenose pre televíziu LUX v Humennom, na oslavách SNP v Banskej Bystrici a pod.

Zahraničné aktivity PUES – Medzinárodný rusínsky festival v Srbsku – Ruský Kerestur, predstavenia v Českej republike – Horní Suchá a Havířov, reprezentácia na Ukrajine – Užhorod.

V roku 2015 PUES vydal **nové CD** pod názvom **Zaspivajme sobi**. **Zdroje financovania** – hlavným zdrojom financovania bol príspevok PSK, dotácia z ÚV SR v programe KNM 2015, dotácia z Ministerstva kultúry SR v programe – Kultúrne poukazy 2015 a tržby zo zrealizovaných predstavení.

Rusínske vysielanie RTVS – Rádio Regina, Košice, Moyzesova, www.rtvsk

Rusínske vysielanie v RTVS na rádiu Regina v rokoch 2015 – 2016 – prehľad

Relácia	Časová dotácia (min)	periodicita	Ročná dotácia (min)	Poznámka
Rádionoviny	25	3 x týždenne	3900	
Rádiomagazín	60	1 x mesačne	720	
Rádiomladých	60	1 x mesačne	720	Zrušené k 1.1.2016

Dedina hrá a spieva	60	1 x mesačne	720	Zrušené k 1.1.2016
Hitparáda	30	1 x mesačne	360	
Literárne okienko	30	1 x mesačne	360	
Podoby života	30	1 x mesačne	360	
Kmotrovia	60	1 x mesačne (10 celkom)	600	Zrušené k 1.1.2016
Klub profesorov	60	1 x dvojmesačne	360	Zrušené k 1.1.2016
Celkom rok 2015:			8100 (minút) = 135 hodín	
Z toho celoštátne:			4 620 = 77 hodín	
Zvony nad krajinou	60	2 x mesačne (10 mesiacov)	2400	Od 1.1.2016
Rádionoviny	25	3 x týždenne	3900	
Hitparáda	30	1 x mesačne	360	
Literárne okienko	30	1 x mesačne	360	
Podoby života	30	20 vydaní	600	
Národnostný kaleidoskop	60	2 x mesačne	1800	(od 1.1.2016 – 1.5.2016 nepravidelne)
Klub osobností	60	1 x mesačne	600	
Mimoriadne relácie			240	
Plán rok 2016			10 260 (minút) = 171 hodín	
Celkové navýšenie pre rok 2016			2 160 minút = 36 hodín vysielania	
vysielané celoštátne (plán)			7380 = 123 hodín	

Od 1. januára 2015 nastala zmena na poste šéfredaktora národnostno-etnického vysielania (ďalej len „NEV“) Rádia Regina v Košiciach, kedy sa jeho šéfredaktorkou stala PhDr. Kristína Magdolenová. Popri personálnych zmenách a zmenách počtu redaktorov či redaktoriek (v roku 2015 pracovali v NEV Rádia Regina v rusínskej redakcii – 3 redaktorky, 1 hudobný redaktor a 3 externí pracovníci) sa v rusínskej redakcii pod novým vedením udiali aj zmeny v kvantitatívnej i kvalitatívnej štruktúre vysielania (pozri tabuľku vyššie). Presunula sa jedna relácia pre Rusínov z víkendových dní a z nočných hodín – na dni pracovného týždňa do obvyklých večerných hodín – maximálne do 20.00 h (Zvony nad krajinou), no víkendové relácie ostali v neskorých večerných a nočných hodinách, čo je problém najmä pre starších ľudí, ktorí rusínske vysielanie na Regine počúvajú. Ide o tieto relácie: Sobota – Literárna relácia (20.00 – 21.00 h), Hitparáda (20.30 – 21.00 h), Národnostný kaleidoskop (21.00 – 22.00 h), Z rozhlasového archívu (22.00 – 23.00 h). Nedeľa – Klub osobností (21.00 – 22.00 h) a Hudba národností (22.00 – 22.30 h). Myslíme si, že by bolo potrebné presunúť aspoň niektoré najpočúvanejšie relácie v sobotu alebo v nedeľu na skoršie večerné alebo popoludňajšie hodiny. Zásadnou pozitívnou zmenou je to, že sa navýšil počet vysielacích minút. Ak sa niektoré relácie zrušili, tak buď preto, lebo na ich výrobu nedostávala rusínska redakcia dostatok finančných zdrojov z ústredia RTVS, alebo niekedy aj preto, lebo nespĺňali kvalitatívne požiadavky modernej rozhlasovej žurnalistiky, alebo sa po čase vykryštalizovala potreba rozšíriť portfólio relácie, napríklad Zvony nad krajinou alebo Klub osobností. Podstatnou zmenou bolo aj rozšírenie rusínskeho vysielania z jedného košického okruhu Reginy na jej všetky tri okruhy (banskobystrický a bratislavský), čím sa z regionálneho rusínskeho vysielania stalo celoštátne vysielanie.

Tieto zmeny chápeme ako pozitívne, pretože ich víziou je dosiahnutie prehĺbenia identifikácie Rusínov so svojou vlastnou históriou, kultúrou a jej podstatnou súčasťou – jazykom. Nateraz sa kvôli nedostatku financií redukovali literárne programy a posilnili spravodajsko-publicistické relácie, no práve cez forsírovanie občianskych tém z jednotlivých rusínskych regiónov severovýchodného Slovenska sa rusínske vysielanie postupne vracia späť k svojmu rusínskemu poslucháčovi. Oslovení starostovia obcí či primátori miest nemajú problém hovoriť do rádia po rusínsky, čo donedávna ešte problém vo väčšine prípadov bol, na to reagujú i obyvatelia rusínskych obcí a miest tým, že i oni hovoria v rusínskom vysielaní bez problémov vo svojich rusínskych nárečiach. Nové vedenie rusínskej redakcie Rádia Regina si v roku 2015 vytýčilo štyri hlavné funkcie rusínskeho rozhlasového vysielania, ktoré

začalo naplňať od svojho nástupu a realizuje ich dodnes. Z pohľadu Rusínov sú dôležité pre ich vlastné prežitie.

- **Informačná funkcia** – redakcia informuje Rusínov o dianí v celej spoločnosti i o dianí v rusínskych regiónoch v ich materinskom jazyku a realizuje tým jedno zo základných poslání národnostného média. Redakcia dokazuje samotným Rusínom, že ich spisovný jazyk dokáže obsiahnuť všetky spoločenské oblasti a Rusíni sa môžu spisovne vo svojom materinskom jazyku vyjadrovať k akýmkoľvek spoločenským témam – ústne i písomne. Redakcia sa aj naďalej zaujíma o každodenný život Rusínov v ich vlastnom prostredí;
- **Identifikačná funkcia** – návrat k vlastnej jazykovej, kultúrnej a občianskej identite, ktorú Rusíni strácajú vo vzťahu k svojim najmladším generáciám;
- **Edukačná funkcia** – v národnostnom rozhlasovom vysielaní sa Rusíni dozvedajú o svojej vlastnej histórii, kultúre, jazyku, o svojom vlastnom regióne, ale aj o ostatných rusínskych regiónoch a obciach;
- **Integračná funkcia** – vedeniu rusínskej redakcie NEV Rádia Regina sa podarilo integrovať rusínske vysielanie do celoštátneho vysielania, a tak sa rusínska kultúra začína i majoritou vnímať ako integrálna súčasť kultúry Slovenska, ktorá je tvorená kultúrou väčšinového národa, ako i kultúrami všetkých národnostných menšín na Slovensku. Zároveň sa tak majorita dozvedá o živote Rusínov na Slovensku z pohľadu ich samých. Vysielanie Reginy počúvajú predstavitelia všetkých národov a národností na Slovensku, čím sa redakcia NEV Rádia Regina v Košiciach podieľa na prehľbovaní tolerancie a vzájomného poznania občanov Slovenska všetkých národností a etník.

Na ďalšie skvalitnenie rusínskeho vysielania na Rádiu Regina možno odporučiť viac intenzívnejšej spolupráce redakcie s ÚRJK PU, čoho výsledkom by bola kvalitnejšia jazyková príprava niektorých redaktorov. Redaktori svojim používaním rusínskeho jazyka učia svojich poslucháčov, aká je jeho kodifikovaná podoba, ako aj to, čo je a čo nie je spisovné. Vieme, že taká spolupráca existuje, no je potrebné prehĺbiť ju.

Zároveň by bolo potrebné vyrábať viac nových pôvodných programov a nie reprízovať staršie relácie, hoc reprízy najlepších relácií sú mnohokrát obohacujúce, no ak sa prekročí miera, je možné sa domnievať, že RTVS neinvestuje dostatočne do výroby nových kvalitných programov na rusínskom vysielaní Rádia Regina.

RTVS je verejnoprávnu inštitúciou, ktorá si plní svoju funkciu zo zákona aj tým, že vysielala pre všetkých 13 na Slovenku uznaných národnostných menšín. Jednou z nich je aj rusínska národnostná menšina. Televízne programy pre Rusínov a o Rusínoch sa vyrábajú v spolupráci s autormi, redaktormi, kameramanmi, prekladateľmi, režisérmi v košickom televíznom štúdiu.

Personálna štruktúra: šéfredaktorka NEV – Mgr. Ľuba Kol'ová, 5 – 6 redaktorov pre rusínske vysielanie.

V roku 2015 RTVS – STV, regionálne rusínske štúdio Košice vyrobilo a v premiére odvysielalo 18 Rusínskych národnostných magazínov. Každá časť mala aspoň jednu reprízu a dĺžka jednej časti je 26 minút. Tento počet magazínov je okrem maďarských a rómskych spomedzi 13 národností tretí najvyšší.

Rusínska tematika bola aj súčasťou programu Večer národnostných menšín a Slovanských magazínov. Týchto relácií bolo v roku 2015 štyri, z čoho v každej z nich bolo rusínskym témam venovaných v priemere 5 minút.

Zo 40 plánovaných Národnostných správ do roka je 10 moderovaných Jaroslavou Sisákovou v rusínskom jazyku. Okrem toho v 7-minútových správach je vždy minimálne jedna téma z rusínskeho diania.

V roku 2015 na žiadosť divákov reprízovali dokumenty o skupine Kandráčovci a o speváčke rusínskych piesní Marke Mačoškovej. Bol reprízovaný aj program z 80. rokov národnostného rozhlasu v Košiciach, kde znela aj rusínčina. No žiadne nové podobné dokumenty sa pre rusínske vysielanie RTVS – STV Dvojka v roku 2015 nevyrobili.

Televízne národnostné vysielanie RTVS má celoštátny charakter, čím STV posilňovalo už dávnejšie vyššie spomínanú integračnú funkciu národnostných médií vo vzťahu k majorite. Z uvedeného prehľadu rusínskeho vysielania v televíznej časti RTVS vyplýva, že charakter národnostného vysielania v televízii RTVS má rokmi overenú stabilnú podobu. Nemení sa jeho doterajší spôsob informovania o dianí Rusínov na Slovensku, má prevažne spravodajsko-publicistický charakter a má nižšiu minútáž ako rozhlasové rusínske

vysielanie. Minutáž za posledné roky dokonca klesla aj vzhľadom na to, že za posledných päť rokov sa rozpočet na Rusínske magazíny na televíznej Dvojke neustále znižuje.

Rusínske televízne vysielanie, rovnako ako aj rusínske rozhlasové vysielanie RTVS je financované z troch zdrojov:

- z koncesionárskych poplatkov, ktoré sa už 13 rokov nemenili a sú v rámci Európy jedny z najnižších;
- z reklamy, pričom je jej množstvo v RTVS obmedzené zákonom;
- z ministerstva kultúry.

Predpokladáme, že kvôli nedostatku financií sa nevyrábajú v rusínskom televíznom vysielaní nové reportážne, literárne programy, či dokumenty v rusínskom jazyku, ale prevažne sa len reprízuju na vyžiadanie divákov. Ak si ich diváci žiadajú, určite by privítali i nové TV dokumenty o ďalších osobnostiach Rusínov na Slovensku. Rusíni majú množstvo ďalších osobností z celého spektra spoločenského života a množstvo ďalších umelcov i folklórnych súborov – dospelých i detských a množstvo spoločenských a umeleckých podujatí, ktoré by si zaslúžili svoje samostatné TV spracovanie.

Možno by sa žiadalo aj na televíznom okruhu RTVS v rusínskej redakcii zaviesť živé a dynamické kontaktné relácie v priamom vysielaní s reakciami divákov na vybrané aktuálne spoločenské témy, ako aj pravidelné živé kontaktné relácie s významnými súčasnými osobnosťami spomedzi Rusínov žijúcimi na Slovensku – o ich živote a živote ich okolia, na ktoré by diváci mohli bezprostredne reagovať, čo je žiaľ limitované zákonnou povinnosťou tieto programy titulovať.

Rusínske organizácie tretieho, občianskeho sektora, ktoré pôsobia na poli rusínskej kultúry sú prevažne občianske združenia, mimovládne organizácie alebo neziskové organizácie. Organizácia s najstaršou tradíciou je **Rusínsky kultúrno-osvetový spolok A. Duchnoviča v Prešove**, ktorý nadväzuje na rovnomennú organizáciu z medzivojnového obdobia, ktorá vznikla ako jej organizačná zložka založenej v roku 1856 v Užhorode.

Spolok svätého Jána Krstiteľa (Obšcestvo svjatoho Joana Krestiteľa) je národnostno-cirkevný spolok zameraný na náboženské, národné a kultúrne pozdvihnutie gréckokatolíkov rusínskej národnosti. **Založenie spolku** spadá do druhej polovice 19. storočia

(rok 1862) a viaže sa na mesto Prešov. Jeho prvým predsedom bol Adolf Dobriansky. Po dvanástich rokoch bola činnosť Spolku prerušená. **K obnoveniu jeho činnosti došlo až v roku 2003 rusínskymi gréckokatolíckymi duchovnými.** Spolok sa riadi schválenými stanovami a v súčasnosti eviduje okolo 650 členov, čím sa radí medzi druhú najväčšiu rusínsku organizáciu na Slovensku. Od svojho znovuobnovenia spolok vykonáva svoju činnosť len na základe sponzorských príspevkov a dobrovoľných darov, bez akejkoľvek finančnej podpory zo strany štátnych orgánov.

Hlavnou aktivitou spolku je vydavateľská, publikačná a prekladateľská činnosť duchovnej literatúry. Spolok vydáva svoj časopis Artos (štvrt'ročne) v náklade 500 kusov a raz za rok Gréckokatolícky rusínsky kalendár v počte 500 kusov. Z doteraz preložených diel je najcennejším dielom Tetrajevanelije (Evanjelium sv. Matúša, Marka, Lukáša a Jána), ktoré vydal Svetový kongres Rusínov v roku 2009.

V roku 2015 spolok zrealizoval preklady liturgických bohoslužieb (Liturgia vopred posvätených darov a Nedeľná večiereň) a dokončil preklad časti Nového zákona (Skutky apoštolov a List Rimanom) do kodifikovaného rusínskeho jazyka. Tieto diela boli predložené na cirkevné schválenie Arcibiskupskému úradu v Prešove.

V roku 2015 spolok vydal modlitebné knihy Krížová cesta (Krestna doroha našoho Hospoda Isusa Christa) a Moleben Christovym strast'am.

Rusínska obroda na Slovensku

Po roku 1989, kedy došlo k opätovnému uznaniu rusínskej národnosti, vznikla Rusínska obroda, neskôr premenovaná na **Rusínska obroda na Slovensku** (ďalej len „ROS“), ktorá je dodnes najpočetnejším rusínskym občianskym združením na Slovensku. ROS je dobrovoľné apolitické občianske združenie Rusínov, ktorí sa na Slovensku hlásia ku kultúrnemu dedičstvu svojich predkov. **Od svojho vzniku (25. 3. 1990 v Medzilaborciach)** je najväčšou organizáciou Rusínov v rámci Slovenskej republiky s celoštátnou pôsobnosťou so svojou stabilnou a demokratickou štruktúrou fungovania. **V roku 2015 združovala okolo 1000 členov v 22 miestnych organizáciách.** Je jednou z mála rusínskych organizácií, ktorá pracuje prostredníctvom svojich miestnych a regionálnych štruktúr. Jej čelní predstavitelia zastupujú jednotlivé regióny a svojich členov. ROS je prakticky malou rusínskou samosprávou, ktorá sa v rámci svojich aktivít zaoberá rozvojom viacerých oblastí – rusínskej kultúry, histórie, literatúry, jazyka, medzinárodnej spolupráce, umenia a pod. ROS je tiež zakladajúcim členom Svetového kongresu Rusínov (1991, Medzilaborce). Táto organizácia

stála pri mnohých významných udalostiach, vrátane kodifikácie rusínskeho jazyka na Slovensku v januári roku 1995. ROS zastrešovala aj iné, menšie organizácie, ktoré boli jej kolektívnymi členmi (až do roku 2013⁶). Taktiež zastupovala (a dodnes zastupuje) slovenských Rusínov na Svetovom kongrese Rusínov. Organizuje viaceré podujatia celoštátneho významu. Vydáva informačný dvojtyždenník Info RUSÍN. Internetová stránka: www.rusinskaobroda.sk⁷.

Najvyšším orgánom ROS je Snem ROS, ktorý sa zvoláva raz za tri roky. Medzi jednotlivými Snemami ROS je najvyšším orgánom Koordinačný výbor ROS, ktorý tvoria zástupcovia všetkých miestnych organizácií ROS – každú organizáciu reprezentuje jeden zástupca a členovia Výkonného výboru ROS. Výkonný výbor ROS je výkonným orgánom a jeho členov volí Snem ROS na obdobie troch rokov. Jednotliví členovia Výkonného výboru ROS reprezentujú konkrétne regióny, v ktorých rozvíjajú svoju činnosť miestne organizácie ROS. ROS vykonáva svoju činnosť na základe Stanov ROS, kde sú okrem iného zakotvené i základné ciele a program organizácie:

- Systematický rozvoj národného, spoločenského, kultúrneho a duchovného života Rusínov na Slovensku, obrodzovanie národnostného povedomia Rusínov v SR, ochrana a prezentácia materinského jazyka a kultúrneho dedičstva a ich zavádzanie do spoločenskej praxe v regiónoch kde žijú Rusíni, rozvoj svojbytnej kultúry, dejín, jazyka a vlasteneckého cítenia k rusínskemu národu a k svojej vlasti Slovenskej republike;
- Úzka spolupráca so štátnymi a samosprávnymi orgánmi SR a kultúrno-spoločenskými organizáciami na Slovensku i v zahraničí, zvlášť úzka spolupráca s ďalšími rusínskymi subjektmi;
- Propagácia cieľov ROS prostredníctvom vlastných štruktúr a podujatí, verejných i súkromných masmédií, internetu a sociálnych sietí, a cez informačné a propagačné materiály.
- Ochrana a propagácia cirkevnoslovanského a rusínskeho liturgického jazyka vo východnom obrade pre gréckokatolíckych a pravoslávnych veriacich rusínskeho pôvodu.
- Podpora miestnych komunít, hlásiacich sa k ROS, jej programu a Stanovám;
- Výchova mladej generácie a jej vedenie k poznaniu a rozvoju národnej identity Rusínov.
- Vykonávanie vlastnej edičnej, informačnej, propagačnej a dokumentačnej činnosti.

⁶ Z jej organizačnej štruktúry sa v roku 2013 odčlenila Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku.

Okresná organizácia ROS vo Svidníku existuje rovnako dlho ako ROS, no v roku 2013 sa od ROS odčlenila ako samostatný subjekt. Je hlavným organizátorom Rusínskeho festivalu vo Svidníku a Betlehémskeho večera v tom istom meste.

V roku 2005 vznikla **Slovenská asociácia rusínskych organizácií** (ďalej len „SARO“) ako ďalšia strešná rusínska organizácia (v roku 2015 združovala 8 organizácií). ROS a SARO sa dohodli na spoločnom členstve na Svetovom kongrese Rusínov (tento stav trvá dodnes).

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska (ďalej len „ZIRS“) vzniklo **27. 11. 1995 v Bratislave**, ul. Pribišova 8, 841 05 Bratislava 4. Je to občianske združenie podporujúce kultúrne a spoločenské aktivity v Bratislave, ale aj v ďalších regiónoch Slovenska obývaných Rusínmi. Je zapojené do viacerých národnostných projektov celoslovenského významu, vydáva internetové noviny e-rusyn FÓRUM (e-noviny) dostupné na www.rusyn.sk (od roku 2005) a vedie diskusné fórum na Facebooku. V roku 1997 podalo združenie žalobu na Slovenský rozhlas za nerešpektovanie práv Rusínov v oblasti rozhlasového vysielania. V tomto súdnom spore ZIRS uspelo. V tom istom čase sa do povedomia širokej verejnosti dostalo združenie vďaka rozsiahlej prílohe o Rusínoch v mesačníku Občianska spoločnosť pod sugestívnym názvom Kto chce vygumovať Rusínov z mapy sveta. Združenie viedlo rozhodujúcu informačnú kampaň pred sčítaním obyvateľov, bytov a domov v rokoch 2001 a 2011. V súčasnosti sa združenie venuje hlavne propagácii histórie Rusínov a obhajobe ich ľudských práv. Hlavným obsahom činnosti ZIRS je snaha o zachovanie identity Rusínov na Slovensku.

Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska má 41 platných členov a troch kandidátov na členstvo. Sústredil sa okolo takých významných autorov, akými sú Mária Maľcovská, Kveta Morochovičová-Cvyk, Štefan Suchý, Jurko Charitun, Štefan Smolej a ďalší. Vznikol v roku 2001. Zameriava sa na rozvoj umeleckej literatúry v materinskom jazyku Rusínov – poézie a prózy. Spolok vyvíja aktívnu činnosť v literárnej oblasti, organizuje stretnutia spisovateľov, súťaž **Literárna cena Márie Maľcovskej**, ktorou motivuje začínajúcich autorov k tvorbe v rusínskom jazyku, v spolupráci s ÚRJK PU organizuje vedecké semináre, zamerané na súčasnú rusínsku literatúru, vydáva literárne almanachy, publikácie krásnej literatúry, odbornej a odbornopopulárnej literatúry, zameranej na rusínsku literatúru na Slovensku. Začiatky Spolku neboli jednoduché, lebo, ako uvádza

Mária Chomová-Dupkaničová: „Dlho sme sa usilovali o uznanie duševného bohatstva Rusínov, bojovali o našu národnú kultúru a tradičné duchovné bohatstvo. Dnes na súčasnú rusínsku literatúru obracia pozornosť majoritná slovenská kultúrna pospolitosť...“

Najlepším dôkazom týchto slov je fakt, že po 50-ročnom absentovaní akejkoľvek pozornosti literatúre Rusínov, **na návrh Spolku rusínskych spisovateľov Slovenska a Rusínskej obrody Slovenska začal Literárny fond udeľovať cenu Alexandra Pavloviča za rusínsku literatúru.** Prvou laureátkou tejto ceny sa stala spisovateľka a publicistka Mária Maľcovská za knihu poviedok **Rusínske arabesky**, ďalšími ocenenými boli: Mikuláš Kseňak, manželia Mária a Vasil' Chomoví, Miroslava Lacová, Jurko Charitun a ďalší.

Občianske združenie **Rusín a Ľudové noviny** sa zaoberá vydavateľskou činnosťou. Vydáva periodickú tlač v rusínskom jazyku, a to časopis **Rusyn** (v roku 1990 začali vychádzať nulté čísla časopisu ako skúšobné čísla, **od júla 1991 začal vychádzať časopis oficiálne**) a dvojtýždenník **Narodny novynky – Ľudové noviny (1. číslo vyšlo symbolicky 21. 8. 1991)**, ktoré v roku 2015 dostali primeranú štátnu dotáciu na ich prípravu a vydávanie z ÚV SR, programu KNM 2015. O čosi väčšia dotácia by bola prínosom pre skvalitnenie obsahu a formy vydávania tejto tlače.

Najväčším problémom pri vydávaní časopisu a novín je položka poštovné, ktoré sa môže čerpať len v čiastke 5% zo schválenej štátnej dotácie, čo je veľmi málo. Výroba novín je napríklad o polovicu lacnejšia ako poštovné na jeho distribúciu. Na poštovné využíva OZ aj vlastné zdroje, ktoré sú minimálne 5 % z celkovej sumy projektu. Taktiež sa na poštovné čerpajú financie z predplatného na obidve periodiká. Napriek tomu je to málo, preto sa hľadajú sponzorské dary na tento účel. Napriek tomu to nestačí, preto by bolo vhodné zvýšiť na poštovné z 5 % zo schválenej štátnej dotácie aspoň na 10 %. V minulosti toto združenie vydávalo aj neperiodickú tlač, konkrétne beletriu a učebnice v rusínskom jazyku.

Občianske združenie **Akadémia rusínskej kultúry v SR pôsobiaca v rusínskom hnutí od 10. 9. 2005** sa zaoberá najmä šírením rusínskej kultúry, a to hlavne za pomoci svojej webovej stránky, alebo internetových novín, avšak tieto sú finančne veľmi poddimenzované tým, že napríklad v roku 2015 dostalo OZ na prípravu a výrobu internetových novín štátnu dotáciu len vo výške 1 000 eur, čo je nepostačujúce, ak existuje snaha robiť tieto noviny kvalitne a zaujímavo.

Úlohu združenia Rusín a Ľudové noviny vydávať rusínsku neperiodickú tlač, teda krásnu literatúru pre deti, mládež a dospelých prevzalo na seba združenie Akadémie rusínskej

kultúry v SR. V roku 2015 boli prostredníctvom tohto združenia vydané tri publikácie, všetky podporené vo výške 2 000 eur z dotačného programu KNM 2015. Avšak projekty na každú knihu mali iné parametre v kvalite spracovania či rozsahu strán. Odborná komisia pre rusínsku národnostnú kultúru si veľmi uľahčila prácu – zobrala jeden meter na všetky knihy. To svedčí o tom, že v odbornej komisii sedia neodborníci na vydávanie publikácií. V roku 2015 OZ vydalo jednu knihu, ktorá mala 4-farebný tvrdý obal a farebné ilustrácie vo vnútri, druhú so 4-farebnou mäkkou obálkou a farebnými ilustráciami vo vnútri a tretiu so 4-farebnou mäkkou obálkou a čierno-bielymi ilustráciami. Pritom každá kniha mala iný rozsah strán a na tri knihy rôznej kvality rôzneho obsahu či rozsahu bola schválená rovnaká štátna dotácia. **Pri rovnakom financovaní rôznych publikácií musíme hľadať rôzne možnosti ich vydania v schválenej dotácii a s určenými vlastnými zdrojmi, čo nie je vždy jednoduché.** Štatutárny zástupca OZ Akadémie rusínskej kultúry v SR mal pripomienku v tejto veci, adresovanú pracovníkom úradu splnomocnenca, ale takmer nič sa nezmenilo.

Pri schvaľovaní dotácií na prípravu a výrobu neperiodickej tlače v rusínskom jazyku je zase štátna dotácia poddimenzovaná, ak sa vydávajú publikácie pre deti s tvrdou farebnou obálkou a farebnými ilustráciami vo vnútri. Potom sa robí kompromis na úkor kvality a príťažlivosti publikácie najmä pre deti, čo je škoda, ak berieme do úvahy aj ten fakt, že pre školákov nevychádzajú ani nové učebnice v rusínskom jazyku, ktoré by boli oficiálne, t. j. so schvaľovacou doložkou od Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR.

molody.Rusyny – občianske združenie: vzniklo neformálne ako sekcia ZIRS v septembri 2007, oficiálne ako občianske združenie bolo zaregistrované na MV SR 18. 11. 2008, (www.molody.rusyny.org/molody-rusyny). OZ je jediným mládežníckym rusínskym občianskym združením, ktoré **má 205 členov, riadnych, kolektívnych i členov – sympatizantov. Počtom členov sa zaraďuje medzi tretiu najväčšiu rusínsku organizáciu.**

Rusyn Media – samotná prevádzka prvého internetového rádia je významnou aktivitou, vzhľadom na to, že Rusíni nemali do vzniku Rusyn Media svoje celodenné vysielanie ani vo verejnoprávnych, ani v komerčných médiách. Rádio Rusyn FM vysielalo oficiálne od 3. 12. 2012, ako občianske združenie **Rusyn Media vzniklo 21. 8. 2013.** V súčasnosti pracuje v jeho redakcii 13 redaktorov, ktorí vytvárajú svoje relácie. Rádio sa momentálne v rebríčku internetových rádií posunulo zo 103. miesta na 15. priečku a predbehlo tak mnohé rádiá, ktoré nie sú žánrovo minoritné. Rádio sa snaží dosiahnuť plnohodnotnú vysielaciu štruktúru a prinášať stále nové formáty relácií, ktoré nemajú len zábavný charakter, ale aj edukatívny a duchovný.

Ruthenia ensemble – folklórny súbor Ruthenia funguje oficiálne od 23. 10. 2010, ako občianske združenie **Ruthenia ensemble bolo zaregistrované 16. 8. 2013**. Dnes má 30 členov v hudobnej, speváckej a tanečnej zložke. Vyvíja aktivity v oblasti rusínskeho folklóru v hlavnom meste Slovenska, v Bratislave. Aj napriek tomu, že nie všetci členovia sú Rusíni, repertoár súboru je čisto rusínsky, čím sa združenie stáva veľmi špecifické. V roku 2015 súbor oslávil päť rokov od svojho vzniku programom **Rusínske srdce**.

Obidve združenia **Rusyn Media** i **Ruthenia ensemble** vznikli na pôde občianskeho združenia molody.Rusyny ako ročné projekty, ale postupne sa osamostatnili a dnes sú kolektívnymi členmi tejto organizácie.

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska, Solivarská 70, Prešov (www.rusinskyjazyk.sk) bolo zaregistrované na MV SR začiatkom roka **2013**. Svoju činnosť od začiatku zameralo na deti rusínskych rodičov a výučbu rusínskeho jazyka v ich voľnom čase. Už z názvu združenia vyplýva, že svoju činnosť bude zameriavať na deti ako nádej i budúcnosť každého národa, teda i rusínskeho, ale i majoritného. Popri zakladaní **večerných škôl spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých** združenie vydáva paralelne knihy a CD pre deti i pre dospelých, ktoré môžu slúžiť ako učebné pomôcky pre učiteľky večerných škôl rusínskeho jazyka a ich žiakov. **V roku 2013** založilo **7 večerných škôl so 6 učiteľkami**, učilo sa v nich rusínsky jazyk **105 detí** na základných školách, v roku **2014** sa učil rusínsky jazyk v **22 večerných školách a v 27 triedach s 24 učiteľkami**, navštevovalo ich približne **350 detí** na materských i základných školách. V roku **2015** to bolo **29 večerných škôl, v 36 triedach učilo 34 učiteliek 374 detí** na materských i základných školách.

V roku **2014** sa začal učiť rusínsky jazyk v rámci večerných škôl rusínskeho jazyka **ako krúžok** i na niekoľkých **materských školách na severovýchode Slovenska**, čo bolo prvýkrát v histórii Rusínov. Pre učiteľky materských škôl a prvých ročníkov základných škôl vydala OZ Kolysočka – Kolíska v tom istom roku knihu Rusínsky jazyk pre najmenšie deti. V roku **2015** vydáva k tejto knihe pracovný zošit – pre deti. V roku 2014 vydalo dva CD nosiče so starými uspávkami a rozprávkami – jedno CD s rusínskymi a druhé so šarišskými a zemplínskymi. V roku 2015 vydalo CD Balady z východného Slovenska, ale aj autorskú rozprávku Vanesskine trampoty na CD nosiči a dve bohato ilustrované knihy detskej poézie dvoch rusínskych autoriek, Žiačik a Svet rozprávkový. Publikačné výstupy združenia sú vydávané s cieľom ich využitia pri výučbe rusínskeho jazyka nielen vo večerných školách, ale i vo verejných materských a základných školách na prvom stupni.

OZ Kolysočka – Kolíska zorganizovalo v lete 2015 v sninskom kaštieli 6-dňový celodenný **fotografický letný ateliér: Ako išla kraslica na vandrovku – 2. ročník**. Počas 1. ročníka to bol denný tábor – iba pre deti večerných škôl rusínskeho jazyka zo Sniny a z okresu Snina, no od 2. ročníka je tento tábor organizovaný na rozvíjanie tvorivosti, výtvarných a fotografických zručností pre deti ZŠ ako internetický tábor tvorivosti a tolerancie pre deti všetkých národností z celého severovýchodného Slovenska.

Všetky projekty doteraz realizované združením boli podporené dotáciou ÚV SR, z programu KNM – 2013, 2014 a 2015, ale aj z Ministerstva kultúry SR (večerná škola sotáckeho nárečia v Snine a CD šarišských a zemplínskych uspávaniek) a koncert Anny Servickej **30-ročky hojaja** bol čiastočne podporený z dotačnej schémy mesta Prešov. Na všetky vydané CD i na koncerty ľudovej kultúry či vianočné koncerty detí večerných škôl spolu so známymi rusínskymi umelcami bolo potrebné zohnať popri dotácii z ÚV SR i finančnú pomoc od sponzorov, alebo z 2% daní odovzdaných združeniu zo strany občanov.

Popri zakladaní večerných škôl rusínskeho jazyka či večernej školy sotáckeho nárečia v Snine, sa pri svojom vzniku združenie venovalo i charitatívnym aktivitám. V predchádzajúcich rokoch zorganizovalo celoslovenskú zbierku na pomoc mnohopočetným chudobným rodinám – s jedným rodičom živiťom, ako aj charitatívny koncert na pomoc rodine významného rusínskeho skladateľa, hudobníka a aranžéra rusínskych ľudových piesní, Vladimíra Ljubimova.

Idea založenia večerných škôl spisovného rusínskeho jazyka je od začiatku chápaná ako permanentná aktivita do budúca pre všetky generácie Rusínov. Namiesto straty svojej identity ponúkajú večerné školy spisovného rusínskeho jazyka ich detským i dospelým návštevníkom stretnutie s dedičstvom svojich predkov ako autochtónnym kultúrnym dedičstvom Európy v časti severovýchodného Slovenska – vo forme ich materinského jazyka.

Prvoradým cieľom projektu je obnoviť u predstaviteľov rusínskeho národa na Slovensku ako starého európskeho národa ochotu vzdelávať sa vo svojom rodnom jazyku. V druhom rade, začleniť rusínsky jazyk do riadneho vyučovacieho procesu na školách, kde žijú Rusíni a zvýšiť záujem rodičov i detí o svoj rodný jazyk ako jazyk hodný vzdelania.

Aktuálnu všeobecnú neochotu rusínskych rodičov na území Slovenska zapísať svoje deti na rusínsky jazyk vo forme krúžku či nepovinného predmetu, tým viac súhlasí s tým, aby škola v ich dedine bola školou s vyučovacím jazykom rusínskym prekonávajú večerné školy rusínskeho jazyka ako prechodná forma. Večerné školy sú večerné preto, lebo sa uskutočňujú po vyučovacom procese, a školy sú preto, lebo majú regulárny charakter a trvajú

celý školský rok. Od septembra do júna. Učitelia sa s deťmi stretávajú raz za týždeň počas jednej 60-minútovej hodiny.

Mužský spevácky súbor RUSINIJA – РУСИНИЯ – Mužský spevácky súbor RUSINIJA – РУСИНИЯ vznikol v septembri roku 2010 v Humennom. V roku 2015 mal 30 členov, 23 spevákov a 7 hudobníkov. Reprezentuje tradičnú ľudovú kultúru Rusínov Slovenska, žijúcich na pôvodnom území Podkarpatskej Rusi. Členmi súboru sú študenti, manažéri, inžinieri, učitelia, policajti či remeselníci, ľudia s veľkým hudobným srdcom zameraní tejto ušľachtilej práci. Silnou motiváciou zakladateľa Ladislava Fediča bolo zachovanie a pestovanie spoločného spievania ľudových rusínskych a všetkých slovanských piesní čisto v mužskom zložení súboru, a to pôsobivým viachlasným spevom. Spevácke teleso je sprevádzané tradičnou ľudovou muzikou zloženou z akordeónov, flauty, mandoly, huslí, kontrabasu a pochodového bubna. Neodmysliteľnou súčasťou súboru je zberateľská činnosť tradičných ľudových piesní a ich následné spracovanie so zachovaním čistoty pôvodného textu. Takto sa členovia súboru stávajú nositeľmi tradícií a môžu dedičstvo svojich predkov nielen uchovávať, ale aj aktívne šíriť medzi širokou verejnosťou doma i v zahraničí. Texty spievaných rusínskych piesní upravuje PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD z ÚRJK PU. Súbor úzko spolupracuje so súčasnými rusínskymi umelcami napr. Štefanom Suchým, Jánom Magurom, Andrejom Smolákom, Danielou Kapráľovou. Pravidelne sa zúčastňuje na tradičných regionálnych festivalových podujatiach v rusínskych obciach napr. Ulič, Ubl'a, Podhorod', Stakčín, Pčoliné, Osadné. Financovanie súboru je v prevažnej miere financované zo sponzorských príspevkov, príjmov z 2% daní a len vo veľmi malej miere z financií za honorár alebo z dotácií ÚV SR alebo MK SR (Fond na podporu umenia). Vystúpenia speváckeho súboru nie sú založené na komerčnej báze o čom svedčí aj organizácia dvoch benefičných koncertov na podporu detského domova a centra sociálnych služieb v Osadnom, kde pri tejto príležitosti súbor odovzdal celkovo 2000 € zo svojho rozpočtu. Členstvo v Občianskom združení RUSINIJA je na dobrovoľnej báze, kde členovia speváckej a hudobnej zložky súboru nie sú finančne odmeňovaní.

Mužský spevácky súbor – Rusyňsky holosy, Humenné

Karpatské drevené cerkvi, n. o., Snina, nie je národnostnou organizáciou, realizuje však aktivity, ktoré majú pozitívny dopad na zachovanie kultúrneho dedičstva menšín, konkrétne rusínskej a židovskej menšiny, rovnako aj aktivity na zviditeľnenie kultúrneho dedičstva týchto menšín u majoritného slovenského obyvateľstva.

V roku 2012 vznikol **Okrúhly stôl Rusínov Slovenska** (ďalej len „OSRS“) ako konzultačná platforma zástupcov organizácií a nezávislých osobností, ktoré spája záujem o rozvoj národnej identity, obhajobu ústavných práv a zvyšovanie kvality života Rusínov v Slovenskej republike. OSRS je platforma bez právnej subjektivity, v ktorej je združená väčšina aktívne pôsobiacich rusínskych občianskych združení, základných škôl, verejných inštitúcií, cirkevných inštitúcií a osobností (Informácie o OSRS sú na stránke <https://okruhly-stol.sk/>).

Vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom, vzťahy medzi týmito inštitúciami a materskou krajinou, vzťahy so slovenskými podobnými inštitúciami a vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami

V nasledujúcich riadkoch bude uvedený najmä pohľad vzťahu niektorých rusínskych organizácií k ich členstvu v OSRS. Iné vzťahy k iným organizáciám či medzi jednotlivými rusínskymi organizáciami nie je možné popísať, pretože sa nedokumentujú, niektoré vzťahy medzi viacerými organizáciami sú živé, alebo naopak medzi inými organizáciami žiadne vzťahy neexistujú. Medzi diskusnou platformou OSRS a ostatnými rusínskymi organizáciami vzťahy existujú, sú dokumentované a registrované ako vzťah kolektívneho alebo individuálneho členstva, pozorovateľa či vzťah osloveného a uvažujúceho či neuvažujúceho o členstve v OSRS.

Organizácie s riadnym členstvom v OSRS (s hlasovacím právom), stav k 31. 12. 2015⁸:

por. č.	Názov organizácie	Poznámka
1	DAD Prešov	divadlo
2	Kalná Roztoka – Základná škola s materskou školou Kalná Roztoka 169	základná škola
3	Karpatské drevené cerkvi	občianske združenie
4	Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku	člen SARO
5	PULS	umelecký súbor
6	Svidník – Cirkevná základná škola sv. Juraja vo	základná škola

⁸ Z pokladov predsedu ORSR, PhDr. Milana Pilipa

	Svidníku	
7	ZIRS	občianske združenie
8	Kolysočka – Kolíska	občianske združenie

Organizácie s členstvom v OSRS so štatútom pozorovateľa (bez hlasovacieho práva), stav k 31. 12. 2015:

por. č.	Názov organizácie	Poznámka
9	Čabiny – Základná škola s vyučovacím jazykom rusínskym Čabiny	základná škola
10	Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov	gréckokatolícka cirkev
11	Klub Rusínov Slovenska	
12	molody.rusyny	občianske združenie
13	ROS	občianske združenie, člen Svetového kongresu Rusínov
14	Rusínske Holosy	internetové médium
15	Slovenská asociácia rusínskych organizácií (SARO)	člen Svetového kongresu Rusínov
16	Spolok Rusínov Spiša	člen SARO
17	VLK Východné Karpaty	lesoochranárske združenie

Organizácie spolupracujúce s OSRS v inej forme, stav k 31. 12. 2015:

por. č.	Názov organizácie	Poznámka
18	Bratstvo pravoslávnej mládeže na Slovensku – Syndesmos	zastúpené v OSRS fyzickou osobou
19	Akadémia rusínskej kultúry v Slovenskej republike	zastúpené v OSRS prostredníctvom SARO
20	Rusín a Ľudové noviny	zastúpené v OSRS prostredníctvom SARO
21	Rusínsky kultúrno-osvetový spolok A. Duchnoviča v	zastúpené v OSRS

	Prešove	prostredníctvom SARO
22	Ruský klub – 1923 v Prešove	zastúpené v OSRS prostredníctvom SARO
23	SNM – MRK	zastúpené v OSRS fyzickou osobou
24	Spoločnosť Andyho Warhola Medzilaborce	zastúpené v OSRS prostredníctvom SARO
25	Spolok rusínskych spisovateľov Prešov	zastúpené v OSRS prostredníctvom SARO
26	ÚRJK PU	zastúpené v OSRS fyzickou osobou pôsobiacou v odbornej komisii OSRS (pre školstvo)

Riadni individuálni členovia OSRS (fyzické osoby s hlasovacím právom), stav k 1. 7. 2016: Počet 13 osôb.

Individuálni členovia OSRS so štatútom pozorovateľa (fyzické osoby bez hlasovacieho práva), stav k 1. 7. 2016: Počet 5 osôb

Organizácie, ktoré sa k členstvu v OSRS zatiaľ nevyjadrili, stav k 31. 12. 2015:

por. č.	Názov organizácie	Poznámka
1	Rusyn media	
2	FS Ruthenia	

Organizácie, ktoré členstvo v OSRS neprijali, stav k 31. 12. 2015:

por. č.	Názov organizácie	Poznámka
1	Spolok sv. Jána Krstiteľa	
2	Múzeum moderného umenia Andy Warhola Medzilaborce	
3	Radvaň nad Laborcom – ZŠ s MŠ Michala Sopiuru Radvaň nad Laborcom	
4	Miesta organizácia Rusínskej obrody v Bardejove	

Vzťahy medzi rusínskymi inštitúciami a materskou krajinou

Vzťahy medzi rusínskymi organizáciami uvedenými v časti Kultúrne inštitúcie a materskou krajinou neexistujú žiadne, pretože Rusíni po pakte J. V. Stalina a Edvarda Beneša v roku 1945 prišli o svoje územie Podkarpatská Rus, a tak ich domovinou je tá krajina, kde stáročia žijú spolu s majoritnými národmi, t. j. Poľsko, Slovensko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko. Pre Rusínov na Slovensku je ich vlasťou Slovensko, ku ktorému prejavujú vrúcny a lojálny vzťah, odkedy na území dnešného severovýchodného Slovenska žijú.

Vzťahy medzi rusínskymi inštitúciami a podobnými slovenskými inštitúciami

Spolupráca medzi ÚRJK a partnerskými organizáciami na Slovensku

- Interregionálna jazyková komisia rusínskeho jazyka pri Medzinárodnom kongrese rusínskeho jazyka (A. Plišková – koordinátorka, V. Jabur, K. Koporová a V. Paďak – členovia – spolupráca v oblasti vývoja normotvorby rusínskeho jazyka);
- Slovenská asociácia rusínskych organizácií (A. Plišková, K. Koporová – spolupráca na jazykových, kultúrnych, vzdelávacích a vydavateľských projektoch);
- Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska (A. Plišková, K. Koporová, A. Wietoszewová, V. Paďak, A. Antoňák – spolupráca pri príprave prezentačných akcií zameraných na vydavateľské projekty);
- Redakcia **Rusín a Ľudové noviny** (A. Plišková, K. Koporová – spolupráca pri jazykovej úprave periodík **Rusyn** a **Narodnŷ novynkŷ**, neperiodickej tlače a učebníc z rusínskeho jazyka a literatúry pre základné školy);
- Rusínsky kultúrno-osvetový spolok Alexandra Duchnoviča (A. Plišková, K. Koporová, V. Paďak, A. Wietoszewová – spolupráca pri príprave vzdelávacích projektov a vedeckých seminárov);
- Internetové Rádio Rusyn FM (A. Plišková, K. Koporová, V. Paďak – spolupráca pri príprave relácií zameraných na jazykovedné otázky rusínskeho jazyka – **Jazykové okienko**);
- Národnostno-etnické vysielanie Rádia Regina (K. Koporová – spolupráca pri príprave relácií **Jazykové konzultácie** – poskytovanie jazykových konzultácií redaktorom tímu rusínskeho národnostného vysielania);
- ZŠ s rusínskym vyučovacím jazykom v Čabinách (A. Plišková, K. Koporová – spolupráca pri príprave otvorenej hodiny rusínskeho jazyka pre účastníkov projektu

Studium Carpato-Ruthenorum 2015 a vyhodnocování recitační soutěže Čabyňskýj studnyk).

Vztahy so slovenskými inštitúciami reprezentuje partnerské memorandum medzi Maticou slovenskou so sídlom v Martine a **Rusínskou obrodou na Slovensku** so sídlom v Prešove.

Dlhoročné pozitívne vzťahy spolupráce sú medzi **ZIRS a združením molody.Rusyny.**

MO ROS v Bardejove má dobrú spoluprácu s Hornošarišským osvetovým strediskom, oddelením kultúry Mestského úradu v Bardejove, Šarišským múzeom v Bardejove, starostami rusínskych dedín v Snakove, Gerlachove, Kružľove, Vyšnej Polianke, Becherove, Chmeľovej, Hažlíne, Beloveži, Nižnej Polianke a v Kurove, s riaditeľmi základných a stredných škôl v Bardejove, s Múzeom rusínskej kultúry v Prešove, národnostným vysielaním a rádiom, v Bardejove a s Bardejovskou televíziou.

Vzťahy rusínskych inštitúcií so zahraničím a medzinárodnými organizáciami

ÚRJK PU – V oblasti zahraničných vzťahov a bilaterálnych dohôd na univerzitnej a fakultnej úrovni rozvíja **ÚRJK PU** kontakty najmä s dvoma partnermi, a teda s Torontskou univerzitou – Katedrou ukrajínistických štúdií v Toronte (Kanada) od roku 2012, pričom oblasťou spolupráce je odbor karpatorusinistika s prof. Dr. Paulom Robertom Magocsim z univerzity v toronte a **Gálom Ferencom Föiskolom zo Szegedu v Maďarsku.**

Realizovanými výstupmi tejto zahraničnej spolupráce ÚRJK PU boli:

- **Studium Carpato-Ruthenorum 2015 – 6. ročník medzinárodnej letnej školy rusínskeho jazyka a kultúry na PU.**

Spôsob financovania: Projekt podporený grantovým systémom ÚV SR, program KNM 2015, Nadáciou CAF America, zo špecifik ÚRJK PU a samofinancovanie.

- **Digitalizácia Carpatho-Rusyn Library, University of Toronto.**

Spôsob financovania: Projekt Zlepšenie jazykových kompetencií študentov PU v jazykoch národnostných menšín, ITMS 26110230105, spolufinancovaný z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu prostredníctvom Operačného programu Vzdelávanie.

- **Torontská univerzita – prednášky z dejín karpatských Rusínov** na Studium Carpatho-Ruthenorum 2015 – 6. ročníku medzinárodnej letnej školy rusínskeho jazyka a kultúry na PU (ÚRJK PU, 7. 6. 2015 – 27. 6. 2015).

Spolupráca medzi ÚRJK a jeho partnerskými organizáciami – v zahraničí

Názov organizácie/asociácie a oblasť spolupráce:

- Carpatho-Rusyn Research Centre v USA (spolupráca pri budovaní Knižnice karpatorusinistiky na PU, vydávaní publikácií z oblasti karpatorusinistických štúdií a organizovaní projektu **Studium Carpatho-Ruthenorum** na PU);
- Katedra ukrajínistických štúdií Torontskej univerzity (spolupráca na základe bilaterálnej dohody medzi PU a Torontskou univerzitou, ktorá sa týka vzdelávacích a výskumných aktivít v oblasti rusínskeho jazyka a kultúry, najmä spolupráce pri organizovaní medzinárodnej letnej školy rusínskeho jazyka a kultúry **Studium Carpatho-Ruthenorum** a výmeny publikácií);
- Carpatho-Rusyn Society v Pittsburghu, USA (spolupráca pri organizovaní projektu **Studium Carpatho-Ruthenorum** na PU);
- The World Academy of Rusyn Culture, Toronto (spolupráca v oblasti karpatorusinistických štúdií – semináre, konferencie, vydavateľská činnosť);
-
- Medzinárodný kongres slavistov (V. Paďak – člen a konzultant v otázkach karpatorusinistických štúdií);
- Novosadská univerzita – Filozofická fakulta, Katedra rusínskeho jazyka a literatúry – podpísanie dohody Erasmus+;
- Univerzita F. Schillera v Jene, Inštitút slavistiky – spolupráca na projekte **Korpus rusínskeho hovorového jazyka**; podpísanie dohody Erasmus+;
- Pedagogická univerzita v Krakove, Poľsko – spolupráca na základe podpísanej dohody Erasmus+;
- Vysoká škola F. Gála v Szegede, Maďarsko – spolupráca v oblasti karpatorusinistických štúdií na základe podpísanej bilaterálnej dohody medzi PU a uvedenou vysokou školou.
- Riaditeľka ÚRJK PU A. Plišková sa v súvislosti so 4. monitorovacím cyklom aktívne zúčastnila na pracovnom stretnutí s členmi pracovnej skupiny **Výboru expertov Rady Európy** v Košiciach, na ktorom informovala o stave plnenia záväzkov vyplývajúcich z Európskej charty regionálnych alebo menšinových

jazykov pre vládu SR vo vzťahu k uplatňovaniu rusínskeho jazyka najmä v školstve, masmédiách a úradnej sfére

- doc. PhDr. A. Plišková, PhD. a PhDr. K. Koporová, PhD. sa stali riadnymi členkami americkej **Association for Slavic, East European, & Eurasian Studies** s centrom v Pittsburghu (Pittsburgská univerzita, PA, USA);
- s rozvojom karpatorusinistických štúdií doma a vo svete každoročne pribúdajú možnosti zapájania sa do rôznych projektov aj pre pracovníkov ÚRJK PU. Recipročne na ÚRJK PU evidujú nárast záujmu zo strany zahraničných vedcov o participovanie na projektoch ÚRJK PU (Studium Carpato-Ruthenorum, Vedecké semináre z karpatorusinistiky), čo je veľkým prínosom aj pre popularizáciu študijných programov (Bc., Mgr. a PhD.) rusínsky jazyk a literatúra, ktoré sa realizujú na PU ako na jedinej univerzite v SR.

DAD spolupracuje so všetkými rusínskymi organizáciami pôsobiacimi na Slovensku taktiež s rusínskymi organizáciami pôsobiacimi v Poľsku, Srbsku. **DAD** spolupracuje so všetkými divadlami na Slovensku a taktiež s niektorými divadlami v Česku, Poľsku, na Ukrajine a Srbsku.

Zahraničné aktivity PULS – Medzinárodný rusínsky festival v Srbsku – Ruský Kerestur, predstavenia v Českej republike – Horní Suchá a Havířov, reprezentácia na Ukrajine – Užhorod.

Zahraničné aktivity mužského speváckeho zboru Rusinija – účasť na medzinárodných folklórnych festivaloch v zahraničí: Rožnov pod Radhoštěm – Česko, Ždyňa-Poľsko, Bobrujsk – Bielorusko a 2x účinkovanie v programe ruského mužského vojenského súboru Alexandrovci na Slovensku.

Vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami sa uskutočňujú aj prostredníctvom Svetového kongresu Rusínov, od roku 1991 združujúcim národnostné spolky a združenia jednotlivých krajín obývaných Rusínmi. Členmi Svetového kongresu Rusínov je Slovensko, Ukrajina, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvátsko, Česko, USA a Kanada. O vstup usilujú Rusíni z Ruskej federácie. Dlhodobá spolupráca s medzinárodnými organizáciami neexistuje. Existuje príležitostná spolupráca s niektorými organizáciami Rusínov v zahraničí, napr. Celoštátnou rusínskou samosprávou Maďarska resp. menšinovou samosprávou v Srbsku, alebo organizáciou srbských Rusínov **Ruska matka**.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry rusínskej národnostnej menšiny

Medzi podujatia s viacročnou tradíciou, ale i novšie aktivity, ktoré priťahujú záujem príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny a majú veľký vplyv na život rusínskej menšiny, radíme tieto kultúrno-spoločenské podujatia zoradené podľa aktéra či aktérov ich organizovania:

Aktivity ÚRJK PU v roku 2015

ÚRJK zorganizoval v dňoch 7. 6. 2015 – 27. 06. 2015 šiesty ročník medzinárodného vzdelávacieho projektu **Studium Carpato-Ruthenorum 2015 – Letná škola rusínskeho jazyka a kultúry** za účasti študentov a pedagógov zo Slovenska, USA, Kanady a Ukrajiny. Projekt sa skladá z 3-týždenného vzdelávacieho kurzu. Cieľom projektu je, aby jeho účastníci nadobudli, respektíve si prehĺbili komunikáciu v kodifikovanej podobe rusínskeho jazyka. Ďalším cieľom je, aby si jeho účastníci rozšírili poznatky o karpatských Rusínoch z oblasti histórie, kultúry, literatúry, etnografie. Projekt je určený pre každého, kto má záujem učiť sa spisovný rusínsky jazyk a spoznať karpatských Rusínov, ich históriu a kultúru. Proces edukácie sa realizuje v priestoroch ÚRJK. Zabezpečujú ho vysokoškolskí profesori, slavisti a špecialisti z oblasti karpatorusinistiky.

Celkový vyučovací proces zahŕňa:

- 20 hodín rusínskej histórie (vrátane histórie rusínskej literatúry a kultúry) v anglickom a rusínskom jazyku – 2 hodiny denne;
- 30 hodín rusínskeho jazyka (teória a konverzácia) v anglickom a rusínskom jazyku – 2 hodiny denne;
- 10 hodín etnografie Rusínov v anglickom a rusínskom jazyku;
- konverzačné cvičenia v neformálnych priestoroch, respektíve mimo vyučovacích priestorov univerzity.

Pre účastníkov je počas celých troch týždňov pripravený bohatý program, ktorý sa realizuje nielen v popoludňajších hodinách, ale aj cez víkendy. Obsahom týchto akcií je prezentácia tradícií, folklóru, kultúrno-spoločenského života Rusínov žijúcich na Slovensku, prezentácia ľudovej architektúry a kultúrno-historických pamiatok, večer rusínskej literatúry spojený s odovzdávaním Ceny Alexandra Duchnoviča za literatúru, filmové a divadelné

večery (DAD), tvorivé dielne (výroba kraslíc, spev), exkurzie po Prešove a regiónov severovýchodného Slovenska, kde žijú Rusíni.

Vedecké semináre karpatorusistiky – 6x do roka počas každého roka – organizované ÚRJK PU, ktorých hosťami sú uznávaní odborníci na určenú tému. Výstupy zo seminára sú publikované v každoročne vydávanom zborníku *STUDIUM CARPATHO-RUTHENORUM*, v decembri 2015 bol organizovaný **33. vedecký seminár karpatorusistiky**.

ÚRJK PU v dňoch **23. – 25. 9. 2015** na PU zorganizoval **IV. medzinárodný kongres rusínskeho jazyka za účasti vedcov z 10 krajín Európy, USA a Kanady**.

Aktivity Spolku rusínskych spisovateľov Slovenska

- **Literárny konkurz Márie Mal'covskej (2. ročník)** o najlepšie originálne literárne dielo v rusínskom jazyku. Do konkurzu sa zapojilo 11 autorov. Odborná komisia vybrala tri najlepšie práce, ktoré boli následne publikované v kultúrno-kresťanskom časopise *Rusín* – v literárnej rubrike *Pozdravenie Rusínov*. Víťazné literárne práce sa stanú súčasťou publikácie, ktorú spolok plánuje vydať knižne a bude v nej publikovaný súhrn víťazných prác za posledných 5 rokov aj s recenziami na vybrané práce (podporené ÚV SR z programu KNM 2015).
- Projekt **Smutný klaun (Literárny večer)**, ktorý bol zrealizovaný v rámci Letnej školy rusínskeho jazyka a kultúry. Na ňom bola odovzdaná Medzinárodná literárna cena A. Duchnoviča za najlepšie literárne dielo v rusínskom jazyku za predchádzajúci rok. Literárnu cenu udeľuje Karpatorusínske vedecké centrum v USA, financuje ju rusínsky podnikateľ a filantrop Štefan Chepa z Toronta a môžu ju získať po rusínsky píšuci autori z rôznych štátov. Za rok 2015 cenu získala členka spolku Ľudmila Šandalová (podporené aj ÚV SR z programu KNM 2015).
- V rámci Spolku rusínskych spisovateľov, ako aj iných vydavateľských subjektov sa každoročne v rámci Slovenska udeľuje **Literárna cena a Prémia A. Pavloviča** za najlepšie originálne literárne dielo v rusínskom jazyku. Cenu udeľuje Literárny fond a za minulý rok túto cenu získal člen spolku Jurko Charitun za zbierku poézie *Moje nezábudky* (podporené ÚV SR z programu KNM 2015).
- Spolok taktiež **6x do roka každý rok** organizuje (v spolupráci s Inštitútom rusínskeho jazyka a kultúry PU) **vedecký seminár karpatorusistiky**, na ktorom sú analyzované vybrané diela rusínskych autorov. Seminár býva ukončený verejnou prezentáciou

publikácií v rusínskom jazyku (za účasti autorov publikácií), ktoré vyšli v predchádzajúcom roku. Po vydaní jednotlivých publikácií umeleckej literatúry spolok každoročne angažuje špecialistov z oblasti teórie literatúry, ktorí následne vypracujú na vydané dielo štúdiu, alebo recenziu. Tieto sú následne publikované v kultúrno-kresťanskom časopise Rusín, resp. vo vedeckom zborníku Studium Carpato-Ruthenorum, ktorý vydáva Inštitút rusínskeho jazyka a kultúry PU.

Aktivity rusínskeho aktivistu Michala Zavackého, obce Miková a miestnej organizácie ROS

- **Festival rusínskej kultúry venovaný A. Warholovi** – dvojdňové podujatie v posledný júlový víkend organizovaný rusínskym aktivistom Michalom Zavackým a čiastočne i obcou Miková a miestnou organizáciou ROS v rodisku rodičov zakladateľa pop-artu Andyho Warhola v okrese Stropkov; v roku 2015 sa uskutočnil **24. ročník festivalu**.

Aktivity Rusínskej obrody na Slovensku

ROS každoročne zorganizuje v spolupráci s partnermi v rôznych regiónoch Slovenska desiatky kultúrno-spoločenských podujatí zameraných na zachovávanie pôvodných rusínskych zvykov a tradícií, rusínskeho folklóru, spevu, hudby a tanca. Ani v roku 2015 tomu nebolo inak. Spomínané podujatia mali celoslovenský, regionálny či miestny charakter a veľmi pozitívne prispeli k prezentácii rôznorodého bohatstva rusínskej národnostnej menšiny, a to v rámci regiónu, v ktorom sa uskutočnili a tiež v celoštátnom a medzinárodnom meradle cez propagáciu v masmédiách, na sociálnych sieťach a prostredníctvom internetu. Okrem prezentácie rusínskej kultúry vytvorili spomínané podujatia priestor pre realizáciu amatérskych i profesionálnych rusínskych umelcov, skupín a súborov a boli vhodným prostriedkom pre budovanie aktívnych rusínskych komunit v jednotlivých obciach, mestách i regiónoch.

Aktivity v oblasti rozvoja rusínskej kultúry, pôvodných zvykov a tradícií

Do prvej kategórie možno zaradiť najmasovejší a najstarší rusínsky festival Rusínskej obrody celoslovenského charakteru Festival kultúry a športu v Medzilaborciach – podujatie organizované každoročne koncom júna **spolu s mestom Medzilaborce**. V roku **2015** sa uskutočnil jeho **53. ročník**. Spomínaný festival každoročne navštívi niekoľko tisíc divákov a účinkuje na ňom množstvo rusínskych interpretov za účasti Rusínov nielen zo Slovenska, ale aj z Poľska, Rumunska, Srbska a Ukrajiny. Napriek tomu,

že ide o jedno z najmasovejších a najstarších rusínskych podujatí, je zo strany komisie na posudzovanie projektov v rámci KNM dlhodobo finančne podhodnotený. Najvýznamnejšiu časť finančných prostriedkov do spomínaného podujatia dáva miestna samospráva v Medzilaborciach.

Druhou kategóriou festivalov boli podujatia regionálneho charakteru. Spomínané podujatia vytvárajú priestor najmä na prezentáciu rusínskych umelcov – jednotlivcov i kolektívov z daného regiónu. Prezentujú tu svoju tvorbu, stretávajú sa a vytvárajú aktívnu regionálnu rusínsku komunitu. Podujatia sú dobrým príkladom aj pre iné národnostné menšiny žijúce v daných regiónoch a sú výbornou prezentáciou rusínskej národnostnej menšiny. Mestská organizácia ROS v Bardejove organizuje začiatkom januára podľa juliánskeho kalendára v Bardejove už tradične **Novoročnú rusínsku zábavu**, ktorá sa teší veľkej obľube. Zúčastňuje sa na nej okolo 200 hostí všetkých generácií, hlavne však mladej generácie. Mestská organizácia ROS v Bardejove organizovala **Prehliadku rusínskeho a šarišského folklóru – 23. ročník** – každoročné podujatie organizované Mestskou organizáciou ROS v skanzene Bardejovských Kúpeľov s cieľom prezentovať rusínsky a šarišský folklór (spevy, tance, tradície) pacientom Bardejovských Kúpeľov i návštevníkom z celého regiónu horného Šariša. Tento projekt bol podporený dotáciou mestského úradu v Bardejove. Miestna organizácia ROS v Humennom organizovala **2. ročník Rusínskeho festivalu v Humennom**. Miestna organizácia v Starej Ľubovni organizovala **Cyrilo-metodské slávnosti Rusínov pod hradom**.

Treťou kategóriou festivalov a slávností sú podujatia miestneho charakteru, ktoré organizujú miestne organizácie Rusínskej obrody na Slovensku najčastejšie v spolupráci s miestnou samosprávou. Tieto spravidla zvyrazňujú rusínsky pôvod obyvateľov, ako aj samotných obcí, resp. podporujú myšlienku aktívnych rusínskych komunit v rámci miest a obcí. Na tomto type podujatí sa spravidla prezentujú miestni obyvatelia spolu s kvalitnými rusínskymi umelcami. Prostredníctvom podujatí miestneho charakteru buduje ROS aj svoje štruktúry a nadväzuje dobrú spoluprácu s predstaviteľmi samospráv v regiónoch, kde žijú Rusíni. Do tejto kategórie podujatí môžeme zaradiť aj podujatia ako NOVA RADOSŤ STALA – Betlehemske zvyky a tradície, ktoré sa uskutočnili v Habure, PO ŠAMBRIŇSKY – PO RUSINSKY – realizované v obci Šambron, Dni rusínskych zvykov a tradícií obce Kamienska, Potešte sa s nami (pásmo: Christos raždajetsja) realizované v Košiciach. Tieto konkrétne podujatia boli v roku 2015 realizované s podporou ÚV SR. Do tejto kategórie však zaradíme aj ďalšie akcie, na organizácii ktorých sa podieľala ROS a realizovali sa

s finančnou podporou miestnej a regionálnej samosprávy, resp. sponzorov: Festival rusínskeho folklóru v obci Beloveža, Folklórne slávnosti v obci Kružľov, Gerlachov a pod., podujatie Na švatoho Jana zorganizované v obci Jakubany, Folklórne slávnosti pri príležitosti SNP, ktoré sa konali v obci Čirč, III. ročník Osláv kultúry Rusínov v obci Roškovec, prezentácia rusínskych súborov a skupín v Košiciach či festivaly v obciach Ulič a Kalná Roztoka.

Aktivity v oblasti periodickej i neperiodickej tlače

Aj v oblasti periodickej a neperiodickej tlače má ROS od svojho vzniku nezastupiteľnú úlohu. V roku 2015 bola ROS vydavateľom **dvojtýždenníka Info Rusín – Інфо Русин**, ktorý pravidelne distribuovala predplatiteľom prostredníctvom Slovenskej pošty, a. s. a tiež ďalším čitateľom v obciach a mestách, kde žijú Rusíni, a to prostredníctvom miestnych a regionálnych štruktúr. Dvojtýždenník sa k svojim čitateľom dostával aj prostredníctvom širokej škály podujatí, ktoré ROS počas celého roka organizovala a cez partnerské organizácie na Slovensku i v zahraničí. Info Rusín na svojich stránkach prinášal informácie o dianí Rusínov nielen na Slovensku, ale i hodnotné novosti z iných krajín, kde žijú Rusíni. Informoval svojich čitateľov najmä o problematike, ktorá sa týka rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku, jej histórie, kultúry, uverejňoval články venované významným rusínskym osobnostiam z rôznych oblastí kultúrno-spoločenského života, jubileám rusínskych dejateľov, literárnych tvorcov a významných udalostí z rusínskych dejín.

Historickým počinom ROS je vydanie **prvého a druhého dielu SLOVENSKO-RUSÍNSKEHO SLOVNÍKA**, ktorého autorom je doc. PhDr. Juraj Paňko, CSc. **Druhá časť slovníka – písmena (P – Z) vyšla práve v roku 2015** a vydavateľom bola ROS. Tento slovník je prvým porevolučným vydaním tohto druhu, na ktoré Rusíni čakali už viac ako 20 rokov. Veľmi sa mu potešili rusínski literárni tvorcovia, redaktori rusínskych médií a všetci tí, ktorí chcú ovládať kodifikovanú normu rusínskeho jazyka.

ROS každoročne vydáva aj rôzne publikácie z rusínskej histórie, zbierky rusínskej poézie a prózy, zborníky rusínskych piesní, metodické zborníky pre recitátorov a pod. V roku 2015 to bolo vydanie zbierky básní rusínskeho básnika Mikuláša Konevala pod názvom Z RUSINSKOHO SERDCA 2, ktorá je pokračovaním prvej časti.

Aktivity v oblasti náučno-vzdelávacej

V rámci náučno-vzdelávacej činnosti ROS organizuje v jednotlivých regiónoch desiatky informačných a vzdelávacích stretnutí, seminárov, besied a prednášok, v rámci ktorých účastníci komunikujú s odborníkmi na vopred stanovené témy. Cieľom týchto podujatí je neformálne vzdelávanie Rusínov a ich sympatizantov, prezentácia konkrétnych tém a budovanie aktívnych rusínskych komunit v regiónoch.

Aktivity v rámci postupových súťaží

ROS už viac ako 15 rokov každoročne organizuje dve celoslovenské postupové súťaže **Duchnovičov Prešov a Spevy môjho rodu**. Ide o podujatia, ktoré sú veľmi významné pre celú rusínsku národnostnú menšinu, pretože vytvárajú priestor pre prezentáciu všetkých vekových kategórií, vyhľadávajú nové talenty, oslovujú regióny kde žijú Rusíni. V rámci týchto podujatí má ROS možnosť aktívne spolupracovať aj s ďalšími organizáciami a inštitúciami, ako aj s miestnou a regionálnou samosprávou. Aj na týchto podujatiach často vyrástli kvalitní rusínski interpreti, vedúci rusínskych umeleckých kolektívov, činnorodí rusínski aktivisti. Na strane druhej ide však o podujatia, ktoré si vyžadujú významnú finančnú i materiálnu podporu a kvalitné organizačné zabezpečenie. Keďže ide o postupové súťaže, je potrebné realizovať súťaže, resp. výbery od miestnej, cez okresnú, resp. regionálnu úroveň, až po celoslovenské kolo.

Najpopulárnejším podujatím, najmä medzi žiakmi základných škôl, je **Duchnovičov Prešov** – celoslovenská súťaž v umeleckom prednese rusínskej poézie, prózy, vlastnej tvorby, ľudového rozprávania a malých scénických foriem. V roku 2015 sa uskutočnil už jeho **16. ročník**, na ktorom sa zúčastnilo do stovky recitátorov rôznych vekových kategórií, od najmenších žiačikov materských škôl až po kategóriu dospelých. Celoslovenskej súťaži predchádzajú školské a okresné kolá, víťazi ktorých postupujú na celoslovenskú súťaž, ktorá sa už 16 rokov realizuje na rusínskej profesionálnej scéne v priestoroch DAD v Prešove. Prínosom tejto súťaže je vzbudenie záujmu o najnovšie diela v rusínskej literárnej tvorbe, pričom sa nezabúda na významné jubileá klasikov rusínskej literatúry, ako napríklad 150. výročie od smrti významného rusínskeho buditeľa Alexandra Duchnoviča.

Festival Spevy môjho rodu – postupová celoslovenská súťaž v speve rusínskych ľudových piesní sa v roku 2015 neuskutočnila. Predchádzajúcich 13 ročníkov sa pri

organizovaní tejto súťaže zameriavalo na vyhľadávanie nových talentov najmä z radov detí a mládeže, zachytenie nového piesňového materiálu z rôznych regiónov, na propagáciu jedinečnej kultúry Rusínov a na prezentáciu najlepších spevákov rusínskych piesní. Keďže v roku 2015 grantová komisia podporila toto podujatie len sumou 4 000 € a ROS nenašla dostatok ďalších zdrojov na organizáciu tohto podujatia, nemohlo sa podujatie uskutočniť. Bolo to sklamanie nielen pre organizátorov, ale najmä pre interpretov, ktorí sa na tomto podujatí schádzajú z rôznych kútov najmä východného Slovenska. Nie je reálne, aby organizátori bez dostatočnej podpory realizovali výbery a postupové súťaže na miestnej, následne na okresnej, resp. regionálnej úrovni a aby vo finále zorganizovali 2 – 3 celoslovenské koncerty v kategórii detí a 2 – 3 koncerty v kategórii dospelých. Len na dôvažok, celoslovenské koncerty si vyžadujú pasportizáciu piesní, rozpis nôt pre jednotlivé hudobné nástroje, osobitné spoločné nácviky detských interpretov s orchestrom ľudových nástrojov a následne osobitné spoločné nácviky dospelých s orchestrom ľudových nástrojov. Jednotlivé hotové koncerty sú potom komplet vyvážené do miest a obcí, kde žijú Rusíni, tzn. že festival osloví divákov na viacerých miestach. Je to veľmi náročné nielen z hľadiska organizácie, ale aj z hľadiska účinkujúcich, ale má to obrovský pozitívny efekt.

Aktivity Svetového kongresu Rusínov – na Slovensku

– **Výstup Rusínov na horu Kremenec** – od roku 2008 každoročne organizované turisticko-spoločenské podujatie na najvýchodnejšom bode Slovenska za účasti Rusínov zo Slovenska, Poľska a Ukrajiny, ktorí sa spoločne stretávajú na zaujímavom rozhraničí.

Aktivity Okresnej organizácie Rusínskej obrody vo Svidníku

Rusínsky festival vo Svidníku – Festival kultúry Rusínov Slovenska, ktorého **4. ročník** organizovalo združenie koncom mája 2015 na viacerých miestach vo Svidníku. Ide o jednu z najmasovejších akcií Rusínov na Slovensku, popri medzilaboreckom festivale. Počas jedného týždňa majú možnosť byť prezentované všetky rusínske organizácie nielen zo Slovenska, ale aj z okolitých štátov. Verejnosťou je festival pozitívne vnímaný – s návštevnosťou počas víkendu denne približne 5 000 ľudí a počas celého týždňa – **20 000 návštevníkov**. Akceptovaný je aj štátnymi inštitúciami SR, 1. ročník osobne navštívil prezident SR, na každom ročníku bol splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny, 3. a 4. ročník bol organizovaný pod záštitou prezidenta SR. Organizátori Rusínskeho festivalu vo Svidníku deklarujú snahu o zvyšovanie jeho úrovne a prestíže. Festival je dotovaný z ÚV SR,

z programu KNM 2015 a prispeli naň i sponzori. Festival má ambíciu stať sa nosným podujatím prezentujúcim rusínsku kultúru v rámci Slovenskej republiky (www.rusinskyfestival.sk).

Betlehemský večer – 23. ročník je vianočný koncert v meste Svidník. Vystupujú na ňom deti zo všetkých MŠ, ZŠ vo Svidníku, žiaci ZUŠ, DFS Makovička a Detského domova vo Svidníku. Na javisku sa v roku 2015 predstavilo viac ako 200 detí s rusínskym vianočným programom. Program v rusínskom jazyku trvá približne 90 minút a dom kultúry s kapacitou **400 divákov** je tradične preplnený. Organizátori žiadajú na dané podujatie každoročne o dotáciu ÚV SR, z programu KNM 2015.

Aktivity občianskeho združenia molody.Rusyny

- **Rusínska vatra** v obci Malý Lipník v okrese Stará Ľubovňa je jediný festival OZ molody.Rusyny, ktorý má **osem rokov**. Bol to prvý festival, ktorého cieľom je prezentovať výlučne rusínsku kultúru, a to nielen folklór, ale aj umenie v podobe divadla, výtvarného a fotografického umenia. Ide o podujatie inšpirované každoročnými stretnutiami poľských Rusínov – Lemkov v poľskej Ždyňi určené pre všetky vekové kategórie;
- **Rusínska zábava** – Bratislava, Košice, Prešov je podujatie, ktoré má už svoju tradíciu **deväť rokov**. Aj keď ide prevažne o kultúrne podujatie, práve počas neho sa formovala členská základňa dnes jedinej mládežníckej rusínskej organizácie na Slovensku. Podujatie má veľkú popularitu a slúži aj ako priestor na stretnutie Rusínov žijúcich v meste, v ktorom by sa inak ani nemuseli stretnúť;
- **Rusínske rozprávky** – projekt, ktorý začal pred šiestimi rokmi výskumom rozprávok medzi staršou generáciou. Výstupom je dnes už šesť CD nosičov s rozprávkami, ktoré nie sú už len ľudové, ale aj autorské;
- **Tábor s mladými po rusínsky** – **edukačný projekt víkendového tábora**, kde prebiehajú rôzne prednášky a workshopy na témy, ktoré sú aktuálne pre Rusínov. Učí sa tam rusínsky jazyk, vzdeláva sa v histórii, riešia sa problémy, ktoré môžu posunúť mladých ľudí ďalej v otázke rusínskej národnosti;
- v rámci interkultúrneho dialógu je organizovaná **Mládežnícka konferencia mLadíme - naladené na mladých**. Je to konferencia mládežníckych organizácií rôznych národností a rôzneho zamerania.

Aktivity občianskeho združenia Kolysočka – Kolíska

- **Večerní školy literaturného rusyňského jazyka pro d'ity i doroslych – III. ročnyk** (Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých – **III. ročník**) – **29 škôl a 36 tried, 34 učiteliek učilo rusínsky jazyk 374 detí; Projekt bol finančne podporený ÚV SR, z programu KNM 2015.**
- **Večerná škola sotáckeho nárečia** – na ZŠ v Snine, ulica Komenského – zapojených približne 30 detí – v spolupráci s FS Kudzeľ z Dlhého a vedením ZŠ na ul. Komenského v Snine – projekt bol podporený Ministerstvom kultúry SR – **1. ročník – 30 detí;**
- fotografický celodenný týždenný tábor pre deti majoritného národa, pre rusínske deti z večerných škôl spisovného rusínskeho jazyka a pre rómske deti v sninskom kaštieli s názvom **Ako išla kraslica na vandrovku, II. ročník** – pre 27 detí; **Projekt bol finančne podporený ÚV SR, z programu KNM 2015.**
- spoluorganizácia jubilejného koncertu Anny Servickej – **30 ročky hojaja** – malý **projekt podporený mestom Prešov** – na počesť 30-ročného pôsobenia Anny Servickej v meste Prešov;
- vydanie CD – **Balady z východného Slovenska**, súčasťou ktorého sú i rusínske balady zo severovýchodného Slovenska, podporené ÚV SR z programu KNM 2015;
- vydanie CD – **dramatizovaná autorská rozprávka: Svetlana Škovranová – Vanessčyny trampoty** – Vanesskine trampoty, rozprávka pre rusínske deti. Podporené ÚV SR z programu KNM 2015;
- v rámci neperiodickej tlače – vydanie troch kníh pre deti: **Marek Gaj, Kristína Varšová: Rusyňskij jazyk pro najmenšych (Robočij zošyt) – Rusínsky jazyk pre najmenších (Pracovný zošit), Iveta Melničakova – Z prypovidky svit (Svet rozprávkový) a Helena Gicová Micovčinová – Škol'aryk (Žiačik).** Podporené ÚV SR z programu KNM 2015.

Aktivity mužského speváckeho súboru RUSINIJA z Humenného

- Organizácia **vianočného benefičného koncertu**, odovzdanie sponzorského daru na podporu Centrum sociálnych služieb Zátišie v **Osadnom;**
- organizácia **benefičného koncertu**, odovzdanie sponzorského daru na podporu Detského domova v **Medzilaborciach;**
- organizácia **Rusínskej zabíjačky** na podporu a zviditeľnenie rusínskych zvykov a tradícií pri domácej zabíjačke v **obci Ulič** (vysielané aj v TV JOJ).

Aktivity občianskeho združenia JAMARO, Svidník

Letný 7-dňový rusínsky tábor pre deti a mládež pre 30 detí v obci Vápeník, okres Svidník v čase od 17 – 23. 8. 2015. Projekt vznikol nielen z podnetu rodičov pochádzajúcich z rusínskeho regiónu Svidník, Stropkov a Medzilaborce, ale aj tých rodičov, ktorí bývajú v rôznych častiach Slovenska, kde ich deti nemajú možnosť bližšie spoznať kultúru a jazyk svojich predkov. Cez letné prázdniny ich rodičia často posielajú na dediny k starým rodičom, ale v týchto malých obciach, kde býva prevažne staršie obyvateľstvo, deti svoj voľný čas netrávia aktívne. Deti nenavštevujú región svojich rodičov aj kvôli finančným dôvodom. Tábor je jednou z možností, ako tráviť voľný čas aktívne. Jeho hlavnými aktivitami bola výučba tancov, remesiel a učenie ľudových piesní z regiónu, osvojenie si ľudových remesiel, detské hry, spev, večerné zábavy na rozvíjanie kreativity detí a mládeže, spoznanie prírody a života ľudí v odľahlých oblastiach (napríklad, šitie či skladanie krojov, pozorovanie výroby sviečok remeselníkom, beseda o Rusínoch, o ich histórii s etnografom, kresba rusínskeho znaku, súťaž o najkrajší obrázok rusínskeho znaku, deti sa učili zručnosti, a to koseniu trávy ručnou kosou, výrobe prútenej metly, zbieraniu liečivých bylín a následne ich sušeniu a lepeniu, píleniu dreva. Deti si mali možnosť vyskúšať dojenie kozy. Učili sa rusínske pesničky, básničky, vymysleli si rusínsku táborovú hymnu a pod.).

Aktivity neziskovej organizácie Karpatské drevené cerkví, n. o.

- **Zachovanie kultúrneho dedičstva, obnova pamiatok** v roku 2015 boli (v rámci projektu **Obnova drevených chrámov, skvalitnenie infraštruktúry Cyklistického chodníka ikon** podporeného z Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho priestoru a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky, v rámci programu **Zachovanie a revitalizácia kultúrneho a prírodného dedičstva a Podpora rozmanitosti v kultúre a umení** v rámci európskeho kultúrneho dedičstva) obnovené, resp. zrekonštruované 3 nehnuteľné národné kultúrne pamiatky (drevený chrám v Topoli, drevený chrám v Inovciach, židovský cintorín v Topoli) a mobiliár, tiež hnutel'né národné kultúrne pamiatky dvoch chrámov (v Inovciach a Ruskej Bystrej). Uskutočnená bola príprava a realizácia osadenia setu tzv. hnedých dopravných značiek propagujúcich spoločne 2 kultúrno-turistické ciele (Topoľa – drevený chrám a židovský cintorín);
- **spoločná propagácia** všetkých drevených chrámov na cyklotrase Cyklistický chodník ikon Nová Sedlica – Inovce prostredníctvom portálu www.karpatskecerkvi.org a www.gotocarpattia.sk;

- **bezplatné poradenstvo** zástupcom viacerých farností aj obcí s cieľom obnovy kultúrneho dedičstva a jeho efektívnejšieho využívania pre rozvoj predovšetkým prihraničných regiónov s Poľskom a Ukrajinou.

Aktivity ZIRS

Aktivity za rok 2015 podporené z programu KNM 2015 – ÚV SR

- **18. ročník STRETNUTIA PRI DUNAJI** (4x beseda spojená s premietaním filmových dokumentov) – dlhoročný projekt určený pre Rusínov a ich priateľov tvorený besedami s pozvanými hosťami na aktuálne témy. Miestom konania je spravidla Bratislava;
- **RUSÍNI SLOVENSKA** (aktualizácia web stránky, 52 x elektronické periodikom **e-rusynFORUM** – vychádza od roku 2005, najstaršia webová stránka o Rusínoch, ktorá disponuje aj diskusným fórom na Facebooku);
- **PAMÄTI SVEDKOV 20. STOROČIA** (audiovizuálny oral history);
- **Duše Karpát, krátky história podkarpatských Rusínov (výroba DVD nosiča).**

Čemericia IV – aktivity podporené Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v programe Ľudské práva v roku 2015:

Aktivita 1. – Terénny sociologický výskum Zisťovanie bariér v sebareflexii vlastnej identity u Rusínov a ich súvislosť s (ne)uplatňovaním garantovaných ľudských práv na Slovensku v roku 2015 (v období september – december 2015). Cieľom výskumu bolo zistiť, nakoľko sa respondenti a respondentky – Rusíni na Slovensku – stotožňujú so svojou vlastnou národnou identitou, alebo ju naopak odmietajú. Oslovených bolo približne 500 respondentov, návratnosť bola 384 vyplnených dotazníkov. Hlavná realizátorka výskumu: PhDr. Ľuba Kráľová, Ph.D. – zodpovedná za metodiku, tvorbu dotazníka, výber a prípravu anketárov, zostrojenie databázy získaných údajov. Za štatistické spracovanie získaných údajov bola zodpovedná Mgr. Iveta Jeleňová, PhD. Za grafické spracovanie zborníka správy výskumu, návrh obálky, prípravu pre tlač bol zodpovedný Andrej Madro.

Výsledky a výstupy – Záverečná správa výskumu obsahuje 155 strán. Najzávažnejší záver z výskumu: jedna z najväčších bariér v sebaidentifikácii Rusínov so svojou národnou príslušnosťou je hlboko prežívaná asimilácia s väčšinovým obyvateľstvom na Slovensku.

Aktivita 2. – Konferencia – **Legislatívne zabezpečenie práv občanov SR, hlásiacich sa k národnostným menšinám: hodnotenie súčasného stavu a návrhy na zmeny (konaná 27. 10. 2015, Bratislava).** Na podujatie prizvali organizátori zástupcov štátu a zástupcov ostatných národností Slovenska. Konferencia sa uskutočnila v bratislavskom kongresovom centre Družba.

Záver konferencie priniesli niekoľko dôležitých bodov pre všetky menšiny na Slovensku:

- bez komplexného prístupu k tvorbe novej legislatívnej normy o menšinách a bez metódy, ktorou sa obsiahne celá problematika národnostných menšín, sa bude aj v budúcnosti neustále zakopávať o podružné detaily;
- počín Okrúhleho stola Rusínov Slovenska s vypracovaním paragrafového návrhu zákona o národnostných menšinách je mimoriadne záslužný a prínosný, ale predbehol dobu. Na jeho presadenie do legislatívneho procesu, v súlade so zákonodarnou iniciatívou vlády, poslancov alebo výborov NR SR, je potrebné získať širšiu podporu politických strán a zákonodarcov. Bez politickej podpory strán, respektíve jednotlivých poslancov, nebude možné presadiť takúto normu do parlamentu;
- návrh daného zákona je komplexný proces a vyžaduje si legislatívne zladenie s mnohými inými zákonmi, čiže treba dbať na jeho „legislatívnu čistotu“. Túto legislatívnu prepojenosť s konkrétnymi odvolávkami na paragrafy iných zákonov treba dopracovať do návrhu;
- návrh paragrafovej podoby zákona bude dobré doplniť aj o grafické zobrazenie subordinácie navrhovaných národnostných orgánov: Úradu národnostných menšín, národnostných rád a Fondu pre rozvoj národnostných menšín;
- národnostná problematika má multinárodný charakter, v ktorom je však každý jedinec na prvom mieste občan Slovenska so všetkými právami a povinnosťami a až potom je príslušník národnostnej menšiny;
- efektívna participácia je nevyhnutný nástroj, aby sa mohli menšiny aktívne podieľať na spravovaní svojich vecí, a tým prispievať k budovaniu občianskej spoločnosti. Jedna vec je však, čo všetko môžeme takouto správou dosiahnuť, a druhá vec je, či v tomto národnostné menšiny nezlyhávajú, či majú vôbec občania, menšinové a ďalšie komunity záujem byť aktívne a plnohodnotne využívať verejný (diskusný) priestor;
- pre národnostné komunity na Slovensku je príznačné, že v mnohých ohľadoch skôr medzi sebou nespolupracujú, čo okrem iného môže brániť aj presadeniu zákona o

národnostných menšinách. SR sa pravidelne zapája do monitorovania podmienok vytváraných pre národnostné menšiny, prijíma expertov z Výboru ministrov Rady Európy a zapája sa do pripomienkových konaní. Po viacročnom monitorovaní sa pripomienky expertov voči SR znižujú. Avšak niektoré pripomienky sa už roky opakujú bez nápravy.

Aktivita 3. Výchova k tolerancii – Diskusie so študentmi gymnázií v Prešovskom samosprávnom kraji – Snina, Medzilaborce, Bardejov, Svidník, Prešov (október – november 2015). Lektorka: Ľuba Kráľová. Spolupracujúce osoby – riaditelia/riaditeľky a učitelia (učiteľky gymnázií: Iveta Lazorová, Peter Jacečko, Jana Lešková, Ján Rodák, Stanislav Šanta a Viera Kundľová. Z analýz stavu používania materinského rusínskeho jazyka a hlásenia sa k rusínskej národnosti medzi mladými ľuďmi (výsledkom bolo nepoužívanie a rusínskeho jazyka a nehlásenie sa k rusínskej národnosti) vyplýva niekedy aj netolerantný postoj okolia či rovesníkov z majoritnej spoločnosti. Okrem výsostne „domácej témy“ o postavení rusínskej národnostnej menšiny v PSK, rezonovali v diskusii aj aktuálne témy masovej migrácie do Európy a na Slovensko, vojna v Sýrii a konflikt na Ukrajine. Mladí ľudia prejavili veľký záujem o tento druh diskusných stretnutí a zdá sa, že sa už vybudovala aj vzájomná dôvera medzi ZIRS a vedením jednotlivých škôl, čo vytvára priestor na ďalšie výchovné stretnutia s novými témami, napr. s výsledkami (závermi) terénneho výskumu – aktivita č. 1 tohto projektu. Tejto aktivity sa zúčastnilo 355 študentov zo 6 stredných škôl.

Výsledky a výstupy: Besedy zvyšujú informovanosť majoritnej spoločnosti o Rusínoch, ich súčasnom postavení, jazyku, kultúre, tradíciách a prispievajú k zlepšeniu medzietnického dialógu v SR, znižujú vplyv intolerancie smerom k rusínskej národnostnej menšine

Aktivita 4. Nakrúcanie a výroba dokumentárneho filmu V osídľach veľmoci (v období september – december 2015). Námet, kamera a réžia: Igor Sivák, scenár: Ivan Pop, hudba: Miroslav Starjak, strih: Alan Bezák, produkcia: Ján Lipinský. Archívne filmové a fotografické materiály: Slovenský filmový ústav, Východoslovenské múzeum Košice, Klub vojenskej histórie Beskydy, súkromný archív Petra Ďurišina a Vladimíra Kušteka.

Podkarpatskí Rusíni patria geopoliticky aj zemepisne do strednej Európy, do jej najvýchodnejšej časti. Rusíni nikdy nemali vo svojich dejinách vlastný štát, ich politické dejiny sú úzko spojené s dejinami štátnych útvarov, ktorých súčasťou bolo nimi obývané územie, a teda s Uhorským kráľovstvom, Sedmohradským kniežatstvom, s Habsburskou monarchiou, Maďarskou republikou, Československou republikou, Maďarským kráľovstvom,

Sovietskym zväzom a Ukrajinou. Podkarpatskí Rusíni prežívali spolu so všetkými národmi tohto regiónu zložitú, búrlivú a často protirečivú dejiny. Film zachytáva dejinný vývoj Rusínov v prvej polovici 20. storočia, sleduje jeho symbiózu s priestorom, v ktorom sa nachádzalo ich územie. Všimá si vonkajšie vplyvy susedných národov, s ktorými boli Rusíni úzko prepojení, resp. vplyv veľmocí, ktoré na tomto teritóriu mali svoje strategické záujmy. Nakrúcalo sa na východnom Slovensku, v Čechách, v Maďarsku, na Ukrajine (Podkarpatakej Rusi).

Aktivita 5. Divadelné predstavenia DAD – 19. 9. 2015 o 18:00 h – Geraltov, 26. 9. 2015 o 18:30 h – Bajerovce, 27. 9. 2015 o 15:00 h – Olejníkov.

V rámci projektu sa divadlo predstavilo divákovi v troch obciach s inscenáciou A. P. Čechov: Pytačky, Medveď. Čechovove jednoaktové komédie Pytačky (1889) a Medveď (1888) sa často uvádzajú ako súčasť jedného predstavenia. Spája ich spoločná téma – vzťah muža a ženy, ktorý sa formuje cez prekonávanie banálnych a nezmyselných prekážok a ktorý nakoniec vyvrcholí vzájomnou náklonnosťou. Predstavení sa zúčastnilo 120 divákov.

Aktivita 6. Vystúpenie PULS-u v Bratislave, (16. 12. 2015, Bratislava, Stredisko kultúry Vajnorská) – Dramaturgia PULS-u sa v prvom rade zameriava na tradície Rusínov žijúcich na východnom Slovensku, ale tiež na folklór ostatných regiónov Slovenska, prekomponujúc ho do vyššej scénickej formy. Koncerty PULS-u sú emotívne, myšlienkovito bohaté, divák má možnosť nielen odreažovať sa, ale tiež načerpať množstvo pozitívnej energie. Jubilujúci, 60-ročný PULS zavítal do Bratislavy krátko po svojom sviatočnom galaprograme na domácej prešovskej scéne, aby divákovi v hlavnom meste ponúkol aspoň časť zo svojho sviatočného predstavenia. Záštitu nad jeho vystúpením prijal pán Miroslav Lajčák, podpredseda vlády a minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Podujatia sa zúčastnilo 250 divákov.

Aktivita 7. – 9. Mediálne-informačná kampaň so zameraním na ľudské a menšinové práva definované v projekte, aktualizácia webovej stránky projektu – zvyšovanie informovania verejnosti predovšetkým u mladých ľudí, ktorí bežne využívajú smartfóny alebo androidové zariadenia, marketing a prevádzka webovej stránky informujúcej o aktivitách projektu a jeho výstupoch, priebežná prezentácia výstupov projektu cez printové i elektronické médiá, internet a Facebook. Dosah: celé územie SR/priebežne počas trvania projektu/webová stránka (minimálny zásah: 20 000 videní web stránky) (1. 9. 2015 – 31. 12. 2015), regionálne printové médiá. Vypracovanie popularizačno-vzdelávacích článkov zameraných na vzdelávanie a aktívne využívanie ľudských a menšinových práv. Dosah celé

územie SR/priebežne počas trvania projektu/popularizačné články/výstupy v servise tlačových agentúr (1. 9. 2015 – 31. 12. 2015) a na spravodajských serveroch. Zborník projektu obsahujúci popularizačné články mediálno-informačnej kampane a analytické výstupy projektu (december 2015).

Výsledky a výstupy: brožúry: Projekt Čemeric IV a Dokumentácia a ukážka aktivít, DVD nosič Dokumentácia aktivít projektu, Zborník článkov, 42 strán, (ilustračné číslo - návštevnosť web stránky *www.cemeric.sk*: 21 168 návštev a 18 322 používateľov, ďalšie detaily v dokumentácii).

Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru rusínskej národnostnej menšiny

Vymenované aktivity väčšiny uvedených občianskych združení boli finančne podporené z grantových schém ÚV SR, programu KNM 2015, MK SR a MZVaEZ SR. Popri štátnej podpore bola menšina projektov podporená z obcí a miest, v ktorých vymenované združenia pôsobia.

Aktivity neziskovej organizácie Karpatské drevené cerkvi boli podporené z finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho priestoru a štátneho rozpočtu SR, v rámci programu Zachovanie a revitalizácia kultúrneho a prírodného dedičstva a Podpora rozmanitosti v kultúre a umení v rámci európskeho kultúrneho dedičstva, z Nadácie pre ochranu biodiverzity Karpát, samotnej n. o. Karpatské drevené cerkvi a malou čiastkou z obecného rozpočtu obce Topoľa.

Na podporu kultúry národnostných menšín bolo **v roku 2015** vyčlenených zo štátneho rozpočtu spolu **3 879 250 €**. Podpora kultúry príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny prostredníctvom dotačného programu KNM 2015 formou pridelenia finančných prostriedkov na základe alokácie **2015** predstavovala celkovú sumu **294 032 €**⁹. Z uvedenej dotácie bolo podporených celkovo **125** projektov týkajúcich sa kultúry rusínskej národnostnej menšiny¹⁰, teda o 5 projektov menej ako v roku 2014 pri vyššej dotácii zo strany štátu o 30 550 eur.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

⁹ <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/>.

¹⁰ Na porovnanie – „Na podporu kultúry národnostných menšín bolo v roku 2014 vyčlenených zo štátneho rozpočtu spolu 3 829 250 €. Podpora kultúry príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny prostredníctvom dotačného programu KNM 2014 formou pridelenia finančných prostriedkov na základe alokácie 2014 predstavovala celkovú sumu 263 482 €. Z uvedenej dotácie bolo podporených celkovo 130 projektov týkajúcich sa kultúry rusínskej národnostnej menšiny.“

- chýbajúci zákon o národnostných menšinách a zmene financovania kultúry národnostných menšín (namiesto ročných projektov zmeniť financovanie národnostnej kultúry prostredníctvom Fondu kultúry národnostných menšín na trojročné až päťročné cykly financovania, zrušiť spolufinancovanie projektov pri neziskových kultúrnych projektoch, ktoré na seba nemôžu zaradiť zo svojej podstaty, pretože sú nasmerované na rozvoj chudobných prihraničných regiónov a ich obyvateľov). Hlavným argumentom je, že dané podporené projekty nemajú komerčný, teda zárobkový charakter, ale sú neziskové;
- **neexistencia rusínskeho školstva na Slovensku;**
- roky neriešená otázka požiadavka menšinovej samosprávy, ktorú by obsahoval zákon o národnostných menšinách a ktorá by zabezpečila predstaviteľom rusínskej národnostnej menšiny, ako aj ostatných národnostných menšín autonómne rozhodovať o svojich potrebách či víziách svojho rozvoja;
- **chýbajúce profesionálne štruktúry a technické zázemie pre jednotlivé národnostné spolky a vydavateľstvá periodickej a neperiodickej tlače**, pričom súčasný systém financovania národnostnej kultúry znefunkčnil činnosť rusínskych redakcií novín a časopisov (Rusín, Ľudových novín a Info Rusín), **(body 3–4 prevzaté a upravené z hodnotiacej správy za rok 2014, nestratili nič na aktuálnosti). Financovať chod rusínskych redakcií a vydávanie novín prostredníctvom kultúrnych grantov, kedy redakcie čakajú minimálne pol roka na dotáciu na vydanie novín, na honorár pre redaktorov, na poštovné – je, mnohokrát, likvidačné.** V prípade rusínskej menšiny určite. Keďže Rusíni nemajú vybudované svoje rusínske školstvo, znamená to, že väčšina z nich, hlavne mladá a stredná generácia dnes už nečíta po rusínsky. Vydávanie rusínskej tlače teda nemožno nechať iba na trh a na zaplatenie vydania predplatiteľmi. Vydávanie rusínskej tlače musí byť podporované štátom – aj v rámci záväzkov SR vyplývajúcich z Európskej charty menšinových a regionálnych jazykov. Ak ale štát podporuje toto vydávanie len jednoročnými grantmi, zlikvidoval tak možnosť profesionalizovať rusínske redakcie, ktoré by mali mať tak, ako každé profesionálne vydávané noviny – stály redaktorský tím so stálym príjmom i svojou redakciou minimálne technicky vybavenou. Neexistencia štandardných profesionálnych redakcií rusínskych novín vyvolala množstvo problémov, znížila však najmä ich kvalitu a znemožnila ich redaktorom navštevovať rôzne rusínske podujatia na mieste, ako aj rusínske osobnosti v ich rodisku, a preto mnohokrát píše o rusínskom regióne – hlavne z miesta svojich redakcií, teda z Prešova.

Majú aj svojich dopisovateľov, ale úroveň novín nemožno stavať na dopisovateľoch, ale na práci vlastnej redakcie;

- **neexistencia moderného rusínskeho detského časopisu**, o ktorý by sa mohli opierať učitelia a učiteľky rusínskeho jazyka v školách i vo večerných školách. Ale vydávať detský ilustrovaný časopis z neistej ročnej dotácie by bolo založené opäť len na entuziazme vydavateľa takéhoto časopisu, a preto sa k tomu po roku 1990 ešte nik neodhodlal. Je to na škodu výučby rusínskeho jazyka, do ktorého by mohli prispievať práve učiteľky rusínskeho jazyka, ale i samotné deti. Deti by tak mali možnosť čítať sebe prístupným jazykom informácie o rusínskom svete;
- zlá ekonomická a sociálna úroveň prihraničných regiónov (najmä s Ukrajinou a Poľskom), ktorá má dopad na zaostávanie vo všetkých ostatných oblastiach;
- vyľudňovanie prihraničných regiónov, s rizikom ich následného osídľovania bez väzby na jestvujúce kultúrne dedičstvo;
- chýbajúca základná infraštruktúra (vodovod, kanalizácia, internet a pod.), ktorá je príčinou, že zachovanie a obnova kultúrneho dedičstva sa dostáva v rebríčku priorít na posledné miesto;
- nedostatočná spolupráca samospráv a vlastníkov pamiatok, v mnohých prípadoch aj nezáujem vlastníkov pamiatok investovať do obnovy a údržby;
- podpora obnovy pamiatok bez povinnosti ich následného sprístupnenia čo najširšej verejnosti;
- nedostatočná evidencia historických dokumentov na úrovni miestnej samosprávy (listiny, liturgické knihy a pod.), ktoré nemajú štatút hnutelnej národnej kultúrnej pamiatky, ale ich historická a umelecká hodnota má veľký potenciál pre využitie v kultúrno-poznávacom cestovnom ruchu;
- **problémom, s ktorým sa stretáva ÚRJK PU**, je nízky počet študentov detí Rusínov z rusínskych regiónov zo Slovenska, ktorý má tendenciu neustále sa znižovať, čo súvisí s neexistenciou systému rusínskeho školstva na Slovensku;
- **prevládanie vydavateľskej činnosti v SNM – MRK**, niekedy dokonca nesúvisiacej s rusínskou kultúrou, ktorá by mala byť následnou činnosťou pracovníkov SNM – MRK po výskumnej etnografickej práci v teréne a následnej vedeckej publikačnej činnosti na základe zistení z terénneho výskumu;
- **silná slovakizácia liturgických obradov v oboch cirkvách východného obradu, t.j. v gréckokatolíckej i pravoslávnej cirkvi na Slovensku**. Táto slovakizácia vnútri oboch cirkví, ku ktorým sa hlásia Rusíni na Slovensku, silne pôsobí spolu s ďalšími faktormi

(zistenými napríklad v terénnom sociologickom výskume v roku 2015 organizovanom ZIRS) na hlboké prežívanie asimilácie Rusínov so slovenskou majoritou, a tým strácanie svojej vlastnej národnej identity;

- **silná asimilácia Rusínov, najmä ich mladých a najmladších generácií, so slovenskou majoritou**, ktorá hrozí vyľudňovaním celých prihraničných regiónov s Poľskom a Ukrajinou, ale najmä vymieraním Rusínov ako takých na Slovensku. V spomínanom sociologickom výskume ZIRS bolo zistené, že **počas troch generácií sa používanie rusínskeho jazyky vytratilo z viac ako polovice domácností Rusínov na Slovensku**;
- **absencia vlastnej divadelnej sály DAD** v Prešove;
- najväčším problémom pri vydávaní časopisu a novín je položka poštovné, ktoré sa môže čerpať len v čiastke 5 % zo schválenej štátnej dotácie, čo je podľa vydavateľov novín veľmi málo. Výroba novín je napríklad o polovicu lacnejšia ako poštovné na jeho distribúciu. Vydavatelia navrhujú zvýšiť na položku poštovné z 5 % zo schválenej štátnej dotácie aspoň na 10 %;
- doteraz slabý tlak zo strany štátu (všetkých jeho úrovní – od ministerstva školstva až po odbory školstva na mestských úradoch) na otváranie základných škôl alebo tried na stredných školách s vyučovacím jazykom rusínskym alebo s vyučovaním rusínskeho jazyka. To, že sa až v júli 2016 vytvoril odbor národnostného školstva na MŠVVaŠ SR dokazuje nezáujem štátnych orgánov od roku 1990 až doteraz na budovaní a podpore národnostného školstva pre všetky národnostné menšiny žijúce na Slovensku;
- nezáujem o budovanie rusínskeho školstva – zo strany štátu, miestnej samosprávy ako aj zo strany rodičov. To, že sa vďaka štátnemu tajomníkovi MŠVVaŠ SR Petrovi Krajňákovi v júli 2016 zriadila pracovná skupina, ktorá má vypracovať koncepciu rozvoja rusínskeho školstva na materských, základných a stredných školách na Slovensku môže napraviť mienku o nezájme štátu, dôležité však budú výsledky, ktoré prinesú navrhované zmeny uvedenej pracovnej skupiny a ňou navrhovanej koncepcie;
- problém nekooperácie v rusínsky vysielajúcich médiách – existujú národnostné vysielania RTVS – magazín v televízii, vysielanie v Rádiu Regina, internetové rusínske rádio, tlačeneé rusínske médiá, internetové noviny, no medzi týmito subjektmi zatiaľ nedochádza k hlbšej spolupráci. Ak by k nej došlo, prospelo by to všetkým.

Návrhy riešení

- Pre komplexné riešenie neutešeného stavu menšinovej kultúry pretrvávajúceho počas posledných rokov je potrebné, v rámci zmeny kompetenčného zákona, zriadiť (kreovať) samostatný Úrad pre národnostné menšiny, ktorý by bol financovaný ako samostatná rozpočtová organizácia v rámci štátneho rozpočtu. Tento úrad by mal plne v kompetencii otázky financovania kultúry, profesionálnych telies, jazykových práv a národnostného školstva. Úradu by bola zverená oblasť národnostnej politiky, ktorá je rozdelená a v súčasnosti kompetenčne patrí pod ÚV SR, MK SR, a MŠVVaŠ SR. Každá z 13. národnostných menšín registrovaných v SR by mala na úrade svojho zástupcu. Úrad by zabezpečil realizáciu zriadenia menšinovej samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky;
- **zmeniť spôsob financovania menšinovej kultúry v SR – prostredníctvom vytvorenia Fondu menšinovej kultúry, z ktorých by sa financovala kultúra prostredníctvom minimálne trojročných finančných cyklov.** Nestačí zvýšiť sumu finančných prostriedkov v novovzniknutom fonde a podstatu financovania menšinovej kultúry prostredníctvom ročných projektov nechať v pôvodnej podobe. **Kultúrne projekty nemožno financovať tak ako podnikateľské zámery, ale ako neziskové zámery rozvíjajúce v kultúre každého národa niečo, čo ho kultivuje, a tým povznáša a rozvíja.** Takýto Fond menšinovej kultúry by garantoval i financovanie stálej redakcie časopisu a novín vydávaných v rusínskom jazyku spolu s redakciou detského časopisu;
- poskytovanie schválenej finančnej dotácie v rámci dotačného programu KNM každoročne v prvej polovici kalendárneho roka, a **preto termín na odovzdávanie projektov na ÚV SR preniesť na koniec predchádzajúceho roka, nie začiatok nasledujúceho roka** (tak, ako to je na MK SR), aby sa celý proces schvaľovania a následnej administrácie predložených projektov preniesol na začiatok kalendárneho roka, v ktorom majú byť financie národnostným menšinám poskytnuté;
- na úrad splnomocnenca prijať do trvalého pracovného pomeru zástupcu Rusínov navrhnutého rusínskymi organizáciami, špecialistu na oblasť jazykových práv a kultúry rusínskej národnostnej menšiny;
- je veľmi potrebné, aby sa pri MŠVVaŠ SR vytvorila pracovná pozícia pre jedného zamestnanca zodpovedného za správu, komunikáciu a informovanosť škôl s vyučovaním rusínskeho jazyka a vyučovacím jazykom rusínskym vo vzťahu k všetkým plánovaným zmenám v školstve;

- prioritou zostáva doriešenie zbierkových fondov a dobudovanie Múzea rusínskej kultúry so sídlom v Prešove a jeho transformácia predovšetkým na výskumnú etnografickú inštitúciu za zachovanie existujúcej kultúry Rusínov na Slovensku, ktorej výstupmi by boli vedecké práce pracovníkov múzea z etnografického výskumu rusínskych regiónov v teréne ;
- do pripravovaných výziev zakomponovať v rámci prioritovaných oprávnených aktivít zabezpečenie starostlivosti a údržby v prvom rade o jestvujúce pamiatky a miestne pamätihodnosti (aby nebola z grantov a dotácií podporovaná výstavba nových architektonických prvkov, často nehodiacich sa do krajiny, na úkor zanikajúceho pôvodného kultúrneho dedičstva);
- východiskom problému na ÚRJK PU, t. j. nízkeho počtu záujemcov o štúdium rusínskeho jazyka z rusínskej nastupujúcej generácie zo Slovenska je postupné budovanie systému rusínskeho školstva v rusínskych regiónoch severovýchodného Slovenska, ale aj v Prešove, Košiciach a v Bratislave, kde žije množstvo Rusínov;
- zintenzívniť výskumnú činnosť (v oblasti etnografie, histórie Rusínov, výtvarného umenia, staviteľstva a pod.) a aktívnu zberateľskú činnosť na poli zanikajúceho rusínskeho folklóru v celej jeho šírke (tanečné, spevácke, slovesné ľudové umenie, kroje, výšivky, keramika, drotárstvo a pod.) v Múzeu rusínskej kultúry v Prešove, ako aj terénny etnografický výskum v jednotlivých rusínskych regiónoch. Následne je potrebné zintenzívniť publikačnú činnosť pracovníkov múzea, ako i zachytávanie ústnej histórie (oral history) a každodenných príbehov zo života Rusínov v minulosti i v súčasnosti na elektronických médiách a vedeckých publikáciách pracovníkov múzea;
- Používanie počas liturgií kňazov gréckokatolíckej cirkvi svätých textov preložených do rusínskeho jazyka kňazmi Spolku sv. Jána Krstiteľa a rusínskym spisovateľom a básnikom Jozefom Kudzejom;
- rokovanie s vedením Prešovského samosprávneho kraja o nájdení budovy, ktorú by bolo možné v dohľadnom čase prestavať pre potreby účinkovania a tvorby umelcov DAD v Prešove, aby mohli pracovať vo vlastných neprenajímaných priestoroch;
- priblížiť viac divákovi, napríklad živým interaktívnym vysielaním rusínske vysielanie RTVS na jej televíznom okruhu. Postupne meniť jeho vysielaciu štruktúru. Ak je k tomu potrebné navýšenie rozpočtu, treba spojiť sily a zvnútra rusínskeho hnutia hľadať cesty k predloženiu takejto požiadavky na vedenie RTVS.

Priority resp. potreby riešenia v roku 2016

- **najvyššou prioritou pre Rusínov je potreba postupného pretransformovania základných škôl s materskými školami v obciach a mestách, kde Rusíni žijú koncentrovane, na školy s vyučovacím jazykom rusínskym alebo s vyučovaním rusínskeho jazyka.** V prvej fáze by bolo potrebné presviedčať rodičov i deti, aby si vybrali rusínsky jazyk na svojich školách ako povinne voliteľný predmet alebo ako krúžok. Následne by mala postupovať transformácia základných škôl s materskými školami v rusínskych obciach na národnostné rusínske školy. Išlo by o školy nielen primárneho stupňa, ale aj sekundárneho stupňa. A v ďalšej etape bude potrebné zaviesť výučbu rusínskeho jazyka i na stredné školy. Tým by sa mala vytvoriť prirodzená kontinuita výučby rusínskeho jazyka na všetkých stupňoch škôl. Takýto postup by nakoniec vyvolal i potrebu vybrať si rusínsky jazyk ako odbor na štúdium na vysokej škole;
- nárast ochoty otvárať večerné školy rusínskeho jazyka na ďalších školách v mestách, kde už založené boli, a v ďalších dedinách či mestách, kde ešte otvorené neboli, svedčí o tom, že projekt večerných škôl rusínskeho jazyka má zmysel. Kým si neuvedomia rodičia, ale aj riaditelia a učitelia škôl v rusínskom prostredí, či starostovia rusínskych obcí a primátori miest, kde žijú Rusíni, že najpodstatnejšie pre zachovanie vlastného národa je učiť sa materinský jazyk v škole, netreba ustávať v presviedčaní rodičov, aby zapisovali deti na rusínsky jazyk paralelne do večerných škôl alebo na krúžok či nepovinný predmet v škole. Je potrebné plne podporiť ochotu všetkých učiteľov učiť deti používať spisovný rusínsky jazyk v písomnej i hovorenej podobe a všetky deti ochotné učiť sa ho v škole, niekedy i proti vôli ich rodičov. S tým súvisí nevyhnutnosť robiť osvetu v rusínskych regiónoch medzi rodičmi – zo strany starostov a primátorov rusínskych obcí a riaditeľov i učiteľov škôl – od materských po stredné školy v rusínskych regiónoch severovýchodného Slovenska, ale i v Prešove, v Košiciach a v Bratislave, kde žije a pracuje veľmi početná rusínska komunita, ale osvetu je potrebné robiť aj medzi starostami a primátormi týchto obcí a miest, pretože tí v mnohých prípadoch považujú transformáciu existujúcich škôl na národnostné s vyučovacím jazykom rusínskym za nepotrebné;
- v spojení so štátnou kontrolou a ochotou starostov rusínskych obcí dokončiť výmenu tabúl s názvami obcí na začiatku a konci obcí – správne spisovne po rusínsky všade tam, kde sa v 124 rusínskych obciach prihlásilo k rusínskej národnosti viac ako 20% obyvateľov v sčítaní obyvateľov, bytov a domov v roku 2011;

- otvoriť dialóg o potrebe efektívnejšieho zabezpečenia vymožitelnosti ochrany pamiatok zo strany pamiatkových úradov, najmä v kontexte dlhodobo zlej sociálno-ekonomickej a demografickej situácie v zaostalých a prihraničných regiónoch, rovnako otvorenie dialógu čo s chrámami a ich cenným mobiliárom, ktoré sú vo vlastníctve cirkvi v danej obci bez veriacich – s navrhovaným riešením, aby chrámy prešli do vlastníctva obce ako religiózne neutrálnej inštitúcie.

Ruská národnostná menšina

Aktivity ruskej národnostnej menšiny sú financované z dotačného programu KNM ÚV SR, z finančných prostriedkov Veľvyslanectva Ruskej federácie na Slovensku (financujú sa prevažne kalendárne sviatky a pamätné dni), Ruského centra vedy a kultúry v Bratislave, ktoré okrem finančnej pomoci ponúka ruskej národnostnej menšine aj účasť na konferenciách, festivaloch a iných kultúrnych podujatiach v zahraničí pre ruských krajanov.

V roku 2015 boli uskutočnené tieto podujatia:

Občianske združenie Rossija

- *Obrazy ruskej duše 4. ročník*
prezentácia a spopularizovanie výtvarnej a umeleckej tvorby ruskej menšiny na Slovensku;
- *Večer ruskej piesne a romance IX. ročník*
popularizovanie ruskej kultúry u ruskej menšiny a širokej verejnosti;
- *Zimná rozprávka – X. ročník*
divadelné interaktívne predstavenie pre deti;
- *X. letná akadémia detí a mládeže*
letná akadémia detí a mládeže má veľký význam z hľadiska zachovania národného povedomia u detí z rusky hovoriacich rodín. Zameriava sa na uvedomenie si identity cieľovej skupiny, vzdelávanie, zachovávanie tradícií a kultúry pomocou besied, prednášok a hier;
- *Ruský literárny večer „V slnečných lúčoch rodného jazyka“*
prezentácia umeleckej literárnej tvorby ruskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku a v zahraničí. V roku 2015 bol venovaný ruskej ženskej emigrantskej poézii.

Občianske združenie Mladá Rossija

- *Mládežnícka konferencia 5. ročník*
stretnutie mládeže ruskej menšiny na Slovensku, prehĺbenie vedomostí o ruskej kultúre, jazyku, identite;
- *Ruský mládežnícky súbor U lukamorja*
divadelné predstavenie námetom ktorého bolo 70. výročie ukončenia 2. svetovej vojny;
- *Pestrosť národnostných menšín a Slovensko*
pestrosť národnostných menšín a Slovensko bola časťou veľkej konferencie *Mladí spoločne*, ktorú organizuje občianske združenie *Mladá Rossija* spoločne s mládežníckou

rusínskou organizáciou *molody.Rusiny* v Košiciach. Hlavnou myšlienkou konferencie bolo budovanie partnerstiev medzi mládežníckymi organizáciami rôzneho zamerania v rôznych oblastiach.

Občianske združenie Ruslana

- *Maslenica*
tradičná ľudová zábava a tradície, ktoré sa zachovali zo staroslovanského obdobia a ktoré boli venované koncu zimy a neskôr aj začiatku veľkého pôstu;
- *Zlaté storočie*
stretnutie venované ruskej kultúre a umeniu 18 – 19 storočia.

Občianske združenie Zväz Rusov Košice

- *Deň Puškina IV. ročník*
podujatie venované rozprávkam A. S. Puškina pre deti a mládež;
- *Ruské slovo IX. ročník*
celoslovenská súťaž v prednese prózy a poézie v ruskom jazyku, súčasťou ktorej je aj výtvarná súťaž a bohatý sprievodný program;
- *Výstava RIA novosti*
výstava fotodokumentácie venovaná 70. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny;
- *Detský festival Kvety Ruska*
medzinárodný detský festival.

Občianske združenie Kalinka

- *Ruská pieseň nad Tatrami*
festival ruskej piesne.

Zväz Rusov na Slovensku

- *Festival Ruská pieseň nad Dunajom V. ročník*
celoslovenská prezentácia skupín a sólistov ruskej národnosti.

Okrem vyššie spomínaných podujatí organizujú ruské národnostné organizácie aj koncerty a stretnutia venované pamätným dňom a sviatkom, ktoré sa oslavujú v Rusku.

Prioritou na rok 2016 je vytvorenie celoslovenského podujatia, ktoré by prezentovalo ruskú národnostnú menšinu na Slovensku.

Srbská národnostná menšina

V oblasti podpory kultúry srbskej národnostnej menšiny pôsobí niekoľko inštitúcií, ktoré sa svojimi aktivitami zameriavajú na zachovanie srbskej kultúry, jazyka a písma prostredníctvom organizovania rôznych aktivít. Okrem toho sa tieto občianske združenia zaoberajú aj výskumom zameraným na historický výskyt Srbov na území dnešného Slovenska a získavanie informácií o spojitosti Srbov s inými národmi.

V oblasti prezentácie kultúry srbskej národnostnej menšiny pôsobia predovšetkým občianske združenia, ktoré organizujú kultúrne a spoločenské podujatia zamerané na zachovávanie srbskej kultúry, jazyka a písma a svojimi aktivitami prezentujú srbskú kultúru nielen v rámci menšiny, ale aj smerom navonok:

- *Spolok Srbov na Slovensku*, Búdková 38, 811 04 Bratislava, IČO: 31796168, tel. č.: 0905 834 299, www.spoloksrbov.sk, spoloksrbov@gmail.com je najstarším občianskym združením, ktoré od svojho vzniku (1999) prešlo niekoľkými zmenami názvu, podľa toho, ako sa vyvíjala politická situácia a udalosti v tom ktorom období. Svoju činnosť orientuje nielen na kultúrne aktivity, ale aj na aktivity spojené so zachovávaním písma, jazyka, cirkevných tradícií a pod. *Spolok Srbov na Slovensku* je aktívny predovšetkým na poli kultúry a vyvíja aktivity smerom k zblížovaniu Srbov a Slovákov cez propagáciu srbskej kultúry. Okrem podujatí ako napr. *Mesiac srbskej kultúry* však organizuje aj aktivity a stretnutia zamerané na nových migrantov, podporu srbských študentov na Slovensku, šírenie aktuálnych informácií o legálnom pobyte, či riešenia problémových situácií, v ktorých sa ocitajú Srbi pracujúci na Slovensku, najmä v súvislosti s legislatívnymi náležitosťami pobytu či podnikania;
- *Srbské kultúrno-informačné centrum*, Vladimíra Clementisa 36, 917 01 Trnava IČO: 42287138, je vo svojej činnosti orientované najmä na vydavateľskú činnosť, predovšetkým vydávanie publikácií v srbskom jazyku a prekladovú literatúru, ako aj na cirkevné a historicky významné pamätihodnosti, ich zachovávanie a obnovu. Toto občianske združenie má ambíciu stať sa akýmsi centrom srbskej kultúry, prevádzkovať srbské rádio a knižnicu, vydávať srbské noviny, organizovať výstavy a pod.;
- *Občianske združenie srbsko-slovenského priateľstva*, Trnavská cesta 910/84, 926 01 Sereď, IČO:45013403, tel. č.:421 31789 0411, 0915 774 718, www.srbsk.sk, pôsobí skôr v oblasti podpory Srbska formou opravy a budovania mostov, ktoré neexistovali, či tých,

ktoré boli zničené počas bombardovania Zväzovej republiky Juhoslávia. Pomohli tým obyvateľom v postihnutej oblasti v skrátení cesty aj o 50 – 60 km. V minulom roku materiálne pomohli obyvateľom Srbska po záplavách. Poslali niekoľko nákladných áut materiálnej pomoci. Na Slovensku organizujú tábory pre srbské a slovenské deti;

- *Kultúrny inštitút Srbov na Slovensku PODUNAVLJE*, Legerského 12, 831 02 Bratislava, IČO: 42259631, vznikol v januári 2012. Zaoberá sa predovšetkým organizovaním výstav o srbských šľachticoch a výskumnou činnosťou.

Ak ide o podporu a prezentáciu srbskej kultúry prostredníctvom štátnych inštitúcií, nie je žiadna štátna inštitúcia, ktorá by sa zaoberala kultúrou Srbov žijúcich na Slovensku.

Všetky inštitúcie srbskej národnostnej menšiny vystupujú ako právnické osoby, teda občianske združenia a pôsobia samostatne. Nositeľom väčšiny kultúrnych aktivít a podpory kultúry srbskej národnostnej menšiny je *Spolok Srbov na Slovensku*. V najväčšej miere prispieva k rozvoju a propagácii srbskej kultúry a aktívne pôsobí v organizovaní podujatí. Vo oblasti podpory a rozvíjania srbskej kultúry na Slovensku je najstarším občianskym združením.

V rámci svojich aktivít občianske združenia spolupracujú s materskou krajinou a jej inštitúciami. *Spolok Srbov na Slovensku* podpísal dohodu o spolupráci s Turistickou organizáciou Mesta Temerin, Združením filmových a televíznych pracovníkov Vojvodiny, Fondom Glóbus z Nového Sadu, Klubom spisovateľov z Arandjelovca a mestom Veľký Meder.

Občianske združenia spolupracujú aj s inými občianskymi združeniami, inštitúciami a organizáciami na Slovensku, ako napríklad Spoločnosť voľných výtvarných umelcov Západoslovenské múzeum, Mesto Veľký Meder, Mesto Trnava, Matica Slovenská atď. S uvedenými inštitúciami majú všetky občianske združenia vzťahy nielen na profesionálnej a partnerskej úrovni, ale aj na priateľskej úrovni. Srbská národnostná menšina veľmi úzko spolupracuje aj so srbskou diaspórou v iných štátoch.

Medzi tradičné kultúrne aktivity, srbskej národnostnej menšiny, ktoré boli organizované aj v roku 2015:

- *Festival srbského dokumentárneho filmu* je už tradičným podujatím, ktoré sa v roku 2015 uskutočnilo už štvrtýkrát. Organizuje ho *Spolok Srbov na Slovensku*. Výber dokumentárnych filmov na *IV. Festivale srbského dokumentárneho filmu* bol výber z

filmov manifestácie, ktorá sa každý rok uskutočňuje v Srbsku pod názvom *Bdenje duše*. V tomto ročníku boli premietané štyri 30 až 60 minútové filmy, ktoré boli v zmysle zachovania autenticity titulované;

- *Život* je podujatie, ktoré každoročne organizuje *Spolok Srbov na Slovensku*, pod iným názvom, vždy v závislosti od zvolenej tematiky. V roku 2015 sa v rámci tohto podujatia uskutočnili dve výstavy, a to výstava fotografií o bombardovaní Srbska a výstava komorných sôch významného sochára Stojadina Cvetkovića. Výstavy sa uskutočnili v Bratislave. Výstava o bombardovaní sa uskutočnila už štrnásťkrát v dvanástich mestách na Slovensku.
- Výstava *Mihailo Obrenović - Júlia Hunyady de Kéthely*, ktorú organizoval *Kultúrny inštitút Srbov na Slovensku PODUNAVLJE* v spolupráci so *Spolkom Slovákov z Južoslávie* v spolupráci s *Historickým múzeom Srbska* a ďalšími partnermi sa uskutočnila v termíne od 11. 9. 2015 do 29. 9. 2015 vo Výstavnej sále, Michalská 1, Bratislava. Výstava sa zameriava na osudy jedného manželstva podunajskej aristokracie, životný príbeh srbského kniežaťa a jeho manželky, uhorskej šľachtickej, na dobových fotografiách a ďalších unikátnych dokumentoch. Výstava sa uskutočnila pri príležitosti 200. výročia Druhého srbského povstania proti Osmanskej ríši, 160. výročia posledného stretnutia M. Obrenovića s Ľ. Štúrom a 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra.
- Pamätná tabuľa – *Srbské kultúrno-informačné centrum* zorganizovalo slávnostné odhalenie pamätnej tabule v Trnave, ktorá má pripomínať prítomnosť Srbov v oblasti mesta Trnava a pre Srbov žijúcich na Slovensku má významný prínos nielen z historického hľadiska, ale aj z hľadiska zachovania kultúrnych hodnôt. Pred samotným slávnostným odhalením pamätnej tabule bola uskutočnená omša v pravoslávnom chráme, ktorý sa nachádza na Sladovnickej ulici v Trnave. Omšu vykonal metropolit českých zemí a Slovenska, jeho svätosť Rastislav. Pamätnú tabuľu s požehnaním odhalil veľvyslanec Srbskej republiky v Slovenskej republike Šani Dermaku a predsedníčka Srbského kultúrno-inforačného centra Anica Ribič.
- *Festival srbskej kultúry* je niekoľkodňovým festivalom, ktorý sa tradične uskutočňuje v Košiciach a organizuje ho *Spolok Srbov na Slovensku*. Predstavujú sa na ňom kultúrne aktivity a umelecké diela nielen Srbov, žijúcich na Slovensku, ale i Srbov zo samotného Srbska. V roku 2015 sa tento festival uskutočnil v júni a tak ako každý rok, aj v roku 2015 boli súčasťou podujatia vystúpenia hudobných skupín, sprievod hrajúcich

hudobníkov, výstavy, prezentácia srbskej gastronómie, ľudových remesiel a pod. Festival sa konal 2 dni v krásnom prostredí komplexu Kasárne/Kulturpark.

- *Srbská knižnica* – v roku 2014 sa začal proces vytvárania srbskej knižnice, kedy občianske združenie *Spolok Srbov na Slovensku* dostalo dotáciu z programu KNM na katalogizáciu a evidenciu publikácií, ktorými Spolok Srbov na Slovensku disponuje. Vtedy išlo o vyše 1 500 výtlačkov, dnes je to číslo omnoho vyššie, keďže publikácie stále pribúdajú. V roku 2015 bola táto knižnica s podporou ÚV SR zariadená a otvorená. Publikácie sú dostupné verejnosti a je možné si ich zapožičať. Je však potrebné zohnať finančné prostriedky na prevádzku knižnice, aby bolo zabezpečené jej kontinuálne fungovanie.
- Vydávanie publikácií – v roku 2015 boli vydané dve publikácie, a to *Národy vo Vojvodine (Srbské kultúrno-informačné centrum)*, ktorá je obsahovo zameraná na hmotné kultúry a historické udalosti, ktoré viedli k osídľovaniu Vojvodiny rôznymi kultúrami a národnosťami. Svojím obsahom poukazuje na rozdielnosť kultúr, ale zároveň ich spätosť v prostredí, v ktorom žijú a každodenne pôsobia. Autorom publikácie je prof. Dr. Ljubivoje Cerović, ktorý celý svoj život venoval výskumu vzťahov medzi Srbmi a Slovákmi, Srbom žijúcim na Slovensku, kultúre a histórii.

Druhá publikácia *Ochridský prológ (Spolok Srbov na Slovensku)* bola vydaná ako preklad autora sv. Nikolaja Velimiroviča (5. 1. 1880 – 18. 3. 1956), ktorý bol geniálny človek, biskup, mysliteľ, spisovateľ, ale predovšetkým svätec Pravoslávnej cirkvi. Túto publikáciu napísal v roku 1928, keď bol biskupom v Ochride, dnešné Macedónsko. Uvedomoval si, že popri Svätom Písme má veriaci človek každodenne čítať aj životy svätých, kde má hľadať inšpiráciu pre svoj duchovný rozvoj. Keďže v tom čase v srbskom jazyku neboli preložené rozsiahle životy svätých na každý deň v roku (v gréckom či ruskom jazyku sú zapísané v 12 knihách), rozhodol sa zostaviť ich skrátené podoby do jednej publikácie. S tým sa však neuspokojil, a preto ku každému dňu ešte napísal báseň s tematikou udalosti dňa alebo oslavovaného svätého, úvahu na rôzne témy, príbehy zo života svätých alebo morálne ponaučenie, rozjímanie nad nejakou udalosťou zo Svätého Písma Starého alebo Nového zákona a napokon besedu s výkladom Svätého Písma. Svojou obrovskou umeleckou hodnotou je toto jeho dielo dnes v Srbsku považované za najvýznamnejšiu srbskú publikáciu, aká bola kedy napísaná a vydaná.

Dodnes vyšlo len v srbskom jazyku vyše milión výtlačkov a kniha bola preložená aj do viacerých jazykov sveta, ako napríklad ruský, anglický, nemecký a ďalšie.

- 3. *medzinárodná konferencia* sa uskutočnila 10. a 11. septembra 2015 v Bratislave a konferenciu tradične organizoval *Spolok Srbov na Slovensku*. Na konferencii boli prítomní predstavitelia srbských organizácií zo siedmich štátov: zo Srbska, Slovenska, Maďarska, Česka, Rakúska, Rumunska a Slovinska. Konferenciu otvoril veľvyslanec Srbskej republiky v Slovenskej republike p. Šani Dermaku, ktorý nad podujatím prevzal záštitu. Účastníci konferencie si mohli vybrať jednu zo štyroch tém, alebo mohli vo svojej práci spracovať všetky 4 témy:
 - Aktuálne problémy Srbov v krajinách, v ktorých žijú;
 - Strácanie národnostnej identity Srbov vo svete ako dôsledok asimilácie a integrácie;
 - Spolupráca s Maticou (kritický pohľad s návrhmi riešení pre lepšiu spoluprácu);
 - Vzájomná spolupráca organizácii združujúcich Srbov vo svete.

Druhý deň 3. medzinárodnej konferencie prebiehal na lodi s názvom Martin, ktorá plavbu začala v prístave v Bratislave a plavila sa k Devínu a späť. Na lodi došlo k podpisovaniu Deklarácie o strategickom partnerstve medzi organizáciami združujúcimi príslušníkov srbskej menšiny v niektorých európskych krajinách. Účastníci konferencie sformulovali závery a pristúpili k podpisu deklarácie o spolupráci.

- V rámci projektu *Jeseň v Bratislave (Spolok Srbov na Slovensku)* sa uskutočnili dva koncerty. Prvý koncert sa uskutočnil na lodi, ktorá sa plavila po Dunaji a trval hodinu a pol. Veľký národný orchester *Akademického kultúrno-umeleckej spoločnosti „Sonja Marinković“* z Nového Sadu sa postaral o vytvorenie nezabudnuteľnej atmosféry. Druhý koncert sa uskutočnil vo veľvyslanectve Srbskej republiky v Slovenskej republike v Bratislave a okrem členov *Spolku Srbov na Slovensku* boli prítomní aj pozvaní hostia, no najmä príslušníci srbskej národnostnej menšiny na Slovensku.
- *Ne(ZABUDNUTÍ)* je dokumentárny film o cintoríne, ktorý sa nachádza vo Veľkom Mederi. Na tomto cintoríne je pochovaných cez 6 000 srbských vojakov a civilistov, ktorí zomreli v prvej svetovej vojne. O týchto udalostiach z tohto obdobia je veľmi málo informácií a preto sa *Spolok Srbov na Slovensku* v spolupráci so Združením filmových a

TV pracovníkov Vojvodiny snažili získať, zachytiť a zachovať čo najviac informácií pre ďalšie generácie prostredníctvom filmu, čo sa aj podarilo.

- Návšteva cintorínu vo Veľkom Mederi – niekoľkokrát do roka predstavitelia *Spolku Srbov na Slovensku*, *Srbského kultúrno-informačného centra* a mnohí príslušníci srbskej národnostnej menšiny na Slovensku navštevujú srbský cintorín z 1. svetovej vojny nachádzajúci sa vo Veľkom Mederi, kde je pochovaných cez 6 000 Srbov.
- *Výstava fotografií a beseda s historikmi* – v novembri bola zorganizovaná výstava fotografií z prvej svetovej vojny. Okrem toho sa zrealizovala kvalitná odborná diskusia na tému prvej svetovej vojny, ktorej v roku 2014 bolo 100. výročie od jej začatia. Diskusie sa zúčastnili nielen tí, ktorí sa tejto téme venujú odborne, ale aj tí, ktorým táto téma vyplňa aj voľný čas a je pre nich skôr záľubou. Opäť sa nám podarilo do projektu zapojiť okrem Srbov žijúcich na Slovensku aj Srbov žijúcich v Rakúsku a aj historikov priamo zo Srbska, ktorí radi prijali pozvanie na takýto druh podujatia.
- Účasť na konferencii v Srbsku – predseda *Spolku Srbov na Slovensku* sa zúčastnil medzinárodnej konferencie *Srbi a Slováci – história a súčasnosť*. Uskutočnila sa v Srbsku a bola organizovaná s podporou vlády Srbskej republiky a vlády Slovenskej republiky.

Srbská národnostná menšina je podporovaná zo strany Slovenskej republiky formou dotácií z ÚV SR z programu KNM. V roku 2015 bolo podporených desať projektov.

Prostredníctvom komunálnej sféry nebola srbská národnostná menšina podporovaná zo strany miest a ani vyšších územných celkov. Podpora z materskej krajiny nie je taktiež pravidelná a zaručená, aj napriek tomu, že srbská národnostná menšina každoročne predkladá projekty v rámci výziev Kancelárie pre diaspóru. Podporu z fondov EÚ, Medzinárodného vyšehradského fondu, či iných zdrojov sme doteraz nežiadali.

Srbská národnostná menšina má niekoľko problémov v oblasti zachovania kultúry, zvykov, tradícií a jazyka, ktoré sa týkajú predovšetkým rozmiestnenia príslušníkov srbskej národnostnej menšiny na území Slovenskej republiky, priestorov pre príslušníkov srbskej národnostnej menšiny a finančnej podpory.

Vzhľadom na to, že príslušníci srbskej národnostnej menšiny nežijú koncentrovane na určitom území, ale sú v malých skupinách rozmiestnení po celom území Slovenska je združovanie a organizovanie podujatí náročnejšie. Práve to, že koncentrácia príslušníkov nie

je pravidelná, resp. na jednom mieste, je komunikácia sťažená a propagácia podujatí medzi príslušníkmi menšiny je o to komplikovanejšia.

Finančná podpora srbskej národnostnej menšiny zo strany Slovenskej republiky na udržiavanie a propagáciu srbskej kultúry je zabezpečovaná výlučne prostredníctvom ÚV SR. Pre potreby srbskej menšiny je však nedostatočná. Stáva sa, že niektoré aktivity ako sú napr. festivaly, hudobné podujatia, publikačná činnosť, múzejná činnosť absentujú, čo výrazne ovplyvňuje kvalitu kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku.

S nedostatkom finančných prostriedkov úzko súvisí aj absencia priestorov, ktoré by slúžili pre činnosť občianskych združení, prípadne ako sídlo pre prípravu, či organizáciu aktivít, ale aj ako priestor pre stretávanie sa príslušníkov srbskej národnostnej menšiny, vystavovanie diel, prípadne inštalovanie stálych expozícií diel, ktorými občianske združenia disponujú a pod.

Nasledujúce odporúčania by mohli pomôcť riešiť situáciu srbskej národnostnej menšiny:

- získanie priestorov pre činnosť srbskej národnostnej menšiny;
- zvýšenie finančných prostriedkov pre srbskú národnostnú menšinu. Za relevantnú sumu pre podporu kultúry srbskej národnostnej menšiny by sa považovalo 50 000 €. Riešením môže byť aj navýšenie minimálnej sumy pre každú národnostnú menšinu v rámci matematického modelu, ktorý bol odsúhlasený VNMES. Okrem toho projekty, ktoré sú pre danú menšinu prioritou, sú tradičné a realizujú sa pravidelne, by mohli byť podporované určitou garantovanou sumou;
- zúženie počtu oprávnených žiadateľov, ktorí môžu podávať žiadosti o poskytovanie dotácií (vynechať napr. mestá a obce);
- kvalitný výskum v oblasti výskytu Srbov na území dnešného Slovenska v minulosti a dnes, ako aj sociálnej integrácie Srbov žijúcich na Slovensku (ktorý však nie je možné uskutočniť, keďže kvalitný výskum so zapojením dostatočného množstva odborníkov je finančne veľmi náročný).

Ukrajinská národnostná menšina

V oblasti kultúry Ukrajincov Slovenska pôsobia nasledujúce inštitúcie:

múzejníctvo: *Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry*;

divadlo: DAD;

folklór: PULS;

masmédiá:

- RTVS – národnostno-etnické vysielanie;
- *Dukľa* – literárno-publicistický dvojmesačník;
- *Nove žytt'a* – dvojtýždenník;
- *Veselka* – detský mesačník.

Najvýznamnejšie kultúrno-národnostné organizácie:

Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky;

Skautská organizácia PLAST;

Spolok ukrajinských spisovateľov.

Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku je národnostnou inštitúciou, ktorej poslaním je dokumentovať základné etapy kultúrno-historického, politického a sociálneho vývoja tohto obyvateľstva od najstarších čias po súčasnosť. Vzniklo v roku 1956 v Prešove (do roku 1993 Múzeum ukrajinskej kultúry), vo Svidníku sídli od roku 1964. 1. apríla 2002 bolo múzeum zlúčené so Slovenským národným múzeom ešte pod názvom Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry. Od 1. januára 2007 sa premenovalo na Múzeum ukrajinskej kultúry.

DAD vzniklo 24. novembra 1945 na základe rozhodnutia Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny a bolo zapísané do obchodného registra ako Ukrajinské národné divadlo, družstvo, s. r. o. v Prešove. Zmena názvu sa uskutočnila 15. októbra 1990 na základe rozhodnutia ministra kultúry. Od 1. apríla 2002 je zriaďovateľom divadla Prešovský samosprávny kraj. Podľa zriaďovacej listiny je jeho činnosť zameraná na rozvoj a šírenie kultúry Rusínov a Ukrajincov na Slovensku.

PULS je profesionálne teleso, ktoré vzniklo na báze svojich predchodcov v roku 1955 v Prešove ako súčasť Ukrajinského národného divadla pod názvom Poddukliansky ukrajinský ľudový súbor. Zameriava sa na javiskové stvárnenie vokálno-hudobného a tanečného

bohatstva Rusínov a Ukrajincov Slovenska, ale tiež na folklór ostatných regiónov Slovenska. Vo svojom repertoári má aj tance okolitých krajín.

Redakcia Vysielania pre Rusínov, predchodca dnešného rozhlasového vysielania pre Rusínov a pre Ukrajincov bola v rámci RTVS – národnostno-etnického vysielania, utvorená v košickom rozhlasovom štúdiu 1. decembra 1934. Po presunoch redakcie do Prahy, Bratislavy a po dlhoročnom pôsobení v Prešove je vysielanie pre Ukrajincov od roku 2003 zabezpečované zo štúdia v Košiciach. Od 1. septembra 1998 sa toto vysielanie začalo diferencovať podľa vysielacích dní na rusínske a ukrajinské, pričom určujúcim prvkom je jazyk moderovania programu. Ukrajinské vysielanie sa strieda s rusínskym vysielaním každý druhý pracovný deň medzi 19.30 – 20.00 h a v utorok medzi 19.00 – 20.00 h. Podobným striedavým spôsobom sú vedené aj vysielania počas víkendov, v sobotu medzi 14.00 – 15.00, 20.00 – 24.00 a v nedeľu medzi 19.00 – 23.30. Ukrajinské vysielanie sa šíri na VKV vysielateľoch v priestore celého Slovenska. K jeho prioritám patria analytické i beletristické žánre publicistiky, hudobné programy, programy pre mladých, literárno-dramatické či umelecké relácie. Nechýba populárny Koncert jubilantom. Svoj stály priestor majú duchovné programy, vrátane liturgií. Slovenská televízia začala vysielat' pre Ukrajincov od roku 1992. Pre ukrajinskú menšinu vysielala 8 – 10 magazínov (25 min.) ročne.

K najvýznamnejším inštitúciám patri *Slovenské národnostné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry*, ktoré má veľmi bohaté zbierkové fondy a PULS, ktorý je v častom kontakte s obyvateľmi, pre ktorých je určený ich program. Vzťahy medzi týmito inštitúciami majú viac-menej pracovný charakter.

Medzi najdôležitejšie kultúrne aktivity v oblasti kultúry našej národnostnej menšiny, ktoré priťahujú veľký počet nielen príslušníkov danej národnostnej menšiny a majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny, patria:

- *Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska* vo Svidníku – od roku 1956;
- *Makovická struna* v Bardejove a Prešove – prehliadka ľudových piesní – od roku 1973;
- *Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov Slovenska* v Kamienke – od roku 1965;
- *Festival drámy a umeleckého slova Alexandra Duchnoviča* v Prešove – od roku 1961;
- *Festival duchovnej piesne* v Snine – od roku 1990;
- *Struny srdca I. Nevickej* – od roku 1990.

Tieto podujatia organizuje *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky*, ktorý je najväčšou a najvplyvnejšou kultúrno-národnostnou organizáciou ukrajinskej národnostnej menšiny. Finančné zdroje na organizáciu týchto podujatí získava prostredníctvom projektov na podporu kultúrnych aktivít národnostných menšín. Podpora z komunálnej sféry je sporadická a ide skôr o formu spoluorganizátorstva jednotlivých podujatí. Sporadická podpora formou projektov je aj zo strany Ukrajiny. V poslednom čase sa čiastočne získavajú zdroje aj z eurofondov.

Medzi najvýznamnejšie problémy patria:

- prudká akcelerácia asimilácie;
- nedostatok finančných prostriedkov na národnostnú kultúru, tlač, vydateľskú činnosť a školstvo;
- nesystémovosť financovania, ktorá neumožňuje plánovitú a cieľavedomú činnosť;
- zánik národnostných škôl a s tým súvisiaci nedostatok kvalifikovaných ľudí pre jednotlivé oblasti kultúrno-národnostného života s potrebnou jazykovou výbavou;
- neexistujúci systém riadenia národnostného školstva.

V záujme riešenia problémov by bolo potrebné:

- vypracovať analýzu súčasného stavu, prerokovať s príslušnými orgánmi, prijať účinné opatrenia;
- prijať zákon o postavení a financovaní národnostných menšín;
- vytvoriť ústredný štátny orgán pre národnostné menšiny so zastúpením všetkých menšín a s väčšou právomocou ako má úrad splnomocnenca.

Židovská národnostná menšina

O Židoch môžeme hovoriť buď ako o národnostnej skupine, alebo o skupine náboženskej. Oba významy sa do veľkej miery prekrývajú, pretože židovské náboženstvo je pôvodne náboženstvom národným a je jedným z určujúcich rysov príslušnosti k židovskému národu. Pri sčítaní obyvateľstva preto dochádza u príslušníkov židovského národa k dileme pri prihlasovaní sa k náboženstvu alebo národnosti. Pri sčítaní obyvateľov (Štatistický úrad SR) spôsobuje zmätok nešťastne formulovaná kolónka pri vypĺňaní náboženstva, kde sa nemožno prihlásiť priamo k židovskému náboženstvu, ale k Ústrednému zväzu židovských náboženských obcí. Je však všeobecne známe, že Ústredný zväz nezduružuje len veriacich Židov.

Po vzniku Československa (1918) sa Židia mohli hlásiť k židovskej národnosti (urobili tak hlavne asimilovaní Židia) alebo v rámci konfesie k judaizmu. Práve títo veriaci začali intenzívne budovať svoje inštitúcie. Zväz autonómnych ortodoxných židovských náboženských obcí na Slovensku združoval v tomto období 170 z 228 náboženských obcí a asi 73 % slovenských Židov.

V roku 1920 bolo na Slovensku 77 židovských základných a dve stredné školy, z toho 46 ortodoxných. Do roku 1939 v Bratislave pôsobila aj známa ješiva Chatama Sofera. Stojí za zmienku, že len 45 % židovských detí navštevovalo židovské školy, väčšina chodila do štátnych škôl.

V tridsiatich rokoch žilo asi 140 000 Židov v 2 337 lokalitách. Z toho asi 55% na dedinách a v malých mestách s počtom obyvateľov do 5 000, 25,6 % Židov v mestách s počtom obyvateľov 10 000 – 25 000 a 19,4 % v dvoch veľkých mestách – Bratislave a Košiciach.

V novembri po Viedenskej arbitráži bola časť južného Slovenska, kde žilo viac ako 45 000 Židov, pripojená k Maďarsku.

Počas 2. svetovej vojny zahynulo asi 100 000 slovenských Židov, 73 % z celkového počtu Židov žijúcich na dnešnom území Slovenska v roku 1938.

Politické zmeny v Československu v roku 1948, nástup komunistov k moci a vznik štátu Izrael, mali významný dosah na osudy slovenského židovstva. V rokoch 1948 – 1949

emigrovalo do Izraela 11 000 slovenských Židov a ďalších niekoľko tisíc do iných štátov. Od päťdesiatich rokov počet židovských obcí na Slovensku neustále klesá. Po páde komunistického režimu v roku 1989 dochádza k obnove religiózneho, spoločenského i kultúrneho života slovenských Židov.

Pri sčítaní obyvateľstva SR v roku 2011 sa k židovskej národnosti prihlásilo 631 osôb. Na území Slovenska pôsobí viacero inštitúcií, ktoré sa zaoberajú židovskou kultúrou, ako svojou nosnou témou. Medzi najvýznamnejšie by sme mohli zaradiť:

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry

Židovská ul. 17

811 01 Bratislava

tel: +421 2 20 49 01 01

email: mestan@snm.sk

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry – Múzeum holokaustu v Seredi

Kasárenská 1005

926 01 Sereď

telefón: +421 31 2451 111

e-mail: martin.korcok@gmail.com

Dokumentáčné stredisko holokaustu – občianske združenie

Panenská 4

811 03 Bratislava

tel: +421 2 54 13 18 10

email: dsh@holokaust.sk

web: www.uzzno.sk

EDAH o. z.

Dlhá nad Váhom 128

927 05 Šaľa

tel: +421 948 266 266

email: martin@edahfilm.sk

web: www.edah.sk, www.edahfilm.sk

Nadácia EZRA

Kozia 21

814 47 Bratislava

email: nadacia@nadacia.sk

Neinvestičný fond židovského kultúrneho dedičstva – MENORAH

Kozia 18

814 47 Bratislava

email: menorah@gmail.com

web: www.menorah.sk

Kultúrny spolok židovských občanov Slovenska

Kozia 21

814 47 Bratislava

tel: +421 2 54 41 21 67

Slovenské centrum židovského kultúrneho dedičstva

Kozia 18

814 47 Bratislava

email: synagoga.slovaca@gmx.net

web: www.slovak-jewish-heritage.org

Židovské komunitné múzeum

Kozia 18

814 47 Bratislava

tel: +421 2 54 41 69 49

email: synagogue.sk@gmail.com

web: www.synagogue.sk

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave (ďalej len „SNM – MŽK“) je členom *Asociácie európskych židovských múzeí* (The Association of European Jewish Museums). Táto sa usiluje o podporu spolupráce a komunikácie medzi židovskými múzeami v Európe, pomáha svojim členom pri plnení úloh, ktorým čelia židovské múzeá v súčasnosti. Ide hlavne o podporu výmeny informácií a myšlienok medzi európskymi židovskými múzeami, poskytovanie školení a podporu vzájomnej spolupráce v širokom spektre oblastí pôsobenia týchto múzeí.

SNM – MŽK je taktiež súčasťou projektu *Európske cesty židovského kultúrneho dedičstva* (The European Routes of Jewish Heritage), ktorý sa realizuje vďaka spoločnému úsiliu mnohých židovských a nežidovských organizácií, vrátane národných agentúr na podporu cestovného ruchu a početných dobrovoľníkov. Táto spolupráca je príkladom toho, ako sa dajú využiť poznatky z rôznych oblastí na cieľ, ktorý majú spoločný všetci zúčastnení, a to zachovanie a prezentácia židovského kultúrneho dedičstva ako súčasti európskeho multikultúrneho dedičstva.

V súčasnosti pôsobia traja pracovníci SMM – MŽK v *Medzinárodnej aliancii pre pripomínanie holokaustu* (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA), ktorej je Slovenská republika členom od roku 2005. Medzinárodná aliancia je medzivládna organizácia založená v roku 1998. Mandát tejto organizácie vychádza zo zásad Štokholmskej deklarácie o holokauste. Uvedené zásady dávajú za úlohu členským krajinám aliancie mobilizovať a koordinovať podporu politických a spoločenských lídrov a organizácií v oblasti vzdelávania, pripomínania si pamiatky a výskumu v oblasti holokaustu na národnej a medzinárodnej úrovni.

Doterajšie výsledky akvizičnej práce múzea sú pozoruhodné, ak vezmeme do úvahy, že pôvodné exponáty SNM – MŽK tvorili pri jeho založení takmer výlučne judaiká, ktoré boli požičané z rôznych židovských náboženských obcí na Slovensku (Bratislava, Lučenec, Nitra, Trnava). Dnes má múzeum vlastný zbierkový fond (približne 5 000 predmetov). Múzejná knižnica obsahovala koncom roka 2013 viac ako 6 600 kníh starých tlačí, periodík a iných dokumentov.

V dôsledku historických udalostí špecifických pre Slovensko v období 2. svetovej vojny, máme na mysli pomery v slovenskom štáte v rokoch 1939 – 1945, sa na Slovensku po likvidácii náboženských obcí a rituálnych objektov nezachovali takmer žiadne judaiká.

Stála expozícia múzea približuje históriu Židov od ich príchodu na územie dnešného Slovenska v 1. storočí n. l. až po súčasnosť. Približuje všedný i sviatočný život židovského obyvateľstva, prehľad najdôležitejších sviatkov, interiér synagógy, ako aj významné osobnosti židovského pôvodu, ktoré preslávili Slovensko v rôznych oblastiach umeleckého, kultúrneho, spoločenského i vedeckého života. Subtílnosť expozíčnej plochy koncentruje stáročnú prácu ducha, intelektu a rituálno-úžitkového umenia a v kontexte histórie židovstva sa javí nanajvýš symbolicky a veľavravne. Stálu expozíciu múzea v roku 2015 vzhľadom 8 943 domácich a zahraničných návštevníkov.

Do koncepcie činnosti múzea patria aj pravidelné tematické výstavy, ktoré sú často organizované v spolupráci s domácimi a zahraničnými partnermi.

V roku 2015 prezentovalo SNM – MŽK 14 výstav:

- *Židovská literatúra 2. Nemecko. Izrael. USA* (knihnica SNM – MŽK);
- *Igi Brezo – Nezabudni* (SNM – MŽK – Bratislava);
- *Igi Brezo – Smrť holubíc* (Poprad);
- *Sviatok Pesach – Jarné slávnosti* SNM – Hrad Červený Kameň;
- *Samuel (Shmela) Ahishahar – Tu som postavil svoj dom* (SNM – MŽK – Bratislava);
- *Múzeum židovskej kultúry sa predstavuje* (Maribor – Slovinsko);
- *Rodinný tábor* (SNM – MŽK – Bratislava);
- *Igi Brezo – Príroda v zrkadle duše* (Izrael – Jeruzalem);
- *Sofina voľba po česky (apo slovensky)* (SNM – MŽK – Bratislava) – súčasťou výstavy bolo premietanie filmu *Na sever*, ktoré malo na Slovensku celosvetovú premiéru. Výstava bola spojená s výučbovým programom: *Arik Brauer – Farebné sny* – výstavu tvoria obrazy a publikácie Arika Brauera zo súkromnej zbierky, ktoré boli SNM – MŽK zapožičané k prezentácii;
- *Židia na Slovensku. 3. Bratislava* (knihnica SNM – MŽK);
- *Židia na Slovensku. 4. Bratislava* (knihnica SNM – MŽK);
- *Židia na Slovensku. 5. Trnava a okolie. Záhorie. Myjava* (knihnica SNM – MŽK).

Múzeum holokaustu v Seredi (ďalej len „SNM –MHS“) so vzdelávacím strediskom, bolo v roku 2015 pripravené k otvoreniu v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora. Múzeum slúži aj ako pamätník všetkým zavraždeným Židom zo Slovenska (len v samotnom tábore bolo väznených približne 16 000 Židov, z ktorých bola väčšina deportovaná a zavraždená).

Bývalý pracovný a koncentračný tábor Židov v Seredi predstavuje autentické miesto, ktoré sa viaže k tragickému obdobiu **riešenia židovskej otázky na Slovensku** počas 2. svetovej vojny. Pri príležitosti *Pamätného dňa obetiam holokaustu a rasového násillia* sa zrodila myšlienka vyhlásiť objekty piatich barakov pracovného a koncentračného tábora v Seredi za národnú kultúrnu pamiatku a následne v nich vybudovať múzeum holokaustu. Túto myšlienku oficiálne schválilo rozhodnutie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky dňa 12. mája 2009, ktorým bol bývalý pracovný tábor v Seredi vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku.

Vláda Slovenskej republiky svojím uznesením z 13. mája 2009 k akčnému plánu predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie uložila ministrom kultúry zabezpečiť zriadenie SNM –MHS.

Rekonštrukciu piatich pôvodných barakov a následné inštalovanie muzeálnych zbierok riadilo SNM – MŽK v Bratislave. Dňa 4. februára 2015 začali stavebno-montážne práce, ktoré boli zrealizované do 31. októbra 2015.

Súčasťou múzea holokaustu je aj vzdelávacie stredisko, ktorého cieľom je poskytovať výchovno-vzdelávacie podujatia, semináre a školenia zamerané na oboznamovanie pedagógov, žiakov, študentov, ale aj širokej verejnosti so židovskou kultúrou a dopadom holokaustu na život Židov na našom území. Cieľom uvedených programov a podujatí je priblížiť účastníkom život Židov na území Slovenska a pomôcť im nadobudnúť komplexné vedomosti o židovskej komunite na našom území.

Počas uplynulých rokov SNM – MŽK v spolupráci s občianskym združením *EDAH* začali realizovať výskum so Židmi, ktorí prežili pobyt v tomto tábore pod názvom Seredské svedectvá a do dnešného dňa sa v rámci výskumu zaznamenáva ich životopisné rozprávanie. Výskum prináša novú kvalitu poznatkov o časti židovskej komunity zo Slovenska, ktorá bola väznená v Seredi. Výsledkom spoločného projektu bude archív audio a videozáznamov.

Múzeum každoročne organizuje spomienkové akcie ku dňu *Pamiatky obetí holokaustu a rasového násillia* a prvého transportu tisíc židovských dievčat z Popradu. Tieto sprevádzajú prednášky, besedy, spomienkové stretnutia, multimediálne prezentácie, náučné programy, koncertné, dramatické vystúpenia a pod.

Edičnú činnosť SNM – MŽK reprezentuje predovšetkým edícia *Judaica Slovaca*. Vydáva publikácie od roku 1993 a v roku 2012 dosiahla (úctyhodný) počet 100 zväzkov. Dve knihy z edície *Judaica Slovaca* dostali titul Najkrajšia kniha Slovenska. Ide o fotografickú publikáciu Magdalény Robinsonovej *Izrael – Zamurovaná kniha* s textovým komentárom od Arnošta Lustiga (1998) a monografiu z oblasti umenovedy od Lea Kohúta *František Reichentál* (1999). Dôležité miesto v tejto edícii má vydávaný periodický zborník *Acta Judaica Slovaca*. V roku 2013 vyšiel 19. zväzok tejto publikácie. Ďalším významným projektom je aj vydanie štvorzväzkovej *Encyklopédie židovských náboženských obcí na Slovensku*, ktorá je realizovaná za pomoci medzinárodnej spolupráce s pamätníkom *Jad Vašem* v Jeruzaleme.

V roku 2015 vydalo SNM – MŽK nasledovné tituly:

- *Encyklopédia židovských náboženských obcí – Register miest a obcí I. – IV. zväzok* – monografia;
- *Acta Judaica Slovaca 21* – zborník;
- J. Sulaček – *Právnicki práva zbavení II.* – monografia;
- P. Mešťan/M. Ferko – *Nezlomení zlomení* – učebnica.

Dokumentačné stredisko holokaustu – občianske združenie

Dokumentačné stredisko holokaustu je občianskym združením, ktoré vzniklo vo februári 1999 ako spoločný projekt *Nadácie Milana Šimečku* a *Židovskej náboženskej obce* v Bratislave. Stredisko iniciuje, podporuje a uskutočňuje projekty, ktorých cieľom je komplexne zdokumentovať priebeh holokaustu na Slovensku, jeho príčiny a dôsledky.

Zhromaždený materiál slúži na riešenie výskumných úloh. Okrem podpory výskumu je kladený veľký dôraz na multimediálnu prezentáciu výsledkov výskumov, zverejňovanie textov a publikačnú činnosť.

Pri podpore výskumu ide najmä o sprostredkovanie odborných konzultácií s historikmi zaoberajúcimi sa štúdiom holokaustu pre súkromné osoby, vzdelávacie a iné odborné inštitúcie, ale aj podporu študentských prác a výskumu. Dokumentačné stredisko holokaustu realizuje aj vlastné výskumné projekty.

Okrem toho, v blízkej budúcnosti plánuje vytvoriť a prevádzkovať internetovú stránku, ktorá bude obsahovať základné texty a údaje týkajúce sa holokaustu na Slovensku, ako aj najnovšie texty od ich stálych spolupracovníkov. Prostredníctvom nej sa bude možné dostať k databáze knižných titulov, ktoré sa v dokumentačnom stredisku nachádzajú.

Dokumentačné stredisko holokaustu zároveň poskytuje informácie o prenasledovaní obetí holokaustu ich rodinným príslušníkom. Poskytované informácie sú výsledkom archívneho výskumu.

EDAH o. z.

Občianske združenie *EDAH* bolo založené v roku 2008. Súčasťou aktivít predstaviteľov združenia sú najmä výskum, produkcia vzdelávacích filmov, organizovanie výchovno-vzdelávacích podujatí zameraných na oboznámenie verejnosti so židovskou

kultúrou, identifikácia a udržiavanie pamätných miest holokaustu doma i v zahraničí a propagačná činnosť.

Hlavným cieľom ich činnosti je výskum židovskej histórie a jej sprístupnenie širokej verejnosti prostredníctvom výchovno-vzdelávacích podujatí. Vďaka týmto aktivitám oboznamujú verejnosť so židovskou kultúrou a organizujú výchovu mládeže zameranú na boj proti rasizmu, xenofóbii a antisemitizmu.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky na základe programu spolupráce medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Izraelského štátu v oblasti školstva a vedy rozvíja spoluprácu s SNM – MŽK a EDAH. V roku 2015 pripravili členovia občianskeho združenia EDAH v spolupráci so svojimi partnermi zo SNM – MŽK v Bratislave, Katedrou politológie a európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Medzinárodnej školy pre štúdiá holokaustu z Pamätníka Jad Vašem (Yad Vashem – The International School for Holocaust Studies) dvojdnový seminár s názvom *Holokaust a jeho výučba na školách*. Seminár sa uskutočnil pod záštitou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Súčasťou podujatia bola aj návšteva SNM – MHS, ktorým účastníkov previedol Dr. Ján Hanák, preživší tábora.

EDAH vyrába aj krátke vzdelávacie filmy, ktoré študentom jednoduchou formou približujú život Židov na území Slovenska v 20. storočí a období holokaustu. Vzdelávacie filmy ponúkajú efektívny spôsob výučby. Obsahujú desiatky tém a postupov, ktoré umožňujú aktívne zapojenie študentov do výučby. Dávajú im priestor k samostatným úvahám, tvorbe vlastných otázok a prehĺbovaniu poznatkov.

Do konca roka 2015 bolo vyrobených 32 krátkych vzdelávacích filmov, ktoré sú voľne dostupné na webovej stránke www.edahfilm.sk.

Vďaka finančnej podpore ministerstva školstva EDAH na sklonku roka 2015 zrealizoval putovnú výstavu *Riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Výstava pozostáva zo 16 banerov v slovenskom aj anglickom jazyku.

EDAH kladie veľký dôraz na výskum s preživšími, ktorý vychádza z materiálu získaného metódou orálnej histórie, doplnenú o fotografickú dokumentáciu, matričné doklady, korešpondenciu, atď. Počas realizácie výskumov EDAH uskutočnil a spracoval rozhovory so stovkou starších Židov, ktorí boli počas holokaustu väznení v pracovných

a koncentračných táboroch. Všetky výpovede boli zaznamenané u respondentov pochádzajúcich zo Slovenska, ktorých časť žije v súčasnosti v zahraničí. Cieľom výskumov je získať čo najkomplexnejšiu ústnu interpretáciu životného príbehu z obdobia holokaustu. Výskumníci sa snažia vytvárať také podmienky, aby im respondenti rozpovedali často traumatické spomienky, aby aktivovali svoju dlhodobú pamäť.

Jedna pätina výpovedí slúžila ako predloha k tvorbe scenárov, podľa ktorých vznikli krátke vzdelávacie filmy. Tie sa v budúcnosti stanú súčasťou stálej expozície SNM –MHS a zároveň poslúžia aj ako pomôcka pre vzdelávacie stredisko, ktoré pri múzeu vznikne.

V spolupráci so SNM – MŽK spracovalo *EDAH* aj textovú, zvukovú a obrazovú dokumentáciu pre vytvorenie mobilnej aplikácie Sprievodca židovskou Bratislavou a Múzeom židovskej kultúry.

Členovia *EDAH* absolvovali v roku 2015 desiatky prednášok pre študentov stredných škôl, či gymnázií, pedagógov, ale aj širokú verejnosť v oblasti židovskej kultúry a holokaustu po celom území Slovenska. Zároveň sa podieľali na mapovaní tých miest, odkiaľ boli deportovaní Židia z územia Slovenska v roku 1942 do koncentračných táborov na územie okupovaného Poľska.

Nadácia EZRA

V roku 1997 zriadil *Kultúrny spolok židovských občanov Slovenska* nadáciu s oficiálnym názvom **Nadácia EZRA**. Táto nezisková organizácia bola zriadená predovšetkým na podporu a rozvoj náboženského i kultúrneho života slovenskej židovskej komunity, na udržiavanie jej tradícií, v neposlednom rade aj k rozvoju vzdelanosti židovskej mládeže pre kultúrny a športový rozvoj.

Účel nadácie:

- rozvoj náboženského a kultúrneho života slovenskej židovskej komunity;
- pomoc sociálne slabším a chorým členom židovskej komunity pochádzajúcim zo Slovenska a majúcim trvalé bydlisko v Slovenskej a Českej republike;
- rozvoj vzdelanosti židovskej mládeže k udržaniu tradícií židovstva;
- udržiavanie náboženských, kultúrnych, výchovných a sociálnych zariadení určených pre potreby židovskej komunity;
- starostlivosť o opustené židovské cintoríny a synagógy na Slovensku;

- vydávanie publikácií a iných pamätných dokumentov z obdobia holokaustu a s tematikou dejín židovských komunít na Slovensku.

Neinvestičný fond židovského kultúrneho dedičstva – MENORAH

Menorah – Jewish Heritage Foundation je mimovládna nezisková organizácia, ktorú v roku 2000 založila skupina slovenských občanov. Jej hlavným cieľom je podporovať aktivity vedúce k uchovaniu židovskej kultúry a náboženstva na Slovensku. *Menorah* úzko spolupracuje so židovskou komunitou v Bratislave a inými židovskými organizáciami na Slovensku. Jej cieľom je podporovať vzdelávanie v rámci židovskej komunity, ako aj organizovať semináre pre laickú verejnosť a poskytovať možnosť dozvedieť sa viac o judaizme. Každý človek má právo žiť podľa tradičných zásad židovského učenia a obohatiť svoj život židovskou kultúrou.

Menorah podporuje aktivity vedúce k ochrane židovských pamiatok a projekty, ktoré prispievajú k vzdelávaniu majoritnej spoločnosti o judaizme. Veríme, že židovská kultúra a náboženstvo majú byť prístupné aj nežidovskému svetu. Iba takto môžeme šíriť univerzálne myšlienky našich prorokov, získať toleranciu a rešpekt v demokratickej a pluralistickej spoločnosti.

Kultúrny spolok židovských občanov Slovenska

Spolok združuje občanov Slovenska židovskej národnosti a náboženstva. Jeho hlavným cieľom je rozvoj duchovnej židovskej kultúry. V rámci spolku vychádzajú zaujímavé, hodnotné vedecké a populárno-vedecké publikácie venované holokaustu.

Slovenské centrum židovského kultúrneho dedičstva

Slovenské centrum židovského kultúrneho dedičstva je mimovládna a nezisková organizácia, ktorá bola založená na jar roku 2006 v Bratislave ako spoločný projekt *Židovskej náboženskej obce Bratislava* a *Neinvestičného fondu židovského kultúrneho dedičstva – Menorah*. Súčasťou širokého spektra ich aktivít sú výskum, dokumentácia a monitoring pamiatok, vzdelávacie aktivity, propagačná a konzultačná činnosť. Cieľom všetkých týchto činností je prispieť ku uchovaniu židovského kultúrneho dedičstva na Slovensku.

Centrum je organizácia, ktorá sa angažuje v otázkach záchrany kultúrneho dedičstva na Slovensku. Sú otvorení spolupráci s ľubovoľnou slovenskou alebo zahraničnou

organizáciou alebo jednotlivcami, ak to bude v prospech slovenského židovského kultúrneho dedičstva.

Centrum sa zaoberá výskumom slovenského židovského kultúrneho dedičstva, synagogálnej architektúry a iných artefaktov židovskej materiálnej kultúry na Slovensku. Spracovali výsledky projektu *Synagoga Slovaca*, ktorý dokumentuje slovenskú synagogálnu architektúru. Okrem synagogálnej architektúry dokumentujú aj iné židovské pamiatky, napríklad bývalé vzdelávacie a obecné budovy ako aj domy smútku, či niektoré vybrané cintoríny.

Centrum pripravuje informačné materiály o pamiatkach, ktoré zapojil do projektu Slovenskej cesty židovského kultúrneho dedičstva. Návštevníkom poskytuje základné informácie, ktoré im umožnia spoznať konkrétnu pamiatku.

Židovské komunitné múzeum

Bratislavské *Židovské komunitné múzeum* vzniklo z iniciatívy bratislavskej *Židovskej náboženskej obce* v kontexte systematickej ochrany kultúrneho dedičstva a pamiatkovej starostlivosti o objekt synagógy na Heydukovej ulici. V roku 2008 začalo so spracovávaním Bárkányovej zbierky judaík v rámci príprav novej expozície bratislavského židovského komunitného múzea, od roku 2009 spolupracuje s architektom Martinom Lepejom. V priebehu roku 2011 stavebno-technicky upravilo výstavné priestory v synagóge.

Stála expozícia múzea je situovaná v nevyužívanej časti synagógy v priestore bývalej ženskej galérie. Medzi vystavenými predmetmi prevládajú judaiká z pôvodnej Bárkányovej zbierky, ale inštalované sú aj predmety, ktoré darovali členovia bratislavskej náboženskej obce, niektoré sa viažu na tragické obdobie holokaustu.

Múzeum je prístupné verejnosti od 20. mája do 10. októbra (okrem židovských sviatkov) a víziou jeho prevádzkovateľov je, že sa stane integrálnou súčasťou turistického produktu hlavného mesta Bratislavy a vzdelávacích programov pre žiakov a učiteľov. Hlavná modlitebná sála, ako aj pamätná stena holokaustu sú prístupné návštevníkom múzea. Výstavný koncept a prevádzka múzea citlivo akceptujú skutočnosť, že synagóga dodnes slúži ako jediná funkčná židovská modlitebňa v meste. Návštevníci ju môžu navštíviť mimo času konania bohoslužieb a zároveň môžu vnímať vystavené židovské rituálne predmety v autentickom prostredí, pre ktoré boli vytvorené.

V roku 2015 otvorili výstavu *ENGERAU – Zabudnutý príbeh Petržalky*, v ktorom odkrývajú menej známu históriu holokaustu na Slovensku – históriu a obeť tábora pre Maďarských Židov v Petržalke.

Na Slovensku pôsobí aj desiatka inštitúcií a neziskových organizácií na regionálnej, prípadne lokálnej úrovni. Hlavnou náplňou ich činnosti býva oprava a údržba židovských cintorínov.

Často zvyknú usporadúvať dni židovskej kultúry, kde širokej verejnosti predstavujú židovský folklór v podaní rôznych hudobných telies. Organizujú prednášky na témy týkajúce sa židovskej kultúry a holokaustu, ktorých sa zúčastňuje úzky okruh publika.

Pamätané dni:

27. január *Medzinárodný deň spomienky na obeť holokaustu*

27. januára 1945 oslobodila Červená armáda najväčší nacistický koncentračný a vyhladzovací tábor Auschwitz-Birkenau. OSN preto v roku 2005 určila tento dátum za Medzinárodný deň obetí holokaustu. Tento deň, budeme na celom svete solidárne stáť s rodinami obetí a so všetkými, ktorí holokaust prežili. Tým, ktorí vyhlasujú, že holokaust sa nikdy nestal alebo že je zveličovaný odpovedáme, že budeme znova opakovať naše odhodlanie uctiť si pamiatku každého nevinného muža, ženy a dieťaťa, zavraždeného rukami nacistov a ich spojencov. Oplakávame systematickú genocídu tretiny židovského ľudu a členov ďalších menšín, dôsledkom čoho bol svet ochudobnený o obrovský ľudský potenciál.

25. marec – *Prvý transport Židov zo Slovenska*

V tento deň odišiel z Popradu prvý transport so židovskými dievčatami a ženami do koncentračného tábora v Osvienčime.

14. máj – *Vznik štátu Izrael*

14. mája 1948 bol oficiálne uznaný vznik štátu Izrael.

2. september – *Európsky deň židovskej kultúry*

História Európskeho dňa židovskej kultúry sa začala písať v roku 1996. Cieľom dňa je prezentácia židovskej kultúry, histórie a dedičstva v rôznych mestách celej Európy.

9. september – *Pamätný deň obetiam holokaustu a rasového násillia*

Deviaty septembrový deň si pripomíname obeť holokaustu a rasovo motivovaného násilia. Tento pamätný deň je smutnou spomienkou na prijatie Židovského kódexu vládou slovenského štátu 9. septembra 1941. Legislatívna norma v rozsahu 270 paragrafov sumarizovala dovtedy prijaté protižidovské nariadenia a ďalej ich rozširovala. Inšpiráciou sa síce stali nacistické Norimberské zákony, ale boli to predstavitelia vojnového slovenského štátu, ktorí vyhlásili vlastných občanov a občianky za menejcenných a vystavili ich prenasledovaniu, diskriminácii a deportáciám do koncentračných táborov. Väčšina z nich sa už nevrátila.

Židovská menšina na Slovensku sa stretáva aj s niektorými problémami. Hlavným je protižidovské zmýšľanie časti obyvateľstva žijúceho na území Slovenska. Dôkazom toho sú napríklad príspevky na viacerých internetových diskusných fórach. Príspevky dehonestujú Židov, izraelského veľvyslanca na Slovensku a štát Izrael. Dovolíme si tvrdiť, že v posledných rokoch majú stúpajúcu tendenciu a diskusie sklzánu na protižidovské aj v prípadoch, keď sa nejedná o témy týkajúce sa Židov.

Za problém považujeme aj neustále velebenie niektorých zločincov vojnového slovenského štátu na čele s bývalým prezidentom Jozefom Tisom. Historické fakty jasne hovoria o negatívnych dosahoch jeho vládnutia. Napriek tejto skutočnosti sa čím ďalej tým viac publikujú štúdie aj od vysokoškolsky vzdelaných autorov, často pôsobiacich na univerzitnej pôde, ktoré obhajujú počínanie bývalého prezidenta a marginalizujú situáciu Židov počas holokaustu.

Východiskom z tohto problému by malo byť hlavne vzdelávanie mladej generácie, o ktoré sa snaží aj väčšina židovských kultúrnych inštitúcií. Zanedbanie vzdelávania tohto druhu by mohlo mať v budúcnosti veľmi vážne následky na práva a slobody nielen Židov, ale všetkých menšín a ich kultúr na území Slovenska.

Za hlavnú prioritu preto naďalej považujeme výučbu i v novootvorenom SNM –MHS, ktoré preberá spolu s ďalšími etablovanými inštitúciami, hlavnú úlohu vzdelávania mládeže, ale aj širokej verejnosti v boji proti rasizmu, xenofóbii a antisemitizmu na území Slovenska.

Taktiež je dôležité pokračovať vo vytváraní a vydávaní učebných textov a publikácií, ktoré historicky korektne opisujú postavenie Židov na území Slovenska a jasne odsudzujú všetky formy intolerancie vo vzťahu k menšinám na našom území.

**Správa o podpore kultúry národnostných menšín na základe Štatútu
Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny čl. 3 písmeno f)**

1. Kultúrne inštitúcie

Aké inštitúcie pôsobia v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny?

- a) zoznam všetkých existujúcich inštitúcií bez ohľadu na právnu formu, aj organizácií bez právnej subjektivity,
- b) delenie podľa oblasti pôsobenia (napríklad folklór, hudba, divadlo, atď.),
- c) databáza s aktuálnymi údajmi organizácií (ak existuje).

2. Štruktúra systému národnostných inštitúcií

- a) charakteristika postavenia jednotlivých inštitúcií,
- b) ktoré inštitúcie sú najvýznamnejšie a prečo, aké je ich poslanie,
- c) aké sú vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom, aké sú vzťahy medzi týmito inštitúciami a materskou krajinou, vzťahy so slovenskými podobnými inštitúciami a vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami.

3. Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika aktivít

- a) aktivity s dlhoročnou tradíciou, aktivity, ktoré priťahujú veľký počet príslušníkov danej národnostnej menšiny alebo iným spôsobom majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny;

4. Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika foriem podpory

- a) štátna podpora,
- b) podpora z komunálnej sféry – miestne samosprávy, VÚC,
- c) podpora z materskej krajiny,
- d) podpora z fondov EU, zahraničných nadácií.

5. Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Ktorých segmentov sa daný problém týka a aký má dopad na celkovú kultúru danej menšiny?

- a) zoznam problémov,
 - i. návrhy riešení.

6. Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v roku 2016?

Zoznam autoriek a autorov časti Správ o podpore kultúr národnostných menšín za rok 2015

Diana Dobrucká – Bulharská národnostná menšina

Hana Zelinová – Česká národnostná menšina

Radoslav Jankovič – Chorvátska národnostná menšina

Ján Chúpek – Moravská národnostná menšina

Ondrej Pöss – Nemecká národnostná menšina

Czeslaw Sobek – Poľská národnostná menšina

Miriam Mahajová – Rómska národnostná menšina

Luba Kráľová – Rusínska národnostná menšina

Kristína Lettrichová Dašková – Ruská národnostná menšina

Stane Ribič – Srbská národnostná menšina

Pavol Bogdan – Ukrajinská národnostná menšina

Pavol Mešťan – Židovská národnostná menšina